

Lapuan tuomiokirkkoseurakunnan kiinteistöjen vaiheita

Teksti: Kaisa Ikola
Kuvat: Timo Hautamäki

Julkaisija: Lapuan Tuomiokirkkoseurakunta / Matkailutyöryhmä 2008

ESIPUHE

Tämän julkaisun tarkoitus on esitellä Lapuan tuomiokirkkoseurakunnan hallussa nykyisin olevat kiinteistöt ja niiden vaiheet historiasta nykypäivään. Toivon mukaan kirjanen auttaa seurakunnan työntekijöitä eteen tulevilla kysymyksillä ja hahmottaa luottamushenkilöille seurakuntatyön laajuuden ja sen puitteiden eteen tehdyn työn. Kirjan julkaisijana toimii tuomiokirkkoseurakunnan matkailutyöryhmä.

Kirja on tehty hakemistoksi, joten rakennukset esitellään siinä sekä aakkos- että asiajärjestyksessä, niin että hautausmaan kaikki rakennukset ovat omassa luvussaan, kirkkoon liittyvät asiat omassaan jne. Pois on jätetty ne kiinteistöt, jotka aikojen kuluessa on purettu tai myyty (esim. Siirilän pappila ja entiset kirkot), samoin nykyisen kirkon varhaisimmat vaiheet, koska niistä löytyy tietoa mm. Erkki Lehtisen kirjasesta Sisälle pyhyiksi. Tiistenjoen ja Kauhajärven kyläkirkkoyhdistysten ylläpitämät kiinteistöt kuvataan kuvateksteinä omassa osiossaan julkaisun lopussa.

Matkailutyöryhmän toivomuksesta pitkät nimilistat (rakennustoimikunnat, urakoitsijat jne) on jätetty pois. Yksityiskohtaiset tiedot löytyvät kuitenkin käsikirjoituksen täydellisestä kappaleesta, joka on kiinnostuneiden luettavissa tuomiokirkkoseurakunnan kirkonarkistossa. Sieltä löytyvät myös täydelliset lähdeviitteet.

Seurakunnan nykyisistä kiinteistöistä vanhimmat ovat kellotapuli (1730) ja Virranniemi (1793). Hyväänä kolmosena tulee nykyinen kirkko (1827). Niitä rakennettaessa Lapua oli mahtipitäjä, johon kuuluivat kappeliseurakuntina Kuortane (itsenäistyi 1798), Kauhava, Ylihärmä ja Alahärmä (itsenäistyivät 1869) sekä Nurmo (itsenäistyi 1879). Uusimpana rakennuksena valmistui vuonna 2007 Kaaranmännikön leirikeskuksen kappeli.

Tutkimustyötä tehdessäni olen saanut vastaanottaa apua monilta eri henkilöiltä, joita tahdon kaikkia tässä yhteisesti kiittää. Samoin kiitän tuomiokirkkoseurakunnan matkailutyöryhmää tämän työn mahdollistamisesta, ”joka oli erittäin haasteellinen, mutta samalla antoisa”, kuten arkkitehti Kauno S. Kallion suuhun laitettu repliikki kuuluu tuomiokirkon 180-vuotisjuhlissa esitetystä *Ajasta aikaan*-kavalkadissa. Koin rikastuneeni paljon työtä tehdessäni.

Lapualla 24.1.2008

Kaisa Ikola

*****

Internetissä julkaistavaan versioon on lisätty maininta uudesta talvihaudasta sekä sen kuva, jonka on ottanut Jukka Kontkanen.

Sisällysluettelo

ESIPUHE	2
HAUTAUSMAAN RAKENNUKSET	4
Siunauskappeli 1930	4
Tilanpuute vaatii muutoksia	6
Talvihauta 1842	7
Huolto- ja ulkorakennukset	8
KAARANMÄNNIKÖN LEIRIKESKUS 1961–2008	9
Leirikeskus syntyy	9
Leirikeskus uudistuu	12
PAPPILAT	14
Virranniemi 1793	14
Pappila seurakuntalaisten vastuulla	14
Pappilaidyllistä moderniin aikaan	17
Virranniemen uusi elämä	18
Pappilan pihatupa (Partiomaja) 1840	19
Tiistenjoen pappila 1963	20
SEURAKUNTATALOT	23
Keskustan seurakuntatalo 1954	23
Rakennuslupa jo ennen talvisotaa	23
Seurakuntatalo rakennetaan	24
Laajennussuunnitelmia	26
Saneeraustyön suunnittelua 1980–90-luvuilla	27
Saneerauksen I vaihe 1996	28
Saneerauksen II vaihe 1999	29
Hellanmaan seurakuntakoti 1975	29
Kauhajärven seurakuntakoti 1975	31
TUOMIOKIRKKO 1827	32
Rakennustyö	32
Kirkon viimeistely ja alttaritaulu	35
1880-luvun korjaustyöt	36
Lehtereitä suunnitellaan mutta sähkövalo tulee	36
Suuri remontti 100-vuotisjuhlaksi 1927	37
Välivuosien korjauksia	39
Tuomiokirkkoaseman vaatima remontti 1956	40
Vähäistä uudistamista	42
Suuri remontti kirkon 150-vuotisjuhlaksi 1977	42
Pienehköjä korjauksia	44
Viimeisin suurremontti vuonna 2004	44
Veisuun säestys	45
Urut hankitaan 1876	45
Suomen suurimmat 1938	45
Urut tänään	47
Kellotapuli 1730	47
WANHA APTEEKKI	50
KYLÄKIRKKOYHDISTYSTEN YLLÄPITÄMÄT KIINTEISTÖT	52
Kauhajärven kirkko 1983	52
Tiistenjoen kirkko 1953	53
Tiistenjoen seurakuntatalo 1962	54
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	56

HAUTAUSMAAN RAKENNUKSET

Siunauskappeli 1930

Lapuan hautausmaa sijaitsi kirkon luona vuoteen 1823 saakka, jolloin se siirrettiin nykyiseen paikkaansa Saarenkankaalle. Kuitenkin ruumiinsiunaus tapahtui tämänkin jälkeen kirkkopihassa, kirkon ja kellotapulin välissä sijaitsevan pihlajan juurella.

1920-luvulla siunaustilaisuudet siirrettiin kirkkopihan eteläisen käytävän luo yhä vilkastuvan liikenteen aiheuttaman häiriön vuoksi. Samaan aikaan ostettiin lisämaata kirkon naapureilta, Alasaarelta ja apteekkari Löfmanilta. Tarkoitus oli suurentaa kirkkopihaa niin, ”ettei ruumiiden tarvitsisi olla maantiellä yhä vilkastuvan liikkeen jaloissa”.

Vuoden 1927 kirkonremontin yhteydessä nousi esiin kysymys siitä, pitäisikö Lapualle rakentaa siunauskappeli. Seuraavan vuoden alussa kirkkoneuvosto päätti tiedustella rakennusmestari Veikkolalta, voitaisiinko kellotapulin alaosasta tehdä siunaustila huonojen ilmojen varalta. Ilmeisesti ajatus ei todettu hyväksi, sillä jo huhtikuun viimeisenä päivänä 1928 päätettiin pyytää arkkitehti Kauno S. Kalliolta yleissuunnitelma erityisesti siunauskappelista, joka tehtäisiin kirkon eteläpäädyn luo.

Samana vuoden kesällä Nurmon kirkon viereen valmistui ”siisti kappeli”, johon kirkkoherra Kares ja kirkonisännöitsijä¹ J. K. Kuoppala kävivät tutustumassa. Syyskuun alussa Kuoppala esitti kirkkovaltuustossa kappelin rakentamista Lapualle, ja kirkonkorjaustoimikunta veloitettiin hankkimaan piirustukset ja kustannusarvio. Rakennustyöhön päätettiin ryhtyä sillä ehdolla, että valtioneuvosto myöntäisi seurakunnan virkatalojen metsistä otettavaksi ilmaista hirsitavaraa sekä käytettäväksi virkatalorahaston ylijäämävaroja.

Helmikuussa 1929 lisätty kirkkovaltuusto tutustui arkkitehti Kauno S. Kallion tekemiin piirustuksiin. Hän oli suunnitellut puisen kappelin rakennettavaksi kirkkopihaan vastapäätä kirkon eteläpäätyä eli nykyisen sankarihaudan paikalle. Kappeliin oli tarkoitus laittaa lämmitys ja tehdä sen yhteyteen myös talvihauta. Lisätty kirkkovaltuusto hyväksyi suunnitelman yksimielisesti päättäen, että kappeli valmistuisi kesällä 1930.

Syksyllä 1929 Yhdysvalloissa tapahtunut pörssiromahdus kuitenkin aiheutti lamakauden myös Suomessa. Niinpä joulukuussa kirkkovaltuusto päätti jättää kappelin rakentamisen ”toistaiseksi”. Lopullisesti ei valtuusto rakennustyöstä ollut luopumassa, koska samalla kirkonrakennustoimikuntaa kehoitettiin tekemään tarkempia ehdotuksia asiasta.

Rakennustoimikunta pohti asiaa ja päätyi ehdottamaan, että kappeli tehtäisiinkin hautausmaalle. Lisämaan hankinnasta huolimatta kirkon tontti olisi käynyt kappelin myötä ahtaaksi, ja ruumiinsiunaukset olivat muutenkin yleistyneet hautausmaalla. Niinpä kappeli päätettiin rakentaa entisen leikkauksen eli ruumiinavaushuoneen paikalle. Arkkitehti Kallio oli tehnyt uudet piirustukset tätä sijaintia silmällä pitäen, ”kuitenkin niin että kappeli pidennetään parilla metrillä ja tehdään tilaa ainakin kuudelle ruumiskirstulle”. Työhön varatusta määrärahasta erotettiin samalla tietty summa, jonka koroista kustannettaisiin siunauksen toimittajille kyyti hautausmaalle sunnuntaiaamuisin, mikä oli tavanomainen ruumiinsiunausaika.

Kirkkovaltuusto päätti ryhtyä kappelin rakentamiseen viivyttelämättä. Rakennustyötä valvomaan pyydettiin Kokkolan kaupungin rakennusmestari Alvar Åkerman. Samalla päätettiin tilata arkkitehdiltä suunnitelma kappelin lähelle sijoitettavasta, noin kolmen halkosylin suuruisesta halkovajasta, pienestä kalustusuojasta ja kahdesta pienestä ulkokuoneesta.

¹ Kirkonisäntä oli kirkkoväartin suomenkielinen nimitys. Tehtävä vastasi nykypäivän talouspäällikön virkaa.

Kappeli oli laudoitusta vaille valmiina lokakuun puolivälissä 1930. Kirkkoneuvosto päätti siirättää sinne penkit sakastisalista eli kirkon sakastin yläpuolella olevasta kokoushuoneesta sekä urkuparvelta. Sakastisaliin hankittaisiin tilalle irtotuoleja ja urkuparvelle laulajia varten erikorkuisia penkkejä.

Rakennuksen vihki käyttöön piispan määräämänä kirkkoherra K. R. Kares jumalanpalveluksen jälkeen pyhäinpäivänä 2.11.1930 useiden pappien avustamana. Tilaisuudessa lauloi myös kirkkokuoro.

Vihkiäispuheessaan Kares nimitti kappelia kirkoksi: *”Tämä huone on kirkko sen sisäisen laadun puolesta ja siitä syystä, mihin sitä tullaan käyttämään. Tämä on kaikkien lapualaisten kirkko, sillä jokaisen on kerran tänne tultava, niidenkin, jotka ovat koettaneet välttää sanan ja sakramenttien kirkkoa. Tämä huone on kirkko sen vakavan kielen tähden, jota se puhuu; se julistaa elämän katoavaisuutta. Tämän kirkon kello julistaa voimallisemmin, kuin mikään muu kello, että me olemme tomua ja että meidän aikamme kuluu niin pian pois. Tämä huone on kyynelten kirkko. Kun Jumala lähettää surun mustan enkelin ja kun se puhuu, täytyy kovimmankin sydämen sulaa. Mutta tämä huone on myös elävän toivon kirkko. Emmehän me tule tänne, niinkuin toivottomat. Risti on kristityn toivo. Te, joilla elämässänne on ristiä, katsokaa kristityn ristiin ja te löydätte siinä elävän ja ihmeellisen toivon.”* Kareksen jälkeen puhuivat myös avustavat papit, ja tilaisuus päättyi virteen ”Herraa hyvää kiittäkää”.

Kappeliin tehtiin myös lahjoituksia. Lapuan Osuuskauppa oli teettänyt valuteräksisen kirkonkellon, jonka toisessa kyljessä lukee ”Valvokaa” ja toisessa ”Lapuan Osuuskauppa 1930”. Tätä kelloa soitettiin mekaanisesti 1970-luvulle saakka, jolloin kellonsoitto automatisoitiin. Rautatienkirjuri Vihtori Mattila Miina-vaimoineen lahjoitti poikansa muistoksi kappeliin kynttilänjalan, ja taidetakomo Oy Taito, jolta oli tilattu kappelin valaisimet, lahjoitti siunauslapiot. Lapualaiset olivat kappelinsa ulkonäköön tyytyväisiä. Kirkkoherra Kareksen sanoin kappeli, ”sitten kun se on sisältä ja ulkoa laudoitettu ja maalattu, varmaankin kuuluu kauneimpien joukkoon maassamme”.

Kappelin ulkovuoraustyö siirtyi vuoteen 1935. Tuolloin rakennuksen seinät myös sidottiin ulospainumisen varalta ja maalattiin ulkoa. Laudoituksen suunnitellut arkkitehti Kauno S. Kallio ehdotti, että kappeli tervattaisiin ja listat maalattaisiin valkoisiksi. Maalausasiassa valtuudet saanut kirkkoneuvosto tilasikin tervasekoituksen reseptin arkkitehtitoimisto Alvar Aallolta.

Sisävuoraus ja -maalaukset tapahtui vuonna 1936 taiteilija Onni Ojan suunnitelmalla ja arkkitehti Kallion hyväksymänä. Maalaukset alttarin ja oven yläpuolella ovat myös Ojan käsialaa. Ovesta tultaessa taakse jää Työ lakeudella ja vastassa on alttarin päällä Elävä toivo. Oja maalasi työt keskustan rip-pikoulutuvassa. Enkelipatsas ulko-oven yläpuolella on lapualaisen taiteilija Kaarlo Lamminheimon tekemä.

Tilanpuute vaatii muutoksia

Kappelissa tehtiin vuonna 1958 pintaremonttia. Kamiinan nokeamat seinät ja katto pestiin, tulipesä muurattiin uudelleen ja savutorvet tiivistettiin, kattoa korjattiin ja ikkunat ja ovet maalattiin. Vuoden 1960 lopulla kirkkohallintokunta ehdotti kappelia maalattavaksi punavalkeaksi.

Vuonna 1965 siunauskappelin perälle rakennettiin kuorokoroke. Samaan aikaan koko rakennuksen kunnostaminen tuli ajankohtaiseksi myös lisätilan tarpeen vuoksi, ja uudistussuunnitelma tilattiin arkkitehtitoimisto Martikaiselta. Seuraavana vuonna toteutuneen korjaustyön yhteydessä suunniteltiin jopa lehterin rakentamista kappeliin, mutta lopulta istumatilaa lisättiin sijoittamalla penkkejä sivuseinien pilarien väliin. Samalla vanhoja penkkejä siirrettiin kesemmälle, jolloin liikkumatilaa tuli enemmän. Öljykamiinalämmitys muutettiin öljyllä toimivaksi ilmalämmitykseksi ja sakastin yhteyteen rakennettiin toimisto hautausmaan asiakirjoja varten.

Tässä yhteydessä tilattiin kappeliin urut. Jo vuonna 1947 maanviljelysneuvos Jalo Lahdensuo oli lähestynyt kirkkohallintokuntaa kirjeellä ”koskien siunauskappelin valaistuslaitteiden parantamista, penkkien laittamista ja urkuharmoonin ostoa”. Tuolloin kirkkohallintokunta oli vielä, joskin ”yhtyen kaikissa kohdin mielihyvin ehdotuksen tekijän toivomukseen”, jättänyt asian pöydälle.

Urkujen hankkimista ryhdyttiin toden teolla suunnittelemaan 1960-luvulla, ja maksamaalaiselta Hans Heinrichilta tilatut 5-äänikertaiset urut vastaanotettiin vuonna 1968. Urut sijaitsivat aluksi kappelin takaosassa, pääoven vasemmalla puolella, kunnes ne vuonna 1977 kanttori Arvi Lemposen toivomuksesta siirrettiin etuosaan. Yhtä aikaa urkujen kanssa hankittiin virsitaulu numeroineen.

Kappeli alkoi jälleen jäädä pieneksi, vaikka lisäistuimia tehtiin vuoden 1977 kirkonremontin yhteydessä poistetuista vanhoista penkeistä. Vuoden 1980 lopussa kirkkoneuvoston taloudellinen jaosto valitsi toimikunnan, joka ryhtyi suunnittelemaan rakennuksen laajennustyötä. Jo seuraavana keväänä seurakunnan luottamuselimityksessä tutustuttiinkin arkkitehti Esa Malmivaaran suunnitelmiin.

Suuri remontti kappelissa tehtiin keväällä 1982, jolloin ruumiinsiunaukset toimitettiin muutaman kuu-kauden ajan kirkossa. Kappelin ilmalämmitys korvattiin sähkölämmityksellä, rakennettiin katafalkki eli koroke arkulle ja tehtiin alttarisyvennyksen katosta kaareva sekä valaistiin se loisteputkella. Karin Appelgren Vaasasta kunnosti Onni Ojan seinämaalaukset ja lapualainen Anni Kattelus alttaripöydän monogrammin A ja O. Alttarin ristiä pienennettiin ja ulko-oven päällä olevaa enkeliä laskettiin alemmaksi. Uusittu lattia lämpöeristettiin ja lakattiin.

Penkkien tilalle arkkitehti Malmivaara oli määrännyt irtotuolit, mutta kuorokorokkeen ja sivuseinustojen penkit kirkkovaltuusto kuitenkin halusi säilyttää. Kappeliin asennettiin samalla äänentoistolaitteet erityisesti hautausmaajuhlaa silmällä pitäen. Ne korvattiin vuonna 1995 kirkon entisillä äänentoistolaitteilla.

Koska kappelin epätasaisessa lämpötilassa urut eivät tahtoneet pysyä vireessä, ne siirrettiin keskus-

tan seurakuntatalon yläsaliin ja tilalle hankittiin vähemmän herkät sähköurut. Ne vaihdettiin vuonna 2006 digitaaliurkuihin. Jatkuvasti ongelmia aiheuttanut, rapautuva tiilikatto korvattiin remontin yhteydessä Tupla-Vartti-levyllä, vaikka Museoviraston lausunnossa oli toivottu tiilijäljitelmää. Kappeliin hankittiin myös neljä seppelevaunua sekä kaksi albaa ja kaksi stola-sarjaa.

Uudistettu kappeli otettiin käyttöön hautausmaajuhlassa 25.7.1982. Invalidiluiska kappeliin valmistui vuonna 1984. Vielä tämän jälkeen jäi moitittavaksi kappelin kopiseva lattia, mitä ongelmaa pyrittiin ratkaisemaan laittamalla vuonna 1997 katafalkin ympärille matto. Vuonna 2005 pyydettiin arkkitehti Kimmo Hakolalta suunnitelma kappelin sosiaalituloista.

Talvihauta 1842

Talvihauta oli jo vuosisatoja sitten tavanomainen rakennus hautausmaalla. Aikana, jolloin haudat kaivettiin lapiolla miesvoimin eikä sulatuslaitteita ollut, vainajia säilytettiin talvihaudassa talven yli ja haudattiin vasta roudan sulamisen jälkeen.

Lapuan kirkkopihassa sijainnutta talvihautaa käytettiin vielä sen jälkeenkin, kun hautausmaa oli perustettu Saarenkankaalle, sillä Simpsiön juurelle valmistui nykyinen talvihauta vasta vuonna 1842. Alkujaan talvihauta oli vain 4,5 x 3 ¼ metrin kokoinen, 1,10 metriä syvä kellari. Maanpinnan yläpuolella oleva rakennus on alkuperäinen. Alkujaan vainajat kannettiin sisään rakennuksen sivuseinässä yhä näkyvistä leveistä ovista ja laskettiin köysillä alas lattian luukun kautta.

Vuonna 1932 tilattiin rakennusmestari Veikkolalta suunnitelma, jolla talvihaudasta tehtäisiin ”sementteerattu ruumiskellari” ja ylärakennuksen katto uusittaisiin. Tällöin valmistui nykyinen talvihaudan sisäänkäynti päätyvineen ja pylväineen. Kun talvihaudan todettiin jäävän ahtaaksi ja sen ilmanvaihdon olevan heikko, rakennusmestari Eero Ojaniemi valtuutettiin teettämään laajennus- ja korjaustyöt mahdollisimman nopeasti vuoden 1962 keväällä.

Talvihaudan viileys perustui pitkään sen kellarimaisuuteen. Vasta vuonna 1968 hankittiin ruumis-

huoneen puolelle koneelliset jäähdytyslaitteet. Samalla kellarin päällä olevaan rakennukseen valmistui varastuhuone. Rakennus maalattiin ulkoa ja paneloitiin sisältä vuonna 1975 ja sementtitiilikatto muutettiin Vartti-levykattoksi vuonna 1989.

Uusi talvihauta valmistui 2009. Kuva: Jukka Kontkanen

Talvihaudan kapeita ja jyrkkiä rappusia alettiin moittia 2000-luvun alussa. Remonttiin ei ryhdytty, vaan vuonna 2005 kirkkoneuvoston taloudellinen jaosto tilasi arkkitehti Kimmo Hakolalta kokonaan uuden talvihaudan rakennussuunnitelman. Uusi talvihauta valmistui vuonna 2009.

Huolto- ja ulkorakennukset

Jo vuonna 1965 todettiin, että hautausmaalla tarvittaisiin myös erillinen huoltorakennus, mutta piirustukset sitä varten tilattiin rakennusmestari Vilho Tuomaalalta vasta 1970-luvun alussa. Huoltorakennus valmistui vuonna 1972. Rakennuksessa on lämmintä tilaa 125 m² ja kylmää varastotilaa 75 m². Siellä sijaitsevat mm. hautausmaan työntekijöiden pesutilat, toimisto, ruokailutila ja yleisökäymälät.

Simpsonin hautausmaan huoltorakennus.

Varastokatos huolto-
rakennuksen yhtey-
dessä.

Edelleen rakennusmestari Tuomaalan suunnittelemina valmistuivat traktori-talli ja varasto vuonna 1982.

Hautausmaan pumppaamorakennus valmistui Seppo Tammisen suunnittelemana vuonna 1986.

KAARANMÄNNIKÖN LEIRIKESKUS 1961–2008

Leirikeskus syntyy

Vanhastaan rippikoulua oli pidetty päiväsaikaan rippikoulutuvassa ja sittemmin seurakuntatalolla. Agraariyhteiskunnassa rippikoululaiset olivat useimmiten maalaistalojen lapsia, jotka kansakoulun jälkeen työskentelivät kotitilallaan ja pystyivät lähtemään sieltä rippikouluun keväisin ja syksyisin keskellä päivääkin. Vain yhteiskoululaisille pidettiin rippikoulua iltaisin.

1960-luvulta alkaen nuoriso alkoi kuitenkin siirtyä kansakoulusta joko muihin oppilaitoksiin tai kodin ulkopuoliseen työelämään. Vapaata ei enää ollutkaan arkiviikolla rippikoulua varten. Toisaalta eri yhdistysten omat rippikoulut houkuttelivat suuria joukkoja. Piispainkokous suosittelikin 1960-luvun

alussa leirimuotoisten rippikoulujen järjestämistä seurakunnissa.

Tältä pohjalta Lapualla ryhdyttiin toimiin oman kesäkodin hankkimiseksi. Kirkkohallintokunta ja nuorisotyötoimikunta retkeilivät pitkin Lapuan- ja Nurmonjokivarsia etsimässä sopivaa tonttia. Leirikeskuksen piti täyttää tietyt ehdot: se sai sijaita korkeintaan viiden tai kuuden kilometrin päässä keskustasta, maan piti olla kuiva ja alueella piti kasvaa puita.

Lopulta parhaaksi kesäkodin alueeksi valittiin Hiidenojan alue Kaaranmännikössä. Seutu kiinnosti myös matkailuyrittäjiä, joten seurakunta toimi nopeasti. Tutustuessaan alueeseen kesäkuun puolivälissä 1961 kirkkohallintokunta oli ”täysin yksimielinen pitäen suurena menetyksenä seurakunnan työlle jos aluetta ei saataisi aijottuun käyttöön”. Seurakunta osti vajaan kahden hehtaarin alueen Kaaran perikunnalta jo samassa kuussa.

Määräraha alueen asemakaavan ja käyttöohjelman suunnittelua varten myönnettiin nuorisotyötoimikunnalle lokakuussa 1961. Seuraavan vuoden lopulla kirkkovaltuusto hyväksyi Kaaranmännikön käyttö- ja rakennussuunnitelman. Se oli tilattu tuolloiselta arkkitehtiylöppilas Pentti Pantzarilta, joka oli nuorisopastori Esko Kilven ystäviä. Suunnitelman etuna pidettiin sitä, että aluetta voitiin sen pohjalta rakentaa vähitellen ja päästä työn alkuun pienellä pääomalla. Kesäkotia päätettiin toteuttaa ”sitä mukaa kun tarvetta ilmenee ja varoja rakentamiseen annetaan”. Samalla kirkkoneuvosto kehotti pyrkimään mahdollisimman laajaan talkootoimintaan, jotta alue saataisiin pikaisesti käyttökuntoon.

Majoitussolut, päärakennus ja isännän asunto

Ensimmäinen rakennusmääräraha myönnettiin kesäkodin saunaa ja majoitussolua varten. Kaaranmännikköön valmistui pyöröhuone sauna vuonna 1962. Kaikkineen 48 m² rakennuksessa on myös pesuhuone ja 25 m² tupa. Aivan aluksi Kaaranmännikössä yövyttiin teltoissa, mutta jo vuonna 1963 alueelle valmistui kaksi 50 m² majoitussolua. Yhteensä 48 hengelle mitoitettut solut suunnitteli Pentti Pantzar. Samalla valmistui tilapäinen käymälä.

Vuoden 1964 alusta aloitti työnsä erityinen Kaaranmännikön kesäkotialueen hoito- ja rakennustoimikunta. Se ryhtyi heti tarmokkaasti hankkimaan suunnitelmia ja työntekijöitä kesäkodin päärakennusta varten. Niin rakennuspiirustukset kuin alueen kokonaissuunnittelukin annettiin jälleen Pentti Pantzarin tehtäväksi. Jo samana kesänä Kaaranmännikköön valmistui wc sekä jokirantaan sijoitettu keittokatos (40 m², purettu), jossa oli puuhella, takka ja ruokapöydät. Samoin kaivo-, vesijohto- ja viemäryöt saatiin tehdyksi. Vuonna 1965 kesäkotialue liitettiin Kellojan vesiosuuskuntaan, vuodesta 1977 se on kuulunut kaupungin vesijohtoverkkoon.

Tutustuessaan vuoden 1964 lopulla Kaaranmännikön pää- ja isännän rakennuksen piirustuksiin kirkkohallintokunta toivoi rakennustyön loppuunsaattamista tulevana vuonna, ”että alueen käyttö saataisiin täysitehoiseksi”. Pentti Pantzarin suunnittelema yksikerroksinen päärakennus (434 m²) valmistuikin syksyllä 1965, joskin varsinainen kalustaminen jäi seuraavaan kesään. Rakennukseen asennettiin kirkon vanhat äänentoistolaitteet, kun tuomiokirkon äänentoisto uusittiin. Talvella 1966–67 valmistui leirikeskuksen isännälle 3 h + keittiön (77 m²) asunto, sekin Pentti Pantzarin suunnittelemana. Autotalli asunnon yhteyteen valmistui vuonna 1983. Sittemmin talo on muutettu päiväkerhotiloiksi.

Vasta päärakennuksen rakennusvaiheessa tehtiin päätös keskuslämmitysjärjestelmän asentamisesta sen kellariin. Aluksihan oli ollut tarkoitus rakentaa nimenomaan kesäkotialue, jossa ei lämmitystä olisi tarvittu. Kuitenkin jo nyt havaittiin, että alue tulisi ympärivuotiseen käyttöön leiri- ja kurssikeskuksena. Kellariin sijoitettiin myös sisävässat. Lämpöjärjestelmän automaatiikka uusittiin 1970-luvun lopulla ja päärakennuksen lämpöeristystä parannettiin vuonna 1980.

Kaaranmännikön kesäkotia – tai kurssikeskus, kuten sitä jo vuonna 1967 nimitettiin – kasvoi ja ke-

hittyi vauhdilla. Alkuperäisen tontin ympäriltä ostettiin lisää maata, mm. niin kutsuttu kanjonialue Rauhalan perikunnalta. Niinpä jo vihkiäispäivänä, vapunaattona 1967, tontin suuruus oli 1,9 ha.

Seurakuntalaiset ottivat leirikeskuksen heti omakseen. Sen kehittämistä oli rakennuskertomuksen sanoin "aivan erityisellä lämmöllä" seurannut monikymmenvuotinen kirkkohallintokunnan puheenjohtaja Jaakko Ranta, joka kuoli vihkiäisiä edeltävänä vuonna. Hänen perikuntansa lahjoitti leirikeskukseen urkuharmonin.

Kaaranmännikön sauna.

Kaaranmännikön päärakennus.

Leirikeskus uudistuu

Kaaranmänniköstä tuli heti niin suosittu, että tarve sen talvikäyttöön kasvoi. Jo vuoden 1970 lopulla todettiin leirimuotoisuuden olevan taakse jäänyttä elämää. Nyt tarvittiin laadukkaampia majoitustiloja ja telttojen ja rauhattomiksi osoittautuneiden yhteismajoitussolujen tilalle.

Kaaranmännikön entinen isännän asunto, nykyinen kerhotalo.

Niinpä vuonna 1972 valmistui kanjonin toiselle puolelle, entiselle leirintäalueelle, Pentti Pantzarin suunnittelema 325 m² suuruinen lisämajoitusrakennus. Siihen sijoitettiin viisi suurempaa ja yksi pienempi makuuhuone, luokkanakin toimiva keskushalli, kaksi erillistä eteistä, pesu- ja wc-tilat ja keittokomero. Majoitusrakennuksen ja päärakennuksen välille asennettiin keskusradioyhteys.

Kaaranmännikön majoitustila.

Vuonna 1986 nuorisotyön johtokunta toivoi, että leirikeskukseen saataisiin lisää suihkuja – nyt niitä oli päärakennuksen kellarissa kaksi kappaletta neljäkymmentä leiriläistä kohti – ja uudet äänentoistolaitteet. Suunnitelmat tilattiin rakennusmestari Timo Latvalalta, ja päärakennuksen kellarin wc-tiloista remontoitiin lisää suihkuhuoneita vuoden 1987 aikana. Samalla myös äänentoistolaitteet uusittiin ja korjattiin rakennuksen ilmanvaihtoa. Seuraavana vuonna Kaaranmännikköön hankittiin opetusta helpottavat piirtoheitin ja videot. Vuonna 1989 alueen sähköjä korjattiin ja vesijohtot nostettiin lattiapinnan yläpuolelle majoitusrakennuksessa tapahtuneen vesivahingon vuoksi.

1990-luvun alussa ryhdyttiin pohtimaan Kaaranmännikön leirikeskuksen suurimittaisempaa saneerausta. Arkkitehti Hiikka-Maija Antilalta tilattiin suunnitelmavaihtoehtoja, joiden pohjalta seurakunnan työmuodoilta pyydettiin lausunnot. Saneeraussuunnitelmaan tuli lopulta kuulumaan majoitusrakennuksen laajentamisen lisäksi sillan tekeminen kanjonin yli entisten portaiden tilalle.

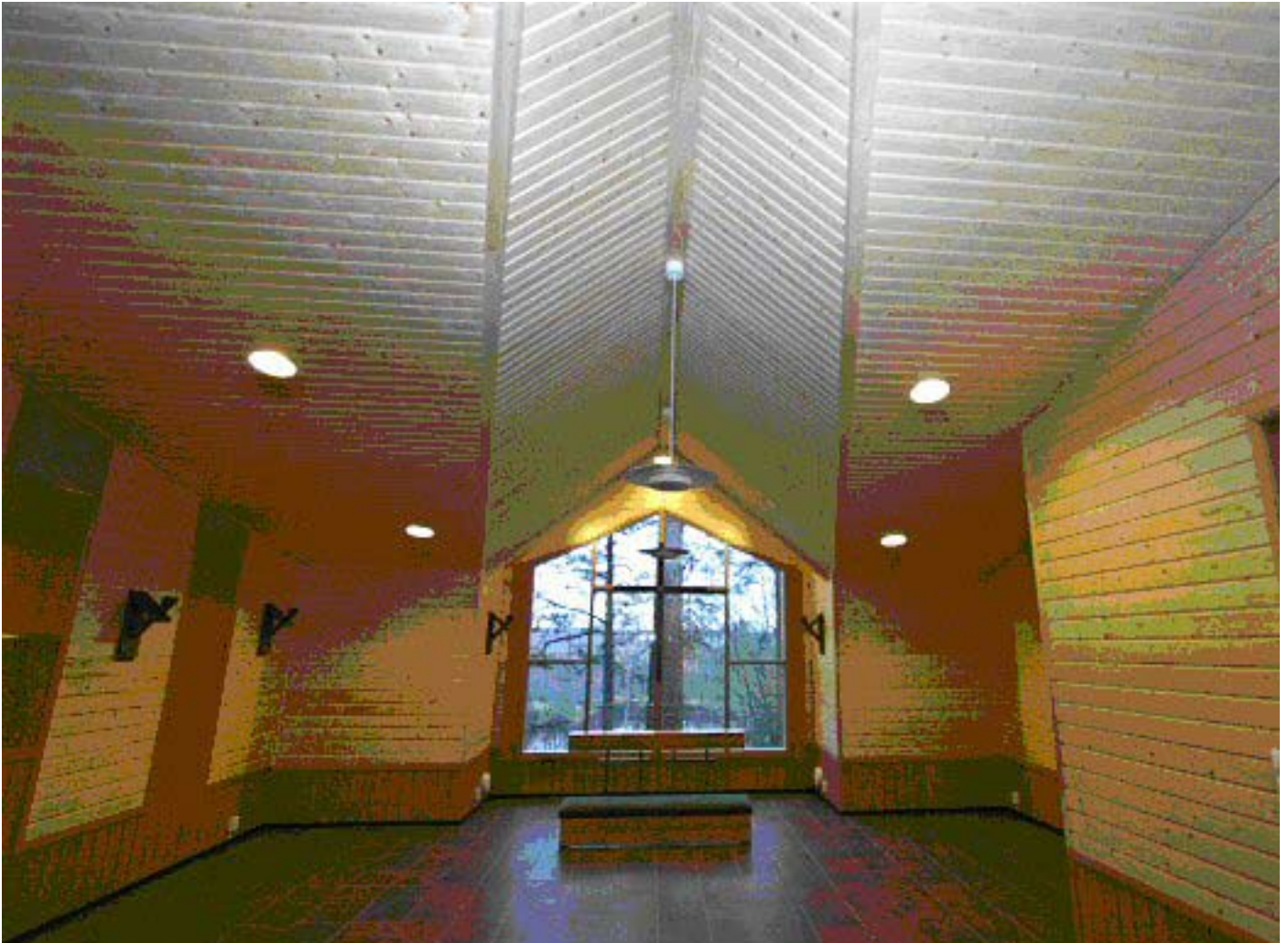
Saneeraustoimikunta joutui viemään työn päätökseen pahimman laman aikana, mutta leirikeskus nähtiin niin tärkeäksi, että siihen investoitiin. Harjannostajaisia vietettiin joulukuussa 1992, ja käyttöön laajennettu rakennus otettiin seuraavana keväänä. Muutamia vuosia myöhemmin vielä parannettiin päärakennuksen juhlasalin valaistusta. Remontti merkitsi rakenteellisten korjausten lisäksi myös kaluston uusimista, ja tilattiinpa majoitusrakennukseen korttipuhelinkin – vielä ei eletty kännykkäaikaa.

Talvella 2002 Kaaranmännikössä tapahtui jälleen vesivahinko, jonka jäljiltä koko keittiön lattia piti avata. Kun remontti joka tapauksessa oli väistämätön, päätettiin keittiössä tehdä samalla peruskorjaus ja uusia koneistus ja kalusteet. Työn suunnitteli arkkitehti Kimmo Hakola.

Uuden majoitusrakennuksen myötä vanhat majoitussolut olivat toimineet vuosia lähinnä varastotilana. Rakennuksista toinen purettiin 1990-luvun saneeraustyön yhteydessä, toinen jäi jäljelle. Se on nyt saanut täysin uuden muodon. Nuorisopastori Ulla Latomäki ehdotti nimittäin vuonna 2006 oman kappelin rakentamista Kaaranmännikköön. Päädyttiin siihen, että pienimmillä investoinneilla kappeli saataisiin vanhasta majoitussolusta.

Ensimmäisen suunnitelman majoitusrakennuksen muuttamisesta kirkoksi teki seurakuntapuutarhuri Seppo Tamminen, joka oli jo vuonna 1998 suunnitellut saunan lähelle lahdenpohjukkaan valmistuneen ulkoilmatemppelin. Uuden, sisätiloissa toimivan leirikirkon lopulliset suunnitelmat olivat arkkitehti Kimmo Hakolan käsialaa, ja se valmistui vuonna 2007.

Kaaranmännikön entinen majoitustila muuttui vuonna 2007 valoisaksi kappeliksi, jonka alttaritauluna toimii ristin takaisesta ikkunasta näkyvä luonto itse.

PAPPILAT

Virranniemi 1793

Pappila seurakuntalaisten vastuulla

Virkatalo oli aikanaan osa kirkkoherran palkkaa. Samalla tavoin kuin sadosta luovutettiin papille kymmenyksiä, luovutettiin hänelle myös viljelysmaata ympäri laajan seurakunnan. Niinpä vielä 1930-luvun lopulla seurakunta myi pois pappilaan kuuluvia maita entisestä kappelista, Ylihärmästä.

Kirkkoherranpappila ulkorakennuksineen on sijainnut Lapuan seurakunnan itsenäistymisestä 1581 alkaen samassa paikassa. Pappilan nimenä esiintyi ensimmäisen kerran Strömsudd (*ströms* = virran, *udd* = niemi) jo vuonna 1772. Ruotsinkielinen tilanimi oli käytössä virallisissa yhteyksissä niin pitkään, että vasta vuonna 1952 seurakunnan asiakirjoihin ilmestyy sen suomenkielinen muoto Virranniemi. Sitä suomenkieliset seurakuntalaiset varmaan olivat puheessaan käyttäneet alusta asti.

Pappilan ylläpito aiheutti vuosisatojen aikana jatkuvia riitoja, kun kirkkoherrat valittivat virkatalon

huonoutta ja seurakuntalaiset taas yrittivät kiemurrella irti velvoitteistaan. Tämä oli yleistä kaikissa seurakunnissa. 1700-luvun alussa Lapuan pappila alkoi olla hyvässä kunnossa, mutta vuosikymmenten kuluessa se ränsistyi taas. Niinpä joulukuussa 1792 seurakunnan miehet päättivät rakentaa Virranniemeen kokonaan uuden päärakennuksen.

Seuraavan vuoden tammikuussa sovittiin rakennusmestari Salomon Kölströmin kanssa kaksikerroksinen talon tekemisestä. Seurakuntalaiset vastasivat rakennusaineiden hankkimisesta ja tekivät varsinaisen rakennustyön: ensin Kölström pyysi avukseen 150 miestä, mutta toukokuussa 1793 päätettiin yhdistää seurakunnan kaikki voimat pappilarakennuksen valmistumiseksi. Seuraavana vuonna Virranniemen pappilan maalasi vaasalainen maalari Johan Alm, joka oli muutenkin Lapualla työssä.

Suomen sodan 1808–09 aikana rakennus kärsi vahinkoja Ruotsin ja Venäjän armeijoiden pitäessä vuorotellen Lapuaa hallussaan. Virranniemessä majoittui ensin venäläinen, sitten ruotsalainen päällystö.² Lapuan taistelun aikana 14.7.1808 kirkkoherra Johannes Gummerus perhekuntineen kätkeytyi pappilan kellariin. Sittemmin hän kestitsi voitokasta suomalaisarmeijaa tarjoilemalla helteen ja taistelun uuvuttamille sotilaille saavikaupalla olutta.

Kun kirkkoherra Gummerus kuoli vuonna 1812, pappila oli pari vuotta tyhjillään ennen uuden kirkkoherra Gabriel Laguksen astumista virkaan. Tämä toikin anteeksi pyydellen heti ensimmäiseen johtamaansa pitäjänkokoukseen syksyllä 1814 pappilan korjausasiat. Tuolloin todettiin, ettei pappilassa ollut sen valmistuttua pidetty laillista katselmusta, eikä nyt ollut tietoa siitä millainen rakennus oli ollut ”entisessä kunnossaan”. Lapualaiset kuitenkin lupasivat korjata pappilan, kun väkensä tunteva kappalainen Nygren osasi näpäyttää pitäjänmiehiä viittaamalla näiden rakkaalle kirkkoherra Gummerus-vainajalle antamaan lupaukseen. Perusteellinen remontti tehtiinkin kesän 1815 aikana pedersöreläisen rakennusmestarin Hans Gräggin johdolla ja seurakunnan aineista.

2 Ainakin vielä 1900-luvun alussa pappilassa tunnettiin Klingsporin ja Kulneffin huoneet niissä majailleiden upseerien mukaan. Sittemmin pappilan sotilaallisiin asukkaisiin liittyi myös C. G. E. Mannerheim, joka majoitettiin Virranniemeen hänen vieraillessaan Lapualla kesällä 1920.

Tämän jälkeen seurakuntalaiset korjasivat kyllä pappilan ulkorakennuksia, mutta päärakennus sai jäädä unohduksiin. Rovastintarkastuksessa syksyllä 1836 mainittiin pappilan huono kunto, mutta mitään ei ollut sen eteen tehty vielä seuraavaan kesään mennessä, jolloin uusi kirkkoherra Alcenius toivoi peräti päärakennuksen uudelleenrakentamista. Nyt tehtiin remonttia, mutta ei tarpeeksi, sillä päärakennuksen huonoa kuntoa kirkkoherra valitti pari vuotta myöhemminkin.

Ylläpitävää korjausta

Pappila säilyi seurakunnan murheenkryyninä. Vuonna 1869 pappilassa tehtiin suuri remontti, jonka yhteydessä muun muassa laudoitettiin jossakin vaiheessa rapatut ulkoseinät. 1880-luvulla rakennuksen molempiin päätyihin valmistui jatkopala. Pohjoispäätyyn tuli pakaritupa ja eteläpäätyyn vi-rastosiipi. Ne purettiin 1950-luvulla, pakarituvasta muistuttaa vielä terassina palveleva kivijalka.

HALPAA JA HYVÄÄ EI OLE

Vanha tapa ylläpitää pappilaa oli joko jakaa sen rakennukset kyläkuntien kunnostettaviksi tai sitten määrätä tietty miesmäärä korjaustöihin. Niinpä vuonna 1852 sovittiin, että kaksi miestä kaikista pitäjän seurakunnista (Lapua, Nurmo, Kauhava ja molemmat Härmät) lähetettäisiin tekemään pappilan korjaustöitä.

Päivätöitä voitiin vaatia vielä vuosisadan lopullakin, mutta samalla yhä yleisemmäksi tuli järjestää tarjoushuutokauppa. Vuonna 1872 todettiin pappilan renkituvan ja ”muiden puutteen alaisten ulkokuoneiden” kohdalla, ”että ne ensi mikkelinä eli Köyrin aikana, taritaan huutokaupalla vähiten vaativalle, kuntoon laitettavaksi”. Puutavara otettiin kirkkoherranvirkatalon omasta metsästä. Tämä korjaustyö liittyi kirkkoherranvaihdokseen, kun pappila katsastettiin ja huonoksi havaittiin kirkkoherra Hohenthalin aloitettua virassaan.

Halvin tekijä ei kuitenkaan välttämättä ollut paras. Pappilan kellarin korjauksesta kieltäydyttiin vuonna 1816 maksamasta Iisakki Juhonpoika Kellojalle, ennen kuin tämän tekemä työ voitaisiin hyväksyä. 1850-luvulla taas edullisimman tarjouksen tehnyt Iisakki Kortesoja rakensi navettaan uuden katon niin huonosti, että työ teetettiin uudelleen toisella urakoitsijalla mutta Kortesojan kustannuksella.

Seurakunta oli kuitenkin luottavainen. Kun kertaalleen huonoa työtä tehnyt urakoitsija seuraavassa tarjoushuutokaupassa antoi halvimman tarjouksen, hänet valittiin taas. Ja taas jälki osoittautui huonoksi

Pappilan katselmuksissa 1890-luvulta aina 1940-luvulle asti moitittiin eteisen ja kanslian kylmyyttä. Kanslian katossa todettiin olevan eristeenä sammalia, mutta eteisessä ei ollut mitään. Myös virka-huoneen ja eteisen tulisijat oli tehty huonosti, ja turhaan vaadittiin niiden purkamista ja uudelleenra-kentamista.

Pappila oli omituinen sekoitus yksityistä ja yhteistä. Kirkkoherranviraston kalusteetkin kirkkoherra Wilhelmi Malmivaara oli ostanut itse. Seurakunta lunasti ne vuonna 1924 hänen leskeltään, samoin kuin perheen kustantaman verannan. Tällainen veranta oli taloudellisten katselmusten yhteydessä määrätty rakennettavaksi, jotta kulku yläkertaan saataisiin sijoitetuksi sinne ja siten eteinen lämpi-mäksi, mutta seurakunta ei sitä ollut toteuttanut. Tulenkestävä arkistohuone Virranniemeen valmis-tui vuonna 1925.³

Malmivaaran seuraajalle K. R. Karekselle taas myönnettiin vuonna 1932 lupa ”ottaa pois ruokasalin ja työkamarin välinen seinä, ehdolla jos se toimenpide asiantuntijan lausunnon perusteella ei hei-kennä rakennuksen kestävyyttä. Siinä tapauksessa, että tulo- ja lähtökatselmuksen⁴ teossa vastai-suudessa tahtoisii jälleen erottaa nämät erilliseksi huoneiksi tulee rovasti Kares toimittaa ne siihen

³ *Vanhastaan virastotyöt hoiti kirkkoherra (käytännössä apupappien ja perheenjäsenten avulla). Varsinaisen viras-toapulaisen palkkaamista esitti kirkkohallintokunta sotavuonna 1943, mutta vasta keväällä 1946 tehtävään tuli rouva Liisa Kuoppala. Häntä seurasi vuonna 1949 pitkäaikainen kanslia-apulainen Pertta Ranta. Kanslia toimi pappilassa vuoteen 1954 asti, jolloin seurakuntatalo valmistui.*

⁴ *Lähtö- ja tulokatselmus oli pidettävä virkatalon haltijan vaihtuessa, käytännössä entisen papin lesken ja uuden papin välillä. Näin selvitettiin, oliko lähtijän korvattava tulijalle joitakin talon puutteita. Lähtijän ja tulijan oli myös mah-dollista sopia keskenään ilman katselmusta, että virkatalo siirtyi sellaisenaan tulijan haltuun.*

kuntoon kuin ne ovat olleet.” Vuonna 1932 ”päätettiin laittaa vesi-klosetti Pappilaan, johon rovasti lupasi puolestaan korvauksena Smk 500:- ehdolla, että jos toiseen pappilaan tehdään myöhemmin virkatalojen rahaston kustannuksella samallinen, saa rovasti yksityisesti antamansa osuuden takaisin.” Muutamia vuosia myöhemmin pappilaan rakennettiin jo kylpyhuonekin.

Pappilaidyllistä moderniin aikaan

1940–50-lukujen taitteessa pappilassa lapsuuttaan elänyt kirkkoherra Jussi Sinnemäen poika Anssi (s. 1947) muistelee Virranniemeä: ”*Lapsuuteni paratiisi oli Lapuan pappila. Se sijaitsi aivan Lapuanjoen tuntumassa. Tien toisella puolen oli Engelin piirtämä puukirkko, joen toisella puolella Kosolan ja Alajoen talot. Pappilan kirkonpuoleinen edusta oli vehmas ja villisti rönsyävä puutarha omena-, marja-, mehiläis- ja kasvitarhoineen. Sisäpihan puolella oli lasikuisti, ja pihaa ympäröi aita, sauna, renkitupa ja navetta. Kaiken kruunasi pihaan johtava 50-metrinen koivukuja, jonka juhlanan majesteettillisuuden pieni lapsikin saattoi välittömästi aistia.*”

Marraskuun alussa 1950 kirkkohallintokunta päätti ryhtyä suunnittelemaan pappilaan suurempaa korjaustyötä. Valittiin rakennustoimikunta hankkimaan asiantuntijoiden lausunnot, joiden pohjalta voitaisiin tehdä esitys valtuustolle. Valtuusto oli ehdottomasti korjaustyön kannalla ja päätti, että samalla rakennettaisiin ”tulenkestävä kirkkoherran virasto” siihenastisen pienen arkistoholvin tilalle.

Vuonna 1951 kirkkohallintokunta päätti tarkastuttaa pappilan puuosien kunnan remontin pohjaksi. Asiantuntijalausuntojen perusteella tehtiin päätös, ettei pappilaa korotettaisi, mutta yläkertaan tehtäisiin päätyihin lämpimät huoneet. Kansliatila päätettiin rakentaa joko joenpuoleiseen päätyyn tai sitten erilliseksi rakennukseksi väentuvan tilalle ja myydä piharakennus pois.

Ajatus seurakuntatalon rakentamisesta oli elänyt Lapualla 1930-luvun lopulta lähtien. Kun nyt ryhdyttiin suunnittelemaan pappilan remointia, esitettiin ajatus yhteistalosta. Siihen voitaisiin sisällyttää niin kirkkoherran asunto kuin virastot ja seurakuntasalikin. Valtuusto päätti lykätä koko remonttia vuodelle, jotta tähän ehdotukseen voitaisiin kunnolla tutustua.

Purkamisajatus oli ohimenevä. Sen sijaan päätettiin rakennuttaa Virranniemen rinnalle virastotalo, jonka jälkeen korjattaisiin pappila. Kevään 1952 aikana kirkkohallintokunta alkoi kuitenkin tulla epäilevälle kannalle ajatuksen suhteen. Arkkitehti Kivimaan ensimmäisiä yhteistalopiirustuksia ei hyväksytty, ja lopulta asetetun rakennustoimikunnan esityksestä päätettiin luopua koko yhteistalotajatuksista ja nyt korjata pelkästään pappila ”rahoitusvaikeuksien vuoksi”.

Pappilan remontin aikana navettarakennus purettiin tarpeettomana, mutta pihatupa jäi myyntiuhasta huolimatta jäljelle. Uusi kulkuväylä toteutettiin tapulin nurkalta. Tarkoitus oli saada pappilan alakertaan viisi ja yläkertaan neljä asuinhuonetta, palvelijanhuone, keittiö ja saniteettitilat.

Anssi Sinnemäki muisteli lapsen silmin paluutaan Virranniemeen remontin jälkeen: ”*Mikään ei ollut enää entisellään. Puutarha oli kaadettu ja tilalla oli tasainen nurmikko ympärillään rauta-aita entisen puisen punaisen sijaan. Korea lasikuisti oli purettu. Karja oli teurastettu, ja navetan tilalla oli pelkkä monttu. Lumoavaa koivukujaa ei enää ollut, se oli pantu maan tasalle. Tihutyöntekijät olivat tehneet selvää jälkeä. --- Minulle tyypillistä isän ihannointia oli se, etten tullut edes ajatelleeksi, että hän itse kirkkoherrana on ollut ensimmäisenä päättämässä remontista ja muista miljöömuutoksista.*”

Pappila ei ehtinyt olla suurremontin jälkeen kunnossa montakaan vuotta, kun siellä todettiin keväällä 1956 vesivahinko. Vesi oli jäänyt katon ja sulavan lumen muodostaman jääkerroksen väliin ja painunut sisään alakertaan asti. Kirkkohallintokunta päätti, että katto oli lumien alkaessa sulaa luotava puhtaaksi, ettei tällaista pääsisi tapahtumaan.

Kun uusi tuomiorovasti Laitinen oli astumassa virkaansa vuonna 1961, pappilassa tehtiin laaja pin-

taremontti, jonka yhteydessä mm. jälleen kerran avattiin edellisessä remontissa tukittu aukko salista työhuoneeseen. Silti jo vuonna 1965 todettiin, että Virranniemen lattiat olivat lahonneet, koska vesijohtoputket olivat jäätyneet useina talvina. Jälleen keskusteltiin siitä, olisiko taloudellisesti järkevämpää purkaa pappila ja rakentaa kokonaan uusi, mutta jälleen päädyttiin sen korjaamiseen. Remontin kohteina olivat keittiö, eteinen ja kylpyhuone, joihin uusittiin kalusteita. Jäätymiselle alttiit putket nostettiin pintaan ja keittiön puuhellan tilalle laitettiin aikansa paperintuhoaja eli ”avoin tulisija paperitavaran polttamista varten”. Pappilan toinen kerros maalattiin ja tapetoitiin.

Sisäsauna valmistui pappilaan vuonna 1971. Samalla todettiin, että tuomiorovasti Laitinen asui ainoastaan pappilan alakertaa ja piti toista kerrosta kokonaan lämmittämättä korkean luontoiseturvituksen sekä lasten kotoa muuttamisen vuoksi. Kolme vuotta myöhemmin siirrettiinkin yläkerran raput kellarinrapun päälle ja tehtiin tilalle wc. Samalla paneloitiin eteinen, poistettiin kiinteät naulakot, uusittiin lattiamatot ja kaikin tavoin ”pyritään siihen, että pappila vastaa tuomiokirkkoseurakunnan kirkkoherranpappilalle asetettavia vaatimuksia”. Samalla päätettiin, että perusteellisempi kunnostus tehtäisiin tuomiorovastin jäädessä piakkoin eläkkeelle. Viranhaltijan vaihdoksen yhteydessä päätettiin remontin lisäksi tyhjentää pappilan aitat ”viemällä kolu kaatopaikalle ja pitämällä tarpeelliselle roinalle huutokauppa” sekä maalauttaa rakennus lähestyvän kirkon 150-vuotisjuhlan kunniaksi.

Uusi tuomiorovasti Jussi Ranta anoi kuitenkin lupaa pappilasta omaan asuntoon siirtymiseen jo toukokuussa 1978. Pappila kun oli kunnostustöistä huolimatta niin kylmä, että lämpötila saattoi lattiatasossa painua talvella pakkasen puolelle. Tuomiorovastin asuntoasia jätettiin pöydälle, mutta pappilan lämpökanavat uusittiin saman tien. Se ei kuitenkaan auttanut, sillä saman vuoden joulukuussa mitattiin makuuhuoneen lattiatasossa vain +8 astetta, ja keittiössä vesi jäättyi. Rakennusmestari Vilho Tuomaalan tehtäväksi annettiin tutkia asia. Pappilan alapohjan lämpöeristystä parannettiin lopulta vuonna 1980, jolloin samalla keittiötä uusittiin ja rakennus liitettiin kaukolämpöön.

Virranniemen uusi elämä

Vuoden 1980 remontin jälkeen pappilassa viimein tarkeni. Henkilökohtaisista syistä tuomiorovasti Ranta uudisti kuitenkin useaan otteeseen anomuksensa muuttaa virkatalosta omaan asuntoon.

Koska pappila oli suojeltava rakennus, pyyntöön ei pitkään aikaan suostuttu. Keskustelua anomus kyllä herätti. Mitä Virranniemellä tehtäisiin, ellei tuomiorovasti asuisi siellä? Kirkkovaltuustossa esiin nousi ajatus rakennuksen vuokraamisesta kaupungille tai kunnostamisesta, jolloin siihen voitaisiin perustaa kirkkomuseo. Se voisi olla neuvottelutila tai I kappalaisen asuntokin, kun Siirilän pappila ei kuntonsa puolesta uudelle kappalaiselle käynyt. Tai sitten siellä pidettäisiin vain säilytyslämpö.

Vuonna 1983 kirkkovaltuusto päätti ensin suurella enemmistöllä, ettei Jussi Rannalle edelleenkään myönnettäisi muuttolupaa. Ranta selvitti nyt kirjallisesti, että tahtoi muuttaa vanhemmiltaan lunastamaansa lapsuudenkotiinsa. Virranniemi oli asuntona rauhaton yläasteen oppilaiden oikoessa sen puutarhan läpi karkkipapereita ja tupakantumppeja pudotellen. Poissa oli pappila-alueen kunnioittaminen ja koskemattomuus. Tuomiorovastista ei myöskään ollut hauskaa ajaa puutarhan nurmikkoa seurakuntatalolle kokoontuneiden hautajaisvieraiden silmien alla. Jo aiemmin Ranta olikin moittinut sitä, ettei seurakunta hoitanut pappilan puutarhaa, vaikka viereisestä seurakuntatalon pihapiiristä huolehdittiin. Pappilaa ei rauhoittanut sekään, että vuonna 1979 kaupunki oli saanut haltuunsa sen jokiranta-alueen ja rakentanut sinne sinänsä viehättävän jalankulkutien.

Nyt muuttolupa vihdoinkin heltisi. Mutta hämmentyneenä kirkkovaltuusto totesi, ettei pappilalle ”tämän päivän tilanteesta katsottuna voida osoittaa tarkoituksenmukaista käyttöä”. Niinpä päätettiin toistaiseksi pitää rakennus säilytyslämmöllä. Päiväkerhotyön johtokunnan ehdotus Virranniemen saamisesta päiväkerhojen ja pyhäkoulujen käyttöön kariutui rakennustarkastajan kommenttiin, että pappilaan saataisiin tilat vain 30–40 lapselle. Taloa esitettiin avuksi myös tuomiokapitulin tilanpuutteeseen sekä osaa siitä asunnoksi tulevalle viralliselle apulaiselle.

Vuonna 1985 kirkkoneuvoston taloudelliselle jaostolle annettiin tehtäväksi käyttösuunnitelma seurakunnan omistamista keskustan kiinteistöistä. Virranniemen katsottiin lopulta soveltuvan luontevimmin seurakunnalliseksi kokoontumistilaksi. Maaliskuussa 1986 valtuusto hyväksyi Timo Latvalan tekemät pappilan korjaussuunnitelmat ja Hilikka-Maija Antilan kalustosuunnitelman. Saneeraus tapahtui samana vuonna. Sen yhteydessä laajennettiin salin ja neuvotteluhuoneen välistä oviaukkoa. Myös seurakuntatalolta Virranniemeen kulkeva polku valaistiin. Kolehthaavit pappilaan lahjoitti vuonna 1987 yhdysvaltalainen kirkkoherra Oliver Rajala ja pianon yläpuolella olevat rautaiset kynttilänjalat pari vuotta myöhemmin Ekshäradin seurakunta Lapuan ruotsalaisesta Hagforsin ystävyyskunnasta.

Pappila maalattiin ja sen kivijalkaa oikaistiin 1990-luvun alussa peittämällä kivet kovavillalevyllä ja verkolla, jotka rapattiin. Talvella 1994 kirkkoneuvoston tehtäväksi annettiin tutkia, saataisiinko Virranniemen joen puoleiseen päätyyn pyörätuoliluiska. Pappilan vanhan hirsisen saunan saivat partiolaiset siirtää seurakunnan Hirvijärveltä luovuttamalla tontille. Saunan tilalle tehtiin parkkipaikka. Pappilan katto uusittiin vuonna 2000.

Pappilan pihatupa (Partiomaja) 1840

Virranniemi oli aikanaan toimiva maatila lukuisine ulkorakennuksineen. Nykyään jäljellä on vain piha- eli renkitupa ja lutti.

Pihatuvan rakentamisesta kirkonkokous piti vuoden 1839 lopussa urakkahuutokaupan. Rakennukseen oli tarkoitus sisällyttää tupa ja porstuan levyinen kamari sekä leivintupa uuneineen ja ikkunaukkoineen. Rakentajaksi valittiin talollinen Antti Kero.⁵

Laudoituksen uusimisen yhteydessä on huomattu hirsissä numerot, mistä päätellen pihatupa olisi tehty jostakin siirretyistä hirsistä. Rakennusmateriaaleiksi pitäjänkokous lupasikin käyttökelpoiset osat vanhasta renkituvasta, mikä selittänee numerot. Puuttuvat tarveaineet Kero sai ottaa pappilan metsästä. Rakennuksen piti olla valmis jo heinäkuun alussa 1840, mutta vielä elokuun lopussa vali-
⁵ Hänen nimikirjaimensa ja rakennusvuosi 1840 löytyivät laudoituksen yhteydessä talon päätyhirrestä. Viimeisimmän ulkomaalauksen yhteydessä vuosiluku maalattiin laudoituksen päälle.

tettiin, ettei rakennus ollut siinä kunnossa, että loppukatselmusta olisi voitu toimittaa.

Jo 1850-luvun alussa rakennus oli niin laiminlyöty, että tulisijojenkin mainittiin romahtaneen. Muutamaa vuotta myöhemmin valitettiin katon vuotavan. Kesällä 1868 Virranniemessä viikkokokoustaan pitänyt Lapuan ensimmäinen kunnanvaltuusto totesi pihatuvan olevan ”jokseenkin riutumaisillaan”. Perusteellinen remontti talossa tehtiin ainakin 1890-luvulla. Rakennuksen katto-ongelma tosin jatkui 1920-luvulle asti, jolloin kirkon ja pappilan korjaustöiden yhteydessä pihatupaan laitettiin peltikatto huopakaton tilalle.

Virranniemen aitta on renkituvan lisäksi muistuttamassa entisestä pappilan pihapiiristä. Aitan tiilikatto uusittiin peltiseksi vuonna 2000.

Pihatupa on nähnyt monia asukkaita. Molempien sotien jälkeen siellä asui siirtolaisia. 1950-luvun puolivälissä, suurten ikäluokkien tullessa kouluikänsä, pihatupa vuokrattiin kunnalle alakoulua varten. Vuosina 1962–63 pappilan pihatupa vihdoinkin korjattiin seurakuntanuorten kokoontumispaikaksi ja se sai erään käyttäjäryhmän mukaan nimen Partiomaja.

Aina ei tuvassa löytynyt sovun tuomaa sijaa, kun partiolaiset valittivat valokuvauskerhon valtaavan keittiön. Keväällä 1976 kirkkovaltuustolle jätettiin 101 nuoren allekirjoittama kirje, jossa he toivoivat tilavampaa kokoontumispaikkaa Pihatuvan ollessa aivan liian pieni. Tilaongelman ratkaisi vanhan apteekkirakennuksen ostaminen seurakunnalle seuraavana vuonna ja nuorisotyön toimintojen siirtyminen sinne. Nykyään pihatupa palvelee enää lähinnä partiolaisia.

Rakennus liitettiin kaukolämpöön vuonna 1980, vesijohtoja uusittiin 1990-luvun puolivälissä yhtä aikaa seurakuntatalon remontin kanssa, katto taas yhtä aikaa pappilan päärakennuksen ja aitan kattojen kanssa vuonna 2000. Vanhaa kuistia moitittiin huonokuntoiseksi jo 1970-luvun lopulla. Nykyisen kuistin on suunnitellut rakennusmestari Heikki Saari vuonna 2001 ja se rakennettiin seuraavana vuonna Antero Hakolan johdolla.

Tiistenjoen pappila 1963

Syksyllä 1918 kirkkoneuvosto esitti, että seurakuntaan valittaisiin toinenkin kappalainen ja tälle han-

kittäisiin asunto Tiistenjoelta, jonne kolme vuotta aiemmin oli valmistunut oma kyläkirkko.

Suunnitelma lykkääntyi vuoteen 1922, ja silloinkin perustettiin virallisen apulaisen, ei toisen kap-palaisen virka. Koska seurakunta oli juuri tuolloin ilman vakituista kirkkoherraa, ei ollut ketään joka olisi kustantanut apulaisen asunnon Tiistenjoella. Niinpä kyläkirkkoyhdistys velvoitettiin hoitamaan asuntoasia, ja se vuokrasi papille asunnon Tiistenjoen osuuskaupasta.

Vuokrakausi umpeutui 1930-luvun alkupuolella, jolloin seurakunnassa todettiin, että apulaisen asu-minen ”niin syrjässä” oli osoittautunut hankalaksi. Niinpä päätettiin päättyvästä vuokrasuhteesta säästytävät rahat käyttää asunnon kustantamiseen apulaiselle kirkkoherranpappilan yhteydessä sekä pappien autokyyteihin Tiistenjoelle.

Tiistenjokiset ilmaisivat tämän jälkeen useita kertoja halunsa saada taas ”oma pappi”. Kun kylään ryhdyttiin sodan jälkeen suunnittelemaan uutta kirkkoa, tilattiin samalla piirustukset myös pappilaa varten. Kirkkohallintokunta tutustui piirustuksiin, mutta niiden katsottiin olevan liian suuret.

Pappila-ajatus unohtuikin yli kymmeneksi vuodeksi. Vasta syksyllä 1960 kirkkohallintokunta esitti valtuustolle määrärahan myöntämistä Tiistenjoen pappilaan, johon sisältyisi myös seurakuntasali. Tammikuussa 1961 kyläkirkkoyhdistykselle myönnettiin lupa kaataa rakennuspuita. Yhdistys myös lahjoitti tontin pappilaa varten. Kevään aikana käytiin läpi ensimmäisiä luonnospiirustuksia ja muu-tettiin virallisen apulaisen virka vihdoon II kappalaisen viraksi.

Uutta virkaa koko kirkkoneuvosto kannatti yksimielisesti, mutta papin asuinpaikasta esitettiin eriävä mielipide. Myös ensimmäiset luonnospiirustukset kirkkohallintokunta tyrmäsi edelleen liian suurina. Lopulta valtuusto hyväksyi kirkkohallintokunnan esityksen, että rakennettaisiin vain pappila ilman mitään seurakunnallisia tiloja.

Asiaa käsiteltiin uudelleen kesällä 1961, jolloin äänestyksen jälkeen päätettiin kuitenkin varata tiloja myös eri työmuodoille. Samalla valittiin rakennustoimikunta. Mutta nyt Kirkkohallitus ei hyväksynyt suunniteltua pappila-seurakuntataloa, koska asiasta äänestettäessä vain puolet valtuutetuista oli kannattanut asiaa. Lisäksi pappilan pinta-ala yhä vain ylitti hyväksytyyn maksimimäärän.

Kirkkoneuvosto käsitteli joulukuun puolivälissä hallintokunnan uutta ehdotusta siitä, että Tiistenjo-elle tehtäisiinkin vain seurakuntatalo, ja II kappalaisen asuinpaikka pysyisi edelleen kirkonkylässä. Luonnollisesti neuvoston tiistenjokiset jäsenet vastustivat tätä ajatusta.

Kolme päivää myöhemmin kirkkovaltuusto piti oman kokouksensa. Siellä todettiin kirkkohallinto-kunnan huomautus, ettei neljättä pappilaa välttämättä tarvittu, olihan säädösten mukainen virallisen apulaisen asunto jo valmiina keskustan seurakuntatalossa. Tärkeämmäksi kohteeksi nähtiin Tiisten-joen seurakuntatalo. Valtuusto äänesti tämän ehdotuksen pohjalta, mutta äänin 12–5 päätettiin pi-tää kiinni entisestä päätöksestä eli myöntää määräraha sekä pappilaa että seurakuntataloa varten.

Niinpä rakennustoimikunta pääsi vihdoon kunnolla työhön. Kirkkohallitukselta saatiin malliksi neljän eri pappilan piirustukset, ja Ylivieskan pappilaan käytiin tutustumassa paikan päälläkin. Ensimmäi-set piirustusluonnokset teki rakennusmestari Eero Ojaniemi. Tämän jälkeen tammikuun lopussa 1962 toimikunta otti yhteyden arkkitehti Bey Hengiin.⁶

Kun Hengin ensimmäisiä piirustuksia ei voitu toimikunnassa hyväksyä, hänet kutsuttiin Lapualle tutustumaan maastoon. Neuvotteluissa päädyttiinkin yhteisymmärrykseen ja kesän 1962 aikana ra-kennustyö pääsi käyntiin. Elokuun lopulla oltiin rakennuksella jo harjannostovaiheessa, vesikatto oli paikallaan marraskuun alkupuolella ja luovutustarkastustilaisuus pidettiin helmikuun alussa 1963. Pappilassa oli asuinhuoneiden ja säilytystilojen lisäksi myös virasto, joka kirkkohallintokunnan mu-

⁶ *Arkkitehti Bey Heng (s. 1925) on työskennellyt pääasiallisesti seurakunnallisten rakennusten ja hautausmaiden suunnittelijana. Vuonna 2001 hän sai elämäntyöstään Kirkon kulttuuripalkinnon.*

kaan ”16 kilometrin päässä kirkonkylästä sijaitsevana tulee virastopalveluineen toimimaan laajemmin velvollisuuksin kuin mitä normaali kappalaisenvirka pappilalta edellyttää”.

Pappila vihittiin käyttöön II pääsiäispäivänä vuonna 1963. Samalla asetettiin virkaan seurakunnan II kappalainen, tähän asti tehtävää virkaatekevänä hoitanut Ville Kuoppala. Hänen muutettuaan Tiistenjoelle vapautuivat entinen II kappalaisen asuinhuoneet keskustan seurakuntatalolta tuomio-rovastin työ- ja neuvotteluhuoneeksi, vierashuoneeksi sekä nuorisotoimistoksi.

Tiistenjoen entinen pappila, nykyinen monitoimitalo.

Tiistenjoen monitoimitalon varasto ja autokatos.

Ville Kuoppalan jälkeen Tiistenjoen pappilassa asui hänen seuraajansa rovasti Esko Hautala perheineen ensin viranhaltijana, eläkkeelle jäännin jälkeen jonkin aikaa vuokralla. Heidän muutettuaan pappilasta pois 2000-luvun alussa rakennus jäi tyhjilleen, sillä II kappalaisen virkaan valitulla Marja-Liisa Leskelällä oli jo asunto Lapuan keskustassa. Rakennuksesta tehtiin ostotarjous, mutta se hylättiin. Sen sijaan kirkkovaltuusto päätti keväällä 2006, että pappila peruskorjattaisiin arkkitehti Kimmo Hakolan suunnitelmien mukaan. Tähän oli varattu määräraha jo pari vuotta aiemmin. Edellinen isompi remontti olikin tehty vuonna 1977, jolloin pappilassa oli tapahtunut vesivahinko.

Kyläläisten ehdotuksesta Lapuan kaupungin kanssa käydyt neuvottelut johtivat siihen, että kaupunki vuokrasi pappilan seurakunnalta 15 vuodeksi. Entisestä pappilasta tuli vuoden 2007 aikana Tiistenjoen monitoimitalo, kun sinne valmistuivat tilat ryhmäperhepäiväkodille, terveysasemalle ja asunnolle.

SEURAKUNTATALOT

Keskustan seurakuntatalo 1954

Rakennuslupa jo ennen talvisotaa

Entisaikaan seurakunnilla ei yleensä ollut muita toimitiloja kuin kirkko ja pappilat sekä ehkä siunauskappeli ja rippikoulutupa. Näin Lapuallakin. Suuret tilaisuudet pidettiin kirkossa, pienemmät seurat ja perhejuhlat kodeissa.

1930-luvulla kuitenkin kypsyi ajatus erityisen seurakuntatalon tarpeesta. Kirkkovaltuuston sanoin ”Lapuan seurakunnalle olisi välttämätöntä saada rakennetuksi kirkon välittömään läheisyyteen erikoinen seurakuntatalo, jossa voitaisiin pitää rippikoulua ja jota voitaisiin käyttää kirkossa toimeenpantavien, usein monia päiviäkin kestävien hengellisten kokousten yhteydessä ravintolan järjestämiseen sekä hartaustilaisuuksiin y.m. seurakunnallisiin tarkoituksiin”.

Tammikuussa 1938 Lapuan kirkkovaltuusto päätti kirkkohallintokunnan ja neuvoston esityksen pohjalta, että yhteiskoulun (nyk. yläaste) lähellä sijaitseva, 1890-luvun taitteessa rakennettu rippikoulutupa laajennettaisiin seurakuntataloksi. Rakennusmestari Rekola oli jo tehnyt piirustuksetkin laajennettua rippikoulutupaa varten, kun maaliskuussa todettiin, että kunta suunnitteli ostavansa rippikoulutontin rakennuksineen.

Nyt ei suunnitellulle laajennukselle enää olisi ollut tilaa, ja kirkkovaltuusto päätti ostaa uuden tontin yhteiskoulun vierestä. Kirkkohallintokunta toivoi seurakuntatalon valmistuvan vuoden 1938 syksyyn mennessä. Rakennuspuut otettaisiin pappilan metsästä.

Aivan näin nopeasti ei kuitenkaan edetty, sillä tämäkin alue todettiin liian ahtaaksi ja muutenkin epämukavaksi pappilan tuolloin vielä lukuisten ulkorakennusten ollessa liian lähellä. Lisäksi epäiltiin, että kahden suuren nuorisoryhmän, rippi- ja yhteiskoululaisten, oleskelu vierekkäisillä pihilla aiheuttaisi häiriötä. Niinpä suunniteltua paikkaa muutettiin jälleen. Kirkkohallintokunta esitti, että seurakuntatalo tehtäisiinkin kirkon viereen hevospihan perälle. Omistajilta Pentti ja Raili Alasaarelta päätettiin lunastaa 1300 m² alue rakennusta varten.

Valtuusto päätti lopullisesti seurakuntatalon rakentamisesta Alasaaren maalle vuoden 1938 lopulla. Tammikuussa 1939 aloitti työnsä rakennustoimikunta, joka sai arkkitehti Kauno S. Kalliolta tilaamansa piirustukset nähtäväkseen maaliskuun alussa. Kuun lopulla kirkkovaltuusto hyväksyi piirustukset sekä keskuslämmityksen asentamisen seurakuntataloon ja mahdollisesti myös kirkkoon. Samalla kirkkoherra Kares kirjoitti maaherralle anomuksen rakennusluvan saamiseksi. Virkatalolautakunta puolestaan päätti anoa rakennushirret seurakuntataloa varten pappilan metsistä.

Rakennuslupa seurakuntataloa varten saatiin toukokuun lopulla. Heinäkuun puolivälissä 1939 rakennusmateriaaliksi valittiin tiili, joskin kirkkoherra Kares puolsi uutta keksintöä, RA-levyä. Urakoitsijaksi valittiin vaasalainen rakennusmestari Juho Lehtola, ja rakennuksen päätyyn päätettiin kiinnittää kirkkoneuvoston ehdottama nimi Seuratupa.

Rakennustyöhön ei ehditty ryhtyä, kun marraskuun lopussa alkoi sota. Välirauhan aikana tammi-kuussa 1941 kirkkovaltuusto velvoitti rakennustoimikunnan hankkimaan uuden kustannusarvion seurakuntatalosta, mutta jatkosota alkoi kesällä ja hanke lykkääntyi jälleen. Rauhan tultua päätettiin helmikuussa 1945, että rakennustyötä siirrettäisiin toistaiseksi, kunnes rakennusaineiden saanti helpottuisi.

Tonttiasiaakaan ei vielä ollut selvä, sillä lokakuussa 1945 todettiin sankarihautausmaan syntyneen suunnitellun seurakuntatalon paikalle. Nyt päätettiin pakkolunastaa naapurista Alasaarilta puolen hehtaarin suuruinen alue kirkkopihan vierestä, joskin sittemmin osto tapahtui vapaaehtoisella kaupalla. Tälle jokirantatontille kuitenkin kohosi myöhemmin Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli.

Seurakuntatalo rakennetaan

Seurakuntatalosuunnitelma nousi taas esiin 1950-luvun alussa, jolloin keskusteltiin Virranniemen purkamisesta ja kivisen yhteistalon rakentamisesta sen tilalle. Uuden rakennuksen pappilaosa olisi tehty entiselle paikalle ja siipirakennukseen olisi sijoitettu seurakuntatalo sekä nuorisopapin, kanttorin ja diakonissan asunnot. Niihin olisi kuljettu kirkonsillan puolelta, niin että vanha pappilan pihamaa olisi säilynyt rauhallisena. Rakennustyö arvioitiin varsin kalliiksi, mutta toisaalta näin päästäisiin eroon pappilan jokavuotisista korjauskuluista.

Keväällä 1952 kirkkohallintokunta kävi läpi jyvaskyläläisen arkkitehti Olavi Kivimaan ensimmäiset piirustukset, mutta löysi niistä vielä yhtä ja toista huomautettavaa. Kesäkuussa kirkkohallintokunta päätyikin esittämään valtuustolle, että rahoitusvaikeuksien vuoksi luovuttaisiin yhteistalon rakentamisesta. Valtuusto näki kirkkoherranpappilan korjaustyön seurakuntatalon rakentamista kiireellisempänä.

Saman vuoden syksynä kirkkohallintokunta ehdotti valtuustolle maa-alueen varaamista kirkkoheranvirikatalon maista seurakuntatalon käyttöön, jolloin aikanaan Alasaarilta ostettu alue voitaisiin jättää parkkipaikaksi. Samoin esiteltiin rahoitussuunnitelma myönnettyine pankkilainoineen. Valtuusto totesi, että rakennustyö piti saada alkuun niin pian kuin mahdollista rahoituksenkin ollessa järjestyksessä. Rakennusasiaa eteenpäin hoitamaan valittiin kansanedustaja Kustaa Tiitu ja kirkkohallintokunnan puheenjohtaja Jaakko Ranta.

Syksyllä 1952 lähetetyssä rakennuslupa-anomuksessa perustellaan seurakuntatalon tarvetta seuraavasti: *”Lapua on yli 17.000 hengen seurakunta eikä sillä ole kunnollista kokoushuonetta. Seurakuntatyö on laajentunut ja monipuolistunut joita varten tarvittaisiin kipeästi huoneustoja. Rappeutuneen kanttorin virikatalon pitäisi uudesta rakentaa. Kahdella seurakuntasaisarella ei ole asuntoa. Nuorisopappila tulisi tähän rakennukseen. Kirkkovirastolla ei ole riittävää huonetilaa, eikä tulenkestävää arkistotilaa. Nämät kaikki yhdistettäisiin samaan rakennukseen. Yllämainitut tarpeellisuudet huomioon ottaen anomme kunnioittaen, että Lapuan seurakunnalle rakennuslupa myönnettäisiin.”*

Koska pappilan ja yhteiskoulun läheisyys määritteli tonttia, arkkitehti Kivimaa joutui ideoimaan saadaakseen seurakuntataloon tarpeeksi tilaa. Hän esimerkiksi rakennuksen kuutiotilavuutta säästääkseen madalsi eteistiloja. Koska rippikoulusali eli nykyinen alasali ei kuitenkaan saanut olla liian matala, Kivimaa laski sen lattian muun kerroksen lattiatasoa alemmaksi. Tästä johtuen nykyisinkin alasaliin on laskeuduttava pari porrasta. Pääsisäänkäynnin ”koristelun” suunnittelijaksi rakennustoimikunta ehdotti taiteilija Kaarlo Lamminheimoa, mutta lopulta päätettiin oven lähellä käyttää vain ristiaihetta. Kirkkovaltuusto hyväksyi piirustukset tietyin varauksin joulukuussa 1952.

Seurakuntatalon rakennusmestariksi valittiin Aaro Arte ja hänen alaisekseen ”kontrollimieheksi” Esko Hietala. Seurakuntatalon peruskivi muurattiin 16.5.1953. Kivijalan kirkkoherranpappilan puoleiseen eli länsikulmaan upotettiin samalla kuparinen laatikko, jonne pantiin mm. valokuvat kirkkohallintokunnasta, rakennustoimikunnasta, kirkkoneuvostosta ja kirkkovaltuustosta, käytössä olevat metallirahat, perustamiskirja sekä päivän Lapuan Sanomat ja Vaasa. Pienessä juhlahetkessä puhui vt. kirkkoherra Taito Lumme ja kirkkokuoro lauloi.

Pinta-alaltaan 1007 m² seurakuntatalo tuli varsin kalliiksi ja lainaa jouduttiin ottamaan mm. vakuutusyhtiöiltä. Rakennus valmistui vuonna 1954. Rakennukseen sisältyi rippikoululuokan ja seurakuntasalin sekä keittiötilojen ja kirkkoherranviraston lisäksi asunnot papille, kanttorille, kahdelle seurakuntasisarelle, taloudenhoitajalle, kanslistille ja talonmiehelle. Kellarissa oli kolme autotallia (mutta seitsemänkin autoa sinne kertoman mukaan sopi kun sovitettiin). Lämmityskeskuksesta johdettiin keskuslämpö myös kirkkoon. Kirkon ja seurakuntatalon välinen lämpökanava uusittiin vuodon takia vuonna 1976. Kaukolämpöön seurakunnan keskustan rakennukset liitettiin 1980-luvun taitteessa.

Kirkkoherranvirasto muutti vielä hiukan keskeneräiseen rakennukseen toukokuussa 1954. Viraston kalusteet oli tilattu Jyväskylän kristilliseltä kansanopistolta, ja talon keittiö oli varustettu sähköhella ja -padoilla ”sitä silmällä pitäen, että ravintolaa tullaan käyttämään muutenkin kuin seurakuntalaisuuksissa”.

Kesän aikana talo maalattiin. Sittemmin oli vielä laitettava jäälasi rippikoulusalin ikkunoihin, ”koska rippikoulusalin akkunat ovat niin alhaalla, että oppilaat näkevät niistä, istuessaan pulpeteissa, ulos ja koska tämä häiritsee opetusta.” Nyt myytiin tarpeettomina pois entinen nuorisopapin asunto ja kanttorin virkatalo. Rippikoulutuvan tontteineen ja asuntoineen osti Vaasan ortodoksis seurakunta lapualaisjäsenilleen, joita rakennus oli jo 40-luvulla palvellut jumalanpalvelushuoneena.

Suunniteltiin myös urkujen hankkimista seurakuntatalon yläkerran saliin. Kangasalan urkutehdas suositteli 14 äänikerran urkuja salin suuruuden ja ”Lapuan herännäiskansan” veisuun voimakkuuden takia. Tilausta ei lopulta kuitenkaan tehty, vaan 1970-luvulla saliin hankittiin flyygeli. Yläsalin ensimmäiset urut tuotiin vasta vuonna 1982 siunauskappelista.

Lapualaisten rakentaessa seurakuntataloaan eivät sellaiset vielä olleet yleisiä. Vasta 10–15 vuotta myöhemmin seurakunnat alkoivat suunnitella yhteistiloja, eivätkä seurakuntalaiset aina ottaneet niitä innostuneesti vastaan. Lapualaiset olivat kuitenkin edellä aikaansa ja pitivät seurakuntatalon tekemistä tärkeänä. Mahdollisesti myös se, että hanke oli ollut vireillä niin kauan, aiheutti suopean vastaanoton.

Niinpä esimerkiksi tiistenjokiset ajoivat talkoilla 380 junttapaalua seurakunnan metsästä autotien varteen Paavolaan. Tästä kiitollisena seurakunta avustikin Tiistenjoelle rakenteilla ollutta kyläkirkkoa 200 000 markalla. Lapuan naisjärjestöt puolestaan organisoivat keräyksen, jossa kaikille seurakuntalaisille annettiin mahdollisuus lahjoittaa joko rahaa tai tavaraa uuden seurakuntatalon hyväksi. Seurakuntatalosta tulikin niin suosittu heti sen valmistuttua, ettei sen keittiötä voitu hoitaa kauan vapaaehtoisvoimin, vaan sinne piti palkata emäntä vuoden 1957 lopulla.

Ensimmäinen remontti seurakuntatalossa tehtiin 10 vuoden kuluttua eli kesällä 1964. Tällöin rippikoulusali jaettiin kahtia saliin ja kokoushuoneeseen, lisättiin säilytystiloja, uusittiin lämmityslaitteita, kiinnitettiin lattiapinnoitteet uudelleen ja maalattiin rakennus – sekä himmennettiin edelleen rippikoulusalin ikkunoiden alaosa. Rippikoulusalin pulpetit ja juhlasalin ”sopimattomiksi” todetut tuolit uusittiin. Samalla suunniteltiin askartelutilan erottamista puuvarastosta seurakunnan lennokki- ja moottorikerholle, ”etteivät tulenarkoja aineita käsitellessään polta [pappilan] pihatupaa”. Etupiha päällystettiin vuonna 1967.

Vuoden 1968 lopulla tuomiorovasti Olavi Laitinen listasi seurakuntatalon käyttösuunnitelmaan seuraavan vilkkaan toiminnan:

"1. Kellarikerroksen huone radiokerhon käytössä jatkuvasti.

Alakerran huoneet:

2. Lakimääräinen kirkkoherranvirastohuone ja

3. kirkkoherran virka- ja vastaanottohuone (tai kansliaa valvovan papin)

4. toimitushuone kaste- ja vihkitoimituksia varten

5. nuorisotyön ja pyhäkoulutyön toimistohuone

6. rippikoulusali, rippikoulut: päivä- ja iltarippikoulut sekä oppikoulujen rippikoulut (oppikoulun uskonnonopettajat ilmoittaneet, etteivät enää pidä kouluillaan rippikouluja vaan seurakunnan papit saavat ne hoitaa), maanantaisin kirkkokuoroharjoitukset, maanantaisin ja keskiviikkoisin päiväkerho, kirkonkokoukset ym. juhlia ja kokouksia. Pyhäkoulu.

7. aikuisten kokous- ja kokoontumishuone (rippikouluhuoneen takana). Eri toimikuntien kokoukset kuten diakonia- lähetys-, pyhäkoulu-, nuorisotyö-, nais- ja miestyön ym. toimikuntien kokoukset sekä pienempien hallintoelinten kokoukset. Naisten ja miesten raamattupiirejä sekä ompeluseuroja, jolloin yläkerta vapautuu suurempia tilaisuuksia varten.

8. Pieni vierashuone. Seurakunnassa vierailevia puhujia varten (yhden hengen yösjamahdollisuus)

9. seurakuntasisaren vastaanottohuone varastosuojineen

Yläkerran huoneet

Ruokasali ja seurakuntasali. Hautajais- ja hääseuroja varten. Puhe- ja hartaustilaisuudet. Hiippakunnalliset ja rovastikunnalliset kokoukset. Myyjäiset ym. ym. Vuonna 1968 kanslian päivyriin mukaan yläkerran huoneissa ollut tilaisuuksia 262 kertaa."

Laajennussuunnitelmia

Seurakuntatalo alkoi vähitellen käydä ahtaaksi lukuisien siellä järjestettävien tilaisuuksien vuoksi. Syksyllä 1973 hankittiinkin kellarin leipomotilaan kylmälaitteet, kalusteet sekä lisää tarjoiluastioita. Tämä mahdollisti seuraavan päivän tilaisuuksien valmistelun samaan aikaan kuin toista tilaisuutta vietettiin juhlasalissa.

Samalla pohdittiin muutenkin seurakuntatalon laajentamista. Sekä seurakuntatalon että pappilan pihatuvan käytöstä oli tehty tutkimus, johon liittyen myös eri työmuodot saivat esittää toiveitaan. Avuksi tilaongelmiin esitettiin mm. asuinhuoneistojen ottamista toimintojen käyttöön ja osakehuoneistojen hankkimista niiden sijaan työntekijöiden asunnoiksi. Ensin päätettiin jättää asia kypsymään ja vain uusia talon ilmastointi, mutta jo kesällä päädyttiin ottamaan nuorisohjaajan huoneisto keittiön

käyttöön. Nuorisohjaaja sai muuttaa virallisen apulaisen asuntoon, ja tulevalle apulaiselle suunniteltiin asunnon vuokraamista hiippakuntatalosäätiöltä.

Kun taloudenhoitajan virka perustettiin kesällä 1975, taloustoimisto tehtiin kirkkoherranviraston viereisiin tiloihin, kirkkoherran työhuoneeseen ja nuorisotoimistoon. Kirkkoherra sai työhuoneen entisestä toimituskappelista, toimituksia varten varattiin kirkon sakastin yläsali (joka vuoden 1977 kirkonremontin yhteydessä korjattiin nimenomaan tähän tarkoitukseen) ja nuorisotoimisto sijoitettiin kokoushuoneen yhteyteen.

Kesällä 1978 koko talon huonejärjestys myllättiin täysin: siirrettiin taloustoimisto talonmiehen asuntoon, tehtiin taloudenhoitajan työhuoneesta tuomiorovastin työhuone, taloustoimistosta kanttoriurkurin työhuone, toimituskappelista päivystävän papin työhuone ja nuoriso-ohjaajan asuinhuoneesta seurakuntasaisarten vastaanottohuone, kun uusi asuinhuone nuoriso-ohjaajalle oli vuokrattu Herätäjän toimitalosta. Tähänastisesta sisarten vastaanottohuoneesta tuli monistamo.

Vain kaksi vuotta myöhemmin, marraskuussa 1980, rakennusmestari Vilho Tuomaala selosti kirkkoneuvoston taloudelliselle jaostolle jälleen uutta seurakuntatalon korjaus- ja muutossuunnitelmaa. Seuraavana vuonna tapahtuneessa remontissa alasalia uudistettiin ja taloustoimistoa laajennettiin. Nyt valmistui käytävä eteisaulasta alasalin ja kerhohuoneen ohi yläasteen puoleiseen rappukäytävään. Samalla maalautettiin yläsaliin ja ruokasaliin kalusto. Myös lattiamatto uusittiin, ja eteisen yhteyteen valmistui inva-wc sekä talon toisen ulko-oven luo invalidiluiska Vammaisten vuoden kunniaksi. Lähetyskynttelikkö hankittiin yläsaliin kolehtituloilla. Valitettavasti se joutui niin usein ryöstön kohteeksi, että seurakuntatalo jouduttiin sittemmin varustamaan kulunvalvontalaitteella.

Vuonna 1985 keskusteltiin siitä, miten huonetilojen uudelleenjärjestelyllä voitaisiin mm. saada työntekijöille kokoontumistila ja johtokuntien sihteerille oma huone. Sittemmin yhä useamman työntekijän siirtyminen kokonaispalkkaukseen eli muutto pois seurakunnan tarjoamasta asunnosta mahdollisti asuntojen käyttöönoton työhuoneiksi.

Saneeraustyön suunnittelua 1980–90-luvuilla

Vuoden 1987 ensimmäisenä päivänä seurakuntatalolla nautittiin kirkkokahveja uuden kirkkovaltuuston kesken. Tällöin mukana ollut piispa Yrjö Sariola puheenvuorossaan esitti ajatuksen seurakuntatalon laajentamisesta. Asian toi kirkkovaltuuston ensimmäiseen kokoukseen puheenjohtaja Arvi Suutala.

Suunnitelma eteni aluksi nopeasti. Helmikuussa kirkkoneuvosto valitsi asiaa pohtimaan toimikunnan, joka tutustui useiden maakunnan seurakuntien seurakuntataloihin ja pyysi sitten kuopiolaista arkkitehtitoimisto Esa Malmivaaraa tekemään kolme eri suunnitelmaa eli esittelemään mahdollisuudet nykyisen seurakuntatalon saneeraukseen, lisäksi rakentamiseen sekä kokonaan uuden rakennuksen rakentamiseen.

Seurakunnan eri työmuodot saivat esittää toivomuksia kaipaamistaan tiloista. Tämän pohjalta toimikunta päätyi lopulta siihen, ettei vanhaa seurakuntataloa laajennettaisi, vaan tehtäisiin kokonaan uusi lisärakennus joko tuomiokirkon lähelle tai käytävällä yhdistettynä nykyisen seurakuntatalon viereen.

Nyt laajennussuunnitelma jäi kuitenkin hetkeksi syrjään. Kristillinen kansanopisto oli siirtymässä kesällä 1988 Karhunmäestä keskusta, entiselle Siirilän pappilan tontille, jonka seurakunta oli myynyt. Seurakunnassa päätettiin odottaa opistorakennuksen valmistumista ja sen tuomaa helpotusta ahtauteen.

Opiston tilat eivät kuitenkaan radikaalisti helpottaneet seurakunnan tilannetta. Kesällä 1990 seura-

kuntatalotoimikunta teki jälleen tutustumismatkan useisiin maakunnan seurakuntataloihin. Tämän pohjalta toivottiin juhlasaliin ja ruokasaliin molempiin 300 istumapaikkaa, luentosalia ja toimitiloja kolmelle seurakuntasisarelle sekä tavara- ja henkilöhissiä. Arkkitehti Esa Malmivaara teki nyt kolme vaihtoehtoista suunnitelmaa. Näistä tuomiokirkon luo tehtävä uudisrakennus olisi tullut lähelle kirkkoa ja parkkipaikkaa, mutta hajauttanut seurakunnan toimintoja ja hankaloittanut keittiön työtä. Seurakuntatalon luo tehtävässä uudisrakennuksessa oli sama ongelma. Lisäksi arkkitehti Malmivaara joutui terveystyistä vetäytymään koko suunnittelutehtävästä.

Toimikunta päättikin, että asia lykättäisiin seuraavaan valtuustokauteen ja samalla seurattaisiin olemassa olevan seurakuntatalon käyttöä. Vuonna 1990 kunnostettiin seurakuntatalon piha-alue, joka oli kärsinyt pahasti routimisesta. Samalla parkkipaikkaa laajennettiin ja sen valaistus uudistettiin. Lisäksi ulkoportaat ja invaluiska korjattiin, ruokasalin parveke remontoitiin ja varustettiin puutarhakalusteilla sekä maalattiin puu- ja metallipinnat.

Jälleen uusien valtuutettujen kahvitilaisuudessa vuoden 1991 alussa seurakuntatalon saneeraus-suunnitelma tuotiin esiin. Samana vuonna Malmivaaran sijaan suunnittelutyötä tekemään valittiin arkkitehti Hilikka-Maija Antila, mutta käytännön saneeraustoiminta keskittyi lähinnä Kaaranmännikön leirikeskukseen.

Kuluikin vielä lähes kolme vuotta, ennen kuin seurakuntatalon saneeraukseen palattiin. Nyt asia otettiin suunniteltavaksi aivan uudesta näkökulmasta. Marraskuussa 1993 valtuusto hyväksyi pienin muutoksin Hilikka-Maija Antilan suunnitelman, jossa esitettiin seurakunnan virastojen ja pappien huoneiden siirtämistä vanhalle Apteekille. Musiikki-, nuoriso-, päiväkerho- ja varhaisnuorisotoimisto sekä kerhotilat, soittohuone ja studio taas sijoitettaisiin seurakuntatalolle. Kesällä 1994 pyydettiin Antilalta ja teknisten töiden suunnittelijalta Ilpo Pajulalta kustannusarviot, joihin tutustuttiin syyskuun alussa. Asiaa pidettiin niin varmana, että Apteekista alettiin jo käyttää nimitystä Virastotalo.

Helmikuussa 1995 kirkkovaltuusto yhtäkkiä nosti tämän hyväksytyin suunnitelman rinnalle toisen vaihtoehdon. Siinä kirkkoherranvirasto säilyisi vanhassa paikassaan seurakuntatalolla, taloustoimisto siirrettäisiin rakennuksen asuntosiipeen, päiväkerhotilat sijoitettaisiin pohjakerrokseen, kaikki nuorisotilat pysyisivät Apteekilla ja diakoniatoimisto siirrettäisiin Virranniemeen. Kolmas vaihtoehto olisi ollut siirtää päiväkerho Apteekin ensimmäiseen ja nuorisotilat pohja- ja toiseen kerrokseen. Kirkkovaltuuston keskustelun tuloksena päätettiin pyytää Hilikka-Maija Antilalta vielä kokonaissuunnitelma toisesta vaihtoehdosta. Tässä vaiheessa kirkkoneuvoston taloudellinen jaosto anoikin jo suunnittelumäärärahan korotusta.

Elokuussa 1995 kirkkoneuvosto esitti valtuustolle, että kakkossuunnitelma eli toimintojen pysyttäminen mahdollisimman pitkälti entisissä rakennuksissa hyväksyttäisiin. Näin kävikin. Tosin esitettiin erittäin voimakasta kritiikkiä sitä kohtaan, että päiväkerhotilat siirrettäisiin Apteekilta seurakuntatalon pohjakerrokseen ja lapset joutuisivat viettämään kerhoaikansa kellarissa. Kirkkoneuvoston taloudellinen jaosto päättikin luopua koko kellarin saneerauksesta, mikäli suunnitelma ei menisi läpi päiväkerhotilojen osalta. Tällöin päiväkerhoille vuokrattaisiin tilat muualta.

Lopulta suunnitelma kuitenkin hyväksyttiin lähes sellaisenaan, tosin diakoniatoimisto ei muuttanut Virranniemeen vaan sai tilat seurakuntatalolta. Ainoa keskustelua käytiin siitä, tuotaisiinko valaistus kellaritiloihin ikkuna-aukkojen vai valokuilun kautta. Neuvottelujen tuloksena päädyttiin edullisempiin ikkunoihin.

Saneerauksen I vaihe 1996

Niin oli vihdoin päästy päätökseen siitä tavasta, millä seurakunnan tilat saneerattaisiin. Työ aloitettiin keväällä 1996, eikä sen kestäessä virastoissa voinut olla toimintaa. Ongelman ratkaisi keskustassa tyhjillään oleva Yhdyspankin rakennus, jonka seurakunta vuokrasi virastoja varten. Juhlatilaisuuksia

seurakuntatalolla järjestettiin myös remontin aikana, minkä vuoksi urakkasopimuksissa korostettiin huomion kiinnittämistä työmaa-alueen yleiseen siisteyteen. Pari kesäkuukautta koko talo oli täysin suljettu.

Korjaustyön aikana seurakuntatalon porraskuiluun asennettiin hissi, entisiin kellari- ja autotallitiloihin saneerattiin valoisa päiväkerhotilat sekä kalustettiin toimipisteitä uudelleen. Ongelmiltakaan ei vältytty, sillä talo järjesti muutamia yllätyksiä, jotka viivästyttivät rakennustyötä. Myös kustannukset kasvoivat, koska I kerroksen 246 m², II kerroksen 110 m², III kerroksen 110 m² ja tornikerroksen 78,5 m² lisäksi tuli korkeatasoisen peruskorjauksen kohteeksi 47,5 m² pohjakerroksesta. Vastaanotto-tarkastukset pidettiin loka-marraskuussa 1996, mutta vielä seuraavana keväänäkin seurakuntatalo työllisti rakennustoimikuntaa kylmyytensä vuoksi.

Saneerauksen II vaihe 1999

Saneerauksen ensimmäisessä vaiheessa seurakuntatalolla uudistettiin paljolti niitä tiloja, joissa tavalliset seurakuntalaiset harvemmin kävivät. Kaikki aikanaan viranhaltijoille varatut asunnot otettiin seurakunnan eri toimintojen käyttöön autotalleja myöten, mutta ulkoa päin rakennus säilyi entisenlaisena. Tuomiorovasti Jarmo Isotalo tiedustelikin kerran rakennustoimikunnan kokouksessa, ”pitäisikö salien sisustukseen tehdä ’kevyt’ maalaus/ehostus, koska todennäköisesti seurakuntalaiset odottavat, että jotain muutosta saleissakin näkyy”.

Alkujaan kirkkovaltuusto oli ollut sitä mieltä, että saneerauksen toinen vaihe olisi tuomiokirkon urkujen korjaamista tärkeämpi. Lopulta urut kuitenkin kunnostettiin ensin ja seurakuntatalon saneerauksen loppuunsaattaminen lykkääntyi vuoteen 1999. Saneeraustyön molempien vaiheiden kokonais-suunnittelusta vastasi arkkitehti Hilka-Maija Antila.

Saneeraustyö tapahtui kesän 1999 aikana, jolloin koko seurakuntatalo oli jälleen suljettu. Nyt talossa tapahtuikin muutoksia riittämiin. Yläkerran seurakuntasali ja ruokasali uudistettiin lattiaa ja kalusteita myöten. Lattiamateriaaliksi valittiin afrikkalaisesta mukusi-puusta tehty parketti ja kalusteiksi teräsrunkoiset pöydät ja tuolit. Salit varustettiin uusilla äänentoistolaitteilla ja pimennysverhoilla sekä valaisimilla. Ikkunoiden saranointia uusittiin, samoin väliovet. Urut päätettiin siirtää juhlasalista pois ja etsiä niille uusi käyttöpaikka. Vuoden ajan ne olivat varastossa Kaaranmännikössä, kunnes ne löysivät kodin Tiistenjoen seurakuntatalolta.

Keittiö siirrettiin entisiin asuntoihin ja vanha keittiön paikka otettiin ruokasalin jatkeeksi. Myös lattia-materiaali ja koneistus vaihdettiin ja kylmätilojen määrää lisättiin. Yläaulan vanhat penkit korjattiin ja verhoiltiin uudelleen. Sisäpihalle valmistui jätteidenkäsittelykatos sekä leikkikenttä, ja ulkoseinät pestiin maalausta varten.

Saneeraustyön tämäkin vaihe viivästy hieman. Rakennustoimikunta päätti kuitenkin mieluummin myöntää urakoitsijoille lisäaikaa kuin ”vastaanottaa pitkällä ’puutelistoilla’”. Vastaanottotarkastus pidettiin syyskuun puolivälissä 1999, mutta seuraavanakin vuonna seurakuntatalolla tehtiin korjauksia. Yläsaliin menevät raput oli todettu vaarallisiksi, kun tiiliverhoiltujen rappusten väliä ei ainakaan iäkkäämmän ihmisen ollut helppo erottaa. Myös keittiölle asennettu tavarahissi oikkuili ja oli otettava yhteys valmistajaan. Rakennus myös maalattiin ulkoa. Talon alkuperäistyylin vaatiman kalkkimaalin valmisti seurakuntapuutarhuri Seppo Tamminen kokeilemalla eri sekoituksia, sillä valmiina sitä ei saanut. .

Hellanmaan seurakuntakoti 1975

Seurakunta pyrki palvelemaan myös kauempana kirkonkylästä asuvia jäseniään. Niinpä esimerkiksi vuonna 1934 kirkkovaltuusto myönsi varat matkakuluihin 12 jumalanpalveluksen pitämiseksi Hellanmaan koululla.

Syksyllä 1953, jolloin keskustaan oli valmistumassa seurakuntatalo, hellanmaalaiset anoivat joko rippikoulutupaa tai Virranniemen pihatupaa siirrettäväksi omaksi seurakuntatalokseen. Seurakunta ei kuitenkaan suostunut anomukseen. Vuonna 1966 kyläläiset esittivät jälleen toivomuksen seurakuntakodin saamisesta kyläänsä. Hellanmaassa toimi jo seurakuntatalotoimikunta, jonka ehdotuksesta kirkkohallintokunta kävi seuraavana vuonna tutustumassa kolmeen ehdolla olevaan tonttivalikohtaan. Nähtiin viisaimmaksi tehdä seurakuntakoti lähelle kylän muita palveluita, ja keväällä 1968 päätettiin ostaa tontti Osuusliike Laajalta.

Tämän jälkeen alkuinnostus seurakunnan puolelta hiipui. Valtuustossa todettiin, että olisi tasapuolisuuden vuoksi otettava huomioon myös muut kauempana keskustasta sijaitsevat kylät, kuten Kauhajärvi. Lisäksi elettiin maaltapaon aikaa, ja luottamuselimissä epäiltiin, riittäisikö seurakuntakodilla käyttäjiä. Siksi kirkkohallintokunta velvoittikin taloudenhoitajan selvittämään kauppalan eri osien väestökehitysarviot. Kun seurakuntakotiin liittyvissä asioissa oltiin vielä Hellanmaassa erimielisiä, katsottiin parhaaksi jättää asia yksimielisyyteen pyrkivässä seurakunnassa pöydälle.

Hellanmaan seurakuntakodin ulkovarasto ja autotalli valmistuivat vuonna 1986.

Hellanmaassa ajatus eli sitkeästi, sillä siellä kerättiin vuosien ajan varoja jopa oman kirkon rakentamiseen. Siihen ei kuitenkaan lopulta tarvinnut ryhtyä, sillä vihdoinkin vuonna 1973 kirkkovaltuusto yksimielisesti päätti ryhtyä toteuttamaan seurakunnallisia ”työpisteitä” Hellanmaahan ja Kauhajärvelle. Asiaa suunnittelemaan valittiin kirkkohallintokunta täydennettynä kummankin kyläkunnan edustajilla.

Marraskuussa valtuusto hyväksyi Hellanmaan ja Kauhajärven seurakuntakodit rakennettaviksi samoilla, insinööri Olavi Latvalan tekemillä piirustuksilla. Niiden todettiin sopivan molempiin kyläkuntiin, vaikka rakennukset tulivat erilaisille tonteille. Hellanmaassa käyttöä odottaneen Osuusliike Laajan 0,24 ha tonttia laajennettiin ostamalla vielä Myllykosken perikunnalta noin 0,5 ha lisäaluetta.

Hellanmaan seurakuntakodin harjannostajaisia vietettiin elokuun alussa 1974 ja se vihittiin käyttöön 20.4.1975. Insinööri Latvala suunnitteli myös kellotelineen seurakuntakodin viereen. Telineeseen nostettiin lahjoituksena saatu rajan taakse jääneen Jääskenen seurakunnan kirkonkello.

Rakennuksessa oli alkujaan tasakatto, josta seurakunnan kiinteän ja irtaimen omaisuuden tarkastajat totesivat vuonna 1982, että se ”tulee aiheuttamaan taloudelliselle jaostolle jatkuvasti huolta ja vaivaa ja tulee lähiaikoina muutettavaksi harjakatoksi”. Huopakaton pussien ja halkeamien korjaamista tarkastajat joutuivat vaatimaan myös parina seuraavana vuonna, kunnes katto korjattiin harjakatoksi vuonna 1986. Samalla ullakosta tehtiin kevyen tavaran varasto ja rakennus maalattiin. Vartti-levykatto muutettiin peltikatoksi vuonna 2006.

Kirkkovaltuusto päätti heti seurakuntakotien valmistuttua, että sekä Hellanmaahan että Kauhajärvelle hankittaisiin myöhemmin urut, mutta alkajaiseksi pianot. Lähetyskynttelikkö Hellanmaahan ostettiin vuonna 1988 seurakuntakodilla kerätyillä kolehdeilla. 1970-luvulle tyypillinen kokolattiamatto poistettiin sisätiloista 1990-luvun taitteessa, ja juhlasalin tuolit päällystettiin uudelleen vuonna 2006.

Vuonna 1986 Hellanmaan seurakuntakodille perustettiin oma hoitokuntansa, johon tulivat kylässä asuvat kirkkovaltuutetut ja kirkkoneuvoston jäsenet. Jumalanpalvelus järjestetään Hellanmaan seurakuntakodilla kerran kuukaudessa.

Kauhajärven seurakuntakoti 1975

Jo vuonna 1970 kirkkohallintokunta velvoitettiin tutkimaan, voitaisiinko Kauhajärven autioksi jäävä koulu kirkon vieressä hankkia seurakunnan käyttöön. Kauppoihin ei lopulta ryhdytty, vaan Kauhajärven oman kirkkohallintokunnan tehtäväksi annettiin etsiä sopiva tontti seurakuntakotia varten.

Vuonna 1973 tällainen alue löytyikin järven rannalta, ja seurakuntakodin rakentamisesta päätettiin kirkkovaltuustossa samalla kuin Hellanmaan seurakuntakodista. Myös Kauhajärven seurakuntakoti on insinööri Olavi Latvalan suunnittelema. Sen harjannostajaisia vietettiin elokuun puolivälissä 1974 ja rakennus vihittiin käyttöön 12.3.1975.

Seurakuntakoti palveli myös kauhajärvisten jumalanpalveluspaikkana, kun kylän kirkko joutui tuhopolton kohteeksi keväällä 1981. Tällöin tuomiokirkkoseurakunta hankki tuomiorovasti Rannan esityksestä seurakuntakodille alttarikaiteen polvistumispenkkeineen, alttaripöydän, kaksi kolehtihaavia ja stolan. Lisäksi anottiin tuomiokapitulista lupa jakaa ehtoollista seurakuntakodissa.

Kauhajärven seurakuntakodin alkuperäinen tasakatto muutettiin harjakatoksi vuonna 1989, jolloin ullakosta tehtiin varasto. Rakennus maalattiin seuraavana vuonna, ja samalla lattiapäällysteeksi vaihdettiin muovimatto entisten kokolattiamattojen sijaan. Vuonna 2005 halkeillut Vartti-levykatto muutettiin konesaumatuksi peltikatoksi.

Kauhajärven seurakuntakodin yhteyteen valmistuivat ulkovarasto ja autotalli vuonna 1989.

TUOMIOKIRKKO 1827

Rakennustyö

Nykyinen Lapuan tuomiokirkko on seurakunnan kirkoista viides. Aikaisemmat ovat sijainneet Turjan töyräällä (joen rannalla vastapäätä Vanhan Paukun kulttuurikeskusta), nykyisen Jokilaakson Matkailupuutarhan tontilla ja kolme viimeisintä tällä samalla paikalla.

Lapuan neljäs kirkko (1749) sijaitsi tilansa verran nykyisen kirkon vieressä. Sen todettiin vielä 1700-

luvun loppupuolella olevan muuten kunnossa, paitsi että lattiat ja ikkunat kaipasivat remonttia. Korjaustöiden aloittaminen kuitenkin lykkääntyi, tuli Suomen sota 1808–09 ja sen seurauksena Suomen siirtyminen Ruotsin vallasta Venäjän valtaan. Lokakuussa 1808 pidetyssä pitäjänkokouksessa kirkon korjaustarpeet tunnustettiin, mutta päätettiin odottaa rauhallisempia aikoja.

Vuonna 1816 kirkon todettiin olevan erittäin huonossa kunnossa. Lapuan kappeliseurakuntien asukkaat olivat kuitenkin sitä mieltä, että perusteellinen remontti riittäisi, ja kahden sivuristin rakentaminen pitkänomaiseen kirkkoon toisi tarpeeksi lisätilaa. Kirkossa pidettiin virallinen katselmus heinäkuun puolivälissä 1817, jolloin pyydettiin rakennusmestari Holmilta piirustukset remonttia varten. Kun todettiin, ettei korjauksilla saataisi lisää istumapaikkoja kasvavaa seurakuntaa varten, päädyttiin rakentamaan uusi kirkko.

Läsnä oli tuolloin kuitenkin vain osa seurakunnasta, joten kokous ei ollut päätösvaltainen. Vasta toukokuussa 1819 asiaa käsiteltiin. Tehtäisiinkö remontti vai rakennettaisiinko uusi kirkko? Jos tehtäisiin uusi, olisiko se puusta vai kivistä? Minne se sijoitettaisiin? Pitäisikö myös kappeliseurakuntalaisten osallistua emäkirkon rakennustyöhön? Pöytäkirjaan merkittiin, että olisi nyt viisasta seurakuntaa ja tulevia polvia ajatellen ”rakentaa uusi kirkko, eikä seurakunnasta löydy sopivampaa kirkonpaikkaa kuin se, jossa vanha seisoo”. Rakennusmateriaaliksi valittiin puu.

Heinäkuun alussa 1820 järjestettiin uusi suuri kirkonkatselmus, jossa oli läsnä joukko rakennusalan ammattilaisia, jäävittämiä isokyröläisiä lautamiehiä sekä edustajat Lapuan emäseurakunnasta ja kappeliseurakunnasta. Katselmuksen toimittajat totesivat vanhan kirkon olevan niin surkeassa kunnossa, ettei sen laajentaminen tullut kysymykseen. Kun vielä laskettiin, että väkiluku pitäjässä oli kolminkertaistunut vuoden 1749 jälkeen, oli ehdottoman välttämätöntä rakentaa uusi kirkko. Myös kappeliseurakunnat veloitettiin osallistumaan rakennustyöhön, vaikka näiden edustajat yhä vastustivat hurjasti asiaa ja lupasivat työpanoksensa vain vanhan kirkon korjaukseen.

Samana katsastuksen yhteydessä tarkastettiin myös kirkkopihana hautausmaineen. Päätettiin laajentaa sitä ostamalla 20 kappanalaan naapurilta, Antti Ylisaarelta, ja siirtää hyväkuntoiseksi mainittu tapuli alueen koilliskulmaan.⁷ Näin uusi, kaksi kertaa vanhan kokoiseksi suunniteltu kirkko mahtuisi tontille, ja silti hautausmaallekin tulisi lisätilaa. Nyt päätettiin anoa rakennuslupaa ja aloittaa varojen keräys seurakuntalaisilta.

Lupa puukirkkoa varten tulikin tammikuussa 1823, ja saman vuoden kesäkuussa järjestettiin uusi kihlakunnankatselmus. Tässä vaiheessa yhtenä vaihtoehtona oli yhtäkkiä myös kivikirkon rakentaminen, joskin pitäjänmiehet varattomuuttaan valittaen pitivät sen tekemistä mahdottomana. Lisäksi Tiistenjoen, Haapakosken ja Liuhtarin kylien asukkaat toivoivat kirkon rakentamista heitä lähemmäksi, joko Honkimäelle tai Veittimäelle.

Katselmuksen pitäjät kävivätkin molemmilla paikoilla, sillä vanhan kirkkopihan ei arveltu kantavan ainakaan kivistä kirkkoa. Honkimäen tontti kuului kuitenkin luutnantinvirkataloon, jonka haltija oleskeli toisella paikkakunnalla eikä kukaan tiennyt, tahtoiko hän myydä maata. Veittimäen alueen omistavista Tiitun veljeksistä taas vain Tuomas oli läsnä ja myöntäväinen kauppoihin. Seurakuntalaisetkaan eivät innostuneet kirkonpaikan vaihtamisesta, ja papit luonnollisesti vastustivat kirkon siirtoa kauas pappiloista. Lopulta päädyttiinkin rakentamaan puukirkko entiselle tontille.

Rakennuslupa piti nyt anoa uudelleen, ja vuonna 1825 saatiin keisarin suostumus puukirkon rakentamiseen entisen paikalle. Rakennusmestariksi valittiin kokkolalainen Heikki Kuorikoski, jolle annettiin myös oikeus muuttaa hyväksytyjä piirustuksia, mm. lisätä ikkunoita, mikäli kirkon lujuus ei siitä vain kärsisi. On jopa arveltu, että kirkon suunnitelmat olisi tehnyt Kuorikoski, joskin ne olisi viimeistellyt ja hyväksynyt Intendentinkonttorin virkamies A. W. Arppe ja allekirjoittanut ensimmäisenä

⁷ Ei ole tietoa siitä, missä tapuli oli tätä ennen; Sisälle pyhyiksi -kirjasessa julkaistussa Carl Gustaf Holmin piirustuksessa se on jo merkitty nykyiselle paikalleen eli alueen koilliskulmaan. Tapulia viime vuosina tutkittaessa ei myöskään ole löydetty mitään merkkejä siitä, että sitä edes olisi siirretty.

C. L. Engel. Niin tai näin, ainakin ristivarsien välillä olevat ikkunat ovat Kuorikosken lisäystä.

Seurakuntalaiset ajoivat puutavaran paikalle talvella 1825–26 manttaalinsa mukaan, ainoastaan kirkkoherra selvisi velvollisuudesta rahalla. Perustustyöt tehtiin kesällä 1826 ja rakennustyö alkoi seuraavana keväänä. Tosin saarnatuolista jouduttiin kovistelemaan niitä, jotka eivät vielä huhtikuun puolivälissäkään olleet tuoneet kirkon tontille osuuttaan rakennusmateriaalista. Kaikki työt tehtiin määrätyn listan mukaan seurakuntalaisten voimin, ja rakennustyömaalla työskentelevien ahkeruutta ja taitavuutta kiitettiin. Lisäksi mukana oli ammattilaisia, joille seurakunta maksoi päiväpalkan, mm. kirvesmiehiä ja pitäjänseppä sekä lasimestari.

Kirkon kivijalka yltää noin 1,20 metriä maanpinnan alle ja saman verran maan päälle. Kupolin katto peitettiin rautapellillä, vain sivuristeihin tuli paanukatot. Sakastin alle valmistui 2,4 x 1,8 metrin kokoinen ja 1,8 metrin syvyinen kellari. Sakastiin, tarkemmin sanottuna sen eteiseen sekä ”kamariin”, vei kaksi ulko-ovea itäisen ristisiiven päädystä.

Rakennus maalattiin heti sisältä. Seinät ja holvikatto valkaistiin ja ikkunanpielet, ovet ja kaaret (bågar) maalattiin helmenharmaiksi ja kattolistat valkoisella öljyväriellä. Mitään koristemaalauksia tai lehtereitä ei tehty. Rakennus oli siis ”valtava, korkeaholvinen, mutta puisevan karu Herranhuone”, kuten kirkkoherra Kares sitä sata vuotta myöhemmin kuvasi. Erikoisuutena mainittakoon, että alkujaan kirkon ovet avautuivat sisäänpäin. Ne muutettiin ulospäin aukeaviksi vasta 1880-luvulla.

KIISTAT KIRKONRAKENNUKSESTA

Riidatta kirkko ei kohonnut. Jo alun perin kappeliseurakuntalaiset olivat vastustaneet uuden kirkon rakentamista ja ajaneet vängällä läpi ajatusta vanhan korjaamisesta. Itse rakennustöiden aikana kappelien torpparit, itselliset ja mäkitupalaiset kieltäytyivät päivätoista emäkirkon hyväksi, olihan heillä omat kappelikirkkonsakin ylläpidettävänä. Emäseurakuntalaiset moittivat heitä ankarasti, ja pitäjänkirjuri velvoitettiin hakemaan viranomaisilta määräystä uhmaajien taltuttamiseksi.

Vielä kirkon valmistuttua, kirkkoherra Laguksen lukiessa seurakuntalaisille rakennustyön tilejä, kappeliseurakuntalaiset tahtoivat tiliasiakirjat tarkastettavakseen. He tekivät monikohtaisen valituskirjelmän, jossa huomautettiin heidän vääryudeksi kokemistaan tapahtumista työmaalla ja puutteista ja virheistä tileissä. Lisäksi valitettiin puun ja tuohen ylimääräisestä keräyksestä ja siitä, että rakennusmestarin tekemät muutokset piirustuksiin aiheuttivat kuluja myös kappeliseurakuntalaisille.

Valitukseen annetussa vastineessa todettiin, että puutavarasta oli maksettu korvausta, tiliasiakirjojen virheet korjattu ja kappeliseurakuntalaiset olleet itse mukana antamassa Kuorikoskelle lupaa ikkunoiden lisäykseen ja muihin muutoksiin — ”ovatpa muistamattomia omista päätöksistään”, emäseurakuntalaiset vinoilivat. Pitäjänkirjuri loukkaantui syvästi siitä, että kappelien asukkaat olisivat halunneet nähdä vanhan kirkon rakennusaineiden huutokauppapöytäkirjan ennen kuin summa jaettiin seurakuntalaisten kesken ja täten vihjasivat epäilevänsä summan oikeellisuutta.

Uuden kirkon vihkimisestä ei ole jäänyt arkistolähteisiin merkintää. Siitä ei löytynyt tietoa edes vuonna 1927, jolloin asiaa pohdittiin kirkon 100-vuotisjuhlien yhteydessä. Turun tuomiokapitulin saapuneiden kirjeiden diaarin mukaan vastaanotettiin 12.9.1827 Lapuan kirkkoherra Gabriel Lagukselta kirje, jossa tämä kertoi kirkon valmistuneen. Diaariin oli merkitty, että ”kirje kirkon vihkimisestä toimitettu”. Tätä kirjettä ei valitettavasti ole säilynyt, joten emme tiedä, milloin kirkko vihittiin ja kuka tehtävän suoritti. Todennäköisesti juhlatilaisuus järjestettiin syksyn 1827 aikana. Rakennuskassan tilit tarkastettiin jo marraskuun alussa.

Nyt vanha kirkko purettiin ja käyttökelpoinen puutavara huutokaupattiin. Vanhan kirkon hirsistä rakennettiin Kauhavan Varpulaan komea tuparati, joka on 2000-luvun alussa siirretty uusien omistajien mukana Etelä-Suomeen. Myös Kauhavan Hemmingissä oleva taitekattoinen talo on tehty kirkon hirsistä. Perimätieto kertoo myös, että Härmän Tynjälässä olisi ollut ”puulle maalattuja apostolin kuvia” tästä kirkosta, ja Vesiluoman talossa Ylihärmän Vesiluomalla on myös hirsissä maalattuja kuvia.

Kirkon viimeistely ja alttaritaulu

Kirkonrakennustyö kävi kalliiksi. Vuoden 1828 lopulla Östermyran (Törnävän) ruukinpatruuna Wasastjerna, joka oli toimittanut rakennukselle raudan ja naulat, velkoi seurakunnalta yli 884 riikintaalarin saataviaan. Nyt päätettiin kerätä jokaiselta täydeltä manttaalilta niin emä- kuin kappeliseurakunnissa 13 taalaria ja 28 killinkiä laskun kuittaamiseksi.

Viimeistelytyöt venyivätkin useiden vuosien ajalle. Kirkko laudoitettiin ulkoa vuonna 1836, jolloin sen ”ristien” laudoittamiskulut jaettiin kappeliseurakuntalaisten ja emäseurakuntalaisten kesken. Rakennuksen ulkomaalaus toteutettiin samoihin aikoihin. Seinät maalattiin keltaisiksi ja listat valkeiksi aina 1900-luvun alkupuolelle saakka. Kirkko sai nykyisen vaalean asunsa todennäköisesti vasta vuoden 1927 remontin yhteydessä.⁸

Vuosina 1841–43 korjattiin kirkkorakennuksen perustuksia, kellaria ja kattoa, suurennettiin kuoria poistamalla yksi penkki alttarin molemmin puolin ja täytettiin ja tasoitettiin kirkkopihan vanha hautausmaa. Vöyriläinen Mårten Lassus⁹ suoritti alttarikehyksen, saarnatuolin ja numerotaulun kultaustyön kesällä 1845 ”ja kyllä sitä kultaa niihin tulikin niin paljon, ettei mitenkään enempää olisi mahtunut”, kirkkoherra Kares totesi ironisesti sata vuotta myöhemmin. Samassa yhteydessä myös valkaistiin kirkon seinien pilasterit.

Seurakuntalaiset olivat tyytyväisiä kirkkosalin uuteen ulkonäköön, ja syytä olikin, sillä myös alttaritaulu oli uusittu. Alun perin kirkkoon oli siirretty vanhan kirkon alttaritaulu vuodelta 1791, mutta vuoden 1844 lopussa kirkkoherra Alcenius kirjoitti seurakuntalaisten pyynnöstä Pietariin pyytäen tarjouksia alttaritaulusta. Kaupungissa oleskeleva B. A. Godenhjelm¹⁰ lupautui maalariksi ja jo kesäkuun lopussa 1845 valmis taulu oli noudettu Pietarista. Se saatiin siis asettaa paikalleen ennen

⁸ Tuolloisessa työselityksessä ulkomaalaus määrätään tehtäväksi ”vesivärillä” mutta väriä ei mainita. Kuitenkin tämän jälkeen on aina silloin tällöin puhuttu palaamisesta keltaiseen väriin.

⁹ Lassus oli itseoppinut ja erittäin suosittu koristemaalari ja kultaaja, joka oli koristellut useita kirkkoja ruotsinkielisellä rannikkoseudulla ja myös Vaasan kaupungissa.

¹⁰ Godenhjelm (1799–1881) oli Pietarissa opiskelemassa maalausta. Hän maalasi uransa aikana useita alttaritauluja, joista monissa on sama aihe kuin Lapuankin taulussa: Kristus ristillä.

kultaustöiden aloittamista. Alttarin ja saarnastuolin ympäristöä täydennettiin vielä tilaamalla jouluksi 1846 Maalahdesta kuoriin kynttiläkruunu, jossa oli kolme kynttiläriiviä ja kahdeksan kynttilää kussakin. Tämä kruunu on nykyisin kirkon keskiristillä.

Kirkko tarvitsi usein pientä remonttia. Erityisen tiuhaan jouduttiin korjaamaan portaita, niin että vuonna 1861 suomeksi kirjoitetussa kirkonkokouksen pöytäkirjassa ”kirkonportahista päätettiin että ne mennehen kesällisellä laittamisella kyllä vielä vuoden kestävä, jonka tähden heidän uusimisensa lykättiin tulevaan talveen”. Heti nälkävuosien mentyä kirkko ja tapuli maalattiin kesällä 1869.

Kirkkopiha oli taas vuosien kuluessa vajonnut. Sitä täytettiin 1850-luvulla, jolloin aluetta laajennettiin ostamalla maata Yli- ja Alasaaren tiloista. Samalla alue ympäröitiin nykyisellä kiviaidalla.

1880-luvun korjaustyöt

1880-luvulla alkoi kirkossa uusi korjausaalto. Ensin alttaritaulu vernissattiin ja sakasti varustettiin kamiinalämmityksellä. Kirkkosaliin sijoitettiin neljä lämmityskamiinaa vasta paljon myöhemmin. Lisäksi kirkko ja tapuli varustettiin seurakuntalaisten toivomuksesta ukkosenjohdattimilla. Pian kirkko myös palovakuutettiin.

1880-luvun puolivälissä suunniteltiin suurta kirkonremonttia, mutta lopulta seurakunta päätti korjata sakastin omin päin ja supistaa muut työt murto-osaan. Korjaustöitä tehtiin lopulta kesällä 1886 paikallisen rakennusmestarin Salomon Haaramäen johdolla. Tällöin kirkon kupolin rautapeltikatto vaihdettiin galvanoituun peltiin. Samalla jokaisen ulko-oven luo rakennettiin portaiden suojaksi matalampi porstua.

Seuraavana kesänä kirkko ja tapuli maalattiin ulkoa ja sisältä. Seinien tuli olla vaaleammat, listat ja vuorilaudat tummemmat. Samalla maalattiin alttaritaulun kehys ja saarnatuoli sekä korjattiin niiden kultausta. Lisäksi suunniteltiin kirkon suuren kupolin sulkemista välikatolla, sillä heikkokuuloisten oli vaikea saada papin puheesta selvää, kun ääni katosi suureen holviin. Suunnitelmaa ei kuitenkaan toteutettu.

Lehtereitä suunnitellaan mutta sähkövalo tulee

Alkujaan Lapuan kirkossa ei ollut lehtereitä, vaikka vuoden 1820 katselmuksessa niitäkin oli suunniteltu. Vain urkulehteri oli tehty tarpeeseen vuonna 1874.

Syksyllä 1905 kirkkoneuvosto suunnitteli kirkkoon lehterin tehtäväksi ”niin lähelle lämmityslaitoksia, kuin haitatta voi”. Kulun lehterille piti tapahtua kirkon sisältä, jotta järjestystä voitaisiin paremmin valvoa. Kirkonkokous¹¹ kannattikin peräti kahden lisälehterin teettämistä, koska ”viime vuosina yhä lisääntyvä kirkossa käynti oli osoittanut kirkossamme olevat istumasijat riittämättömiksi yleisölle, joista monen täytyy jumalanpalveluksen ajan seisoa käytävillä.” Lisäksi päätettiin uusia epämukavat penkit, kunhan metsänmyynnistä saataisiin varoja.

Päätäväisestä suunnitelmasta huolimatta rakennustyöhön ei ryhdytty. Ainoa uudistus kirkossa oli se, että marraskuussa 1910 kirkonkokous päätti yksimielisesti ”varustaa seurakunnan kirkko siihen kuuluvine sakaristoine ja eteisine noin neljäntuhannen normaalikynttilän voimaisella sähkövalolla.” Päätettiin myös sijoittaa lamppu kirkonpihan kummallekin portille ja ottaa käyttökustannukset samasta kassasta, josta aiemmin oli maksettu jouluaamun kynttilät.¹² Sähkövalot asennettiin syksyn 1911 kuluessa.

¹¹ Vanhastaan seurakunnan asioista päätti kirkkoneuvosto eli -raati ja yleinen kirkonkokous. Kirkkovaltuustot perustettiin vasta itsenäistymisen jälkeen, Lapuan ensimmäinen kirkkovaltuusto aloitti kautensa vuonna 1919.

¹² Yleensä jumalanpalvelukset pidettiin päivänvalolla, mutta joulukirkko järjestettiin niin aikaisin, että tarvittiin runsaasti kynttilöitä.

Kirkkoneuvosto ei ollut alkujaan innostunut kirkonpenkkien uusimiseen, sillä niiden ”luuli kirkkoraati vielä täyttävän tarkoituksensa.” Kesällä 1913 jouduttiin kuitenkin toteamaan, että ”penkit kirkossamme, joka muuten tyydyttää korkeitakin kauneuden vaatimuksia, ovat epämukavat ja häiritsevät kokonaisuutta”. Niinpä neuvosto ehdotti uusien penkkien teettämistä. Kirkonkokouskin kannatti asiaa ja otti jälleen esille myös lehterien rakentamisen. Valittiin rakennustoimikuntakin.

Seuraavana vuonna alkanut ensimmäinen maailmansota kuitenkin siirsi käytännön toimia. Sotavuonna 1916 kirkkoherra Malmivaara tiedusteli kirkkoneuvostolta, joko olisi aika ryhtyä uusien penkkejä teettämään, mutta vieläkin asiaa lykättiin. Vasta seuraavan vuoden elokuussa päätettiin tilata piirustukset penkkeihin ”ja panna työt alulle aineita hankkimalla ensi talven aikana”. Vuosien 1917 ja 1918 tapahtumat kuitenkin aiheuttivat sen, ettei tämäkään suunnitelma toteutunut. Kirkkopihaa sentään laajennettiin vuonna 1920 sankaripatsasta varten.

Suuri remontti 100-vuotisjuhlaksi 1927

Kesällä 1924 kirkkoneuvosto ehdotti erityisen komitean valitsemista suunnittelemaan kirkon remonttia sen 100-vuotisjuhlan lähestyessä. Remonttiehdotus oli alkujaan uuden kirkkoherra Kareksen, joka pyysi sittemmin merkitsemään pöytäkirjaan, että oli ottanut korjausasian esiin ”en painostaakseni tai edes erityisesti kehoittaakseni seurakuntaa siihen ryhtymään, vaan koska asiasta oli jo aiemmin tehty lainvoimainen päätös”. Kirkkoherran puolustuspuhe oli turha: valtuusto kannatti häntä yksimielisesti.

Kirkon korjaussuunnitelma pyydettiin arkkitehti Kauno S. Kalliolta, ja päätökseksi tuli saattaa työ valmiiksi marraskuun alkuun 1927 mennessä. Remontin aikana jumalanpalvelukset päätettiin pitää rippikoulutuvalla ja ehtoollisjumalanpalvelukset Tiistenjoen kyläkirkossa. Rakennusmestariksi valittiin Kokkolan kaupungin rakennusmestari Alvar Åkerman.

Kirkko korjattiin nyt kirjaimellisesti katosta lattiaan, sillä kattoristi kullattiin ja peltikatto ja sisä- ja ulkoseinät maalattiin, sisäpuolella uusittiin lattia, penkit ja portaat. Kaikella tavalla pyrittiin palaamaan alkuperäiseen ”engeliläiseen” ulkoasuun. Niinpä kirkon sisälle lisättiin kahdeksan uutta seinäpilaria ja ulkoseinien nurkkiin ponttilaudoista leveät seinäpylväät. Lattiaa vahvistettiin betonipylväillä. Kun lattia oli avattu, uteliaat pikkupojat näkivät sen alla sotilassaappaita – kirkko oli rakennettu paikalle, johon oli haudattu Lapuan taistelussa 14.7.1808 kaatuneet sotilaat.

Kirkkoon tilattiin uudet ovet, ikkunankarmit ja penkit. Uusia ikkuna-aukkoja puhkaistiin ristisiipien päihin friisien eli päätykolmioiden alle. Sakastiin apteekkari Oscar Löfman lahjoitti uudet tammiset huonekalut.

Istumatilaa kirkkosalissa lisättiin rakentamalla sivuristeihin kauan suunnitellut lehterit. Myös urku-lehteriä laajennettiin ja entiset neliskulmaiset tukipylväät muutettiin pyöreiksi. Lehterien rinta-aidat koristettiin paneeleilla sekä edellisen kirkon virsinumerotauluilla, joista toiseen kirjoitettiin Muista muinaisia aikoja ja toiseen Kysy ijankaikkisia polkuja. Kupolin kattolyhty suljettiin sijoittamalla sen alaosaan lasilevy akustiikan parantamiseksi. Kuoria laajennettiin noin 1,4 metriä kirkkosaliin päin, ja sen edustalle valmistui kuoriaita, jossa oli keskikäytävän levyinen aukko. Saarnatuolin portti uusittiin ja lyhennettiin saarnatuoliin menevät raput uuden kuoriaidan tasalle.

Saarnatuoli ja alttaritaulun kehykset sekä urkujen julkisivu kullattiin aiempaa hillitymmin. Uudet penkit petsattiin ja lakattiin, lattiat siveltiin vernissan, tärpätin ja tervan seoksella ”joka permannelle antaa miellyttävän ruskean ja kestävä värin”. Seinät, katot ja pilarit maalattiin öljyväriin siten, että hiukan vaaleampi pohjamaali kuului täplittäin päällimmäisen maalikerroksen läpi. Kupoli maalattiin taivaansinisiksi. Alttarin, saarnatuolin ja parvien rinta-aidoissa sekä lehterien pylväissä käytettiin koristeena marmorointia. Maalaustyylissä haettiin kivikirkon tunnelmaa.

Entisten kamiinoiden tilalle laitettiin peltiuunit. Lisäksi savupiippuihin liitettiin ”roottorisavunimiät”. Tärkeä muutos oli kunnollisten palomuurien ja uunien betonialustojen teko sekä savupiippujen uusiminen. Myös sähköistys uusittiin. Kirkkoon tuli nyt kolme sähköistettyä puista kynttiläkruunua, yksi sakastiin ja kaksi kirkkosaliin.

Remontin yhteydessä sakastia madallettiin niin, että sen yläpuolelle saatiin kokoushuone. 1880-luvulla kirkon sisäänkäyntien yhteyteen rakennetut eli arkkitehti Kallion sanoin ”perästäpäin kyhätty ja kirkkoa rumentavat” matalammat porstuat purettiin, samoin sakastisiiven kahdet ulkoportaat, joista toiset olivat tähän asti vieneet sakastin eteiseen ja toiset yläkertaan johtavaan eteiseen. Molemmat vanhat ulko-ovet tukittiin, ja koko sakastin sisäänkäynti siirrettiin ristipäädystä viereiselle seinälle eli nykyiseen kohtaansa. Kesän aikana aloitettiin myös rakennusmestari Åkermanin ehdottomasti vaatima salaojitustyö kirkon ympärillä.

HEVOSIA KIRKOSSA

Vuoden 1927 remontin yhteydessä valmistuivat myös Lapuan kirkon kuuluisat kattomaalaukset. Taiteilija Paavo Leinonen maalasi katon pendentteihin eli ristien yhtymäkohtiin Ilmestyskirjassa kuvatut ratsut: valkoisen (voittaja), punaisen (sota), tumman (nälkä) ja harmaan (kuolema ja rutto). Kuorin kattoon maalattiin samalla kirjaimet AO, jotka symboloivat Kristusta, sekä palmetteja ja ranskalaisia liljoja.

Selitystä siihen, miksi kirkon kattoon haluttiin hevosenkuvia, ei lähteistä löydy. Vaasa-lehti kirjoitti marraskuun alussa 1927 hevuskuvista ja artikkelin alussa mainitaan, että ”keväällä päätti Lapuan seurakunnan kirkkoneuvosto maalauttaa taiteellisia kuvasarjoja Lapuan kirkkoon. Kuvien aiheeksi otettiin Ilmestyskirjan 6 luvussa mainitut ratsastajat. Näitä ratsastajia on neljä ja sopi niiden kuvat siis asettaa kirkon mahtavaan kupoliin, yksi kutakin ilmansuuntaa kohden.” Seurakunnan pöytäkirjoissa ei kuitenkaan ole keväällä 1927 mainintaa, että tällainen kuvien valinta olisi tehty. Ainoastaan elokuussa 1927 kirkon rakennustoimikunta alustavasti hyväksyi ”taiteilija Leinosen tekemät ehdotukset kirkon kupujen koristemaalaukseksi” ja myönsi määrärahan.

Saattaa olla, että päätös kuvien maalauttamisesta tehtiin epävirallisesti, ehkä jollakin käynnillä kirkossa, jolloin olisi todettu pendenttien vaikuttavan liian tyhjiltä ja alastomilta. Kun kirkon uuden sisämaalauksen mainittiin matkivan kivikirkkoa, saattoi koristemaalauksen takana olla myös ”kansanraamatun” perinne, joka on nähtävillä mm. Isonkyrön vanhan kirkon seinämaalauksissa.

Lisäksi lapualaisten tavoite epäilemättä oli kohottaa kirkkonsa hiukan muita paremmaksi. Lokakuussa 1927 Ilkka-lehden toimituksesta soitettiin Vihtori Kosolalle ja kyseltiin Lapuan kuulumisia, jolloin tämä mainitsi kirkonremontin myötä pyhäkön alkavan olla ”Lapuan arvon mukainen”. Puhuessaan vihkiäispäivän juhlapäivällisillä kirkkoherra Kares pyysi tuomiorovasti Candolinia viemään Turun arkkihiippakuntaan ”mukanaan käsityksen Lapuan seurakunnan erikoisuudesta ja tavallaan erikoisasemasta koko Turun arkkihiippakunnan seurakuntien keskuudessa”. Tätä erikoisasemaa korosti myös arkkipiispa Johansson omassa tervehdyksessään.

Miksi sitten juuri Ilmestyskirjan hevoset? Pöytäkirjaotteen perusteella idea olisi taiteilija Leinosen. Toisaalta vuoden 1956 kirkonremontin yhteydessä mainittiin, että hevuskuvat olivat ”Kares-vainajan aihevalintaiset”. Todennäköisesti, kuten lehdessä mainittiin, haluttiin neljään isoon seinäpintaan jokin yhtenäinen kuvasarja, ja Ilmestyskirjan ratsastajia oli sopivasti neljä. Apostolien kuvat kun saatiin ikkunoiden lasimaalauksiin.

Lähes kaikki kirkon lasimaalaukset saatiin tässä yhteydessä lahjoituksina.¹³ Ne on suunnitellut taiteilija Paavo Leinonen. Seurakunnan papit lahjoittivat saarnatuolin takana olevan, Lutherin sinettiä (ruusu, risti ja sydän) esittävän maalauksen. Kirkonisäntä J. K. Kuoppala ja hänen Sanna-emäntänsä lahjoittivat suntion pulpetin takana olevan maalauksen, jossa pelikaani ruokkii poikasia omalla verellään. Ernst Alajoki kustansi maalauksen ”Janoava peura”. Lahdensuon suvun lahjoittama lasimaalaus kuorissa esittää kallioiden halkeamista ja Turjan suvun lahja toisessa kuori-ikkunassa

¹³ Lehterien keskimmäisiin ikkunoihin lasimaalaukset eli kukkivaa ristiä sekä kahta kyyhkystä, ristiä, valonsädettä ja käsiä kuvaavat on lahjoittanut Ketolan suku vuonna 1951. Ristiaihe värityksineen tulee suvun omasta vanhasta perinteestä, seppelettä sekä sitä ojentavaa ja vastaanottavia käsiä kuvaava aihe on professori Aimo Nikolaisen ehdotuksen mukainen. — Sakastin ikkunassa oleva marttyyripiispa Henrikin kuva oli paikallaan jo vuonna 1927 eikä sen lahjoittajaa tiedetä. Vanhaa inventaarioluetteloa täydennettäessä maalauksen yhteyteen on tosin liitetty vuosiluku 1927. — Jäädessään eläkkeelle tuomiokirkon suntion sivutoimisesta virasta 31 työvuoden jälkeen vuonna 2001 Erkki Kytömäki lahjoitti Kyllikki-vaimonsa kanssa sakastin ikkunaan taiteilija Sulo Saikkosen lasimaalauksen, jossa on risti, ehtoollisvälineet ja kreikaksi sanat ”Sinun edestäsi vuodatettu”.

temppelein esiripun repeämistä Kristuksen kuollessa. Aiheet on sovitettu liittymään alttaritauluun.

Lapuan Naisyhdistys organisoii pitäjän naisille keräyksen, jonka tuotolla hankittiin arkkitehti Kallion suunnittelema alttarivaate ja saarnatuolin liina. Pitäjän kansakoulunopettajat kustansivat Kallion niin ikään suunnitteleman ja helsinkiläisen taidetakomo Taito Oy:n valmistaman kastemaljan sekä rahaa alttari- ja saarnatuolikirjoihin. Lapuan Sähkö lahjoitti yhden ja kirkon urakoitsijat Kustaa Lahtinen, Juho Lakso, Juho Kankaanpää, Matti Hemminki ja Aukusti Kiviluoma toisen kattokruunun.

Nimismies, kirkkovaltuutettu Bruno Wikman ja hänen Ida-rouvansa lahjoittivat sakastiin Lapualla vakinaisessa virassa olleiden pappien kuvat kehyksineen. Kuvasarjaa pidetään edelleen ajan tasalla. Maiju ja Jaakko Hissa hankkivat sakastiin Kuvaraamatun. Kirkon naapuri, apteekkari Oscar Löfman, lahjoitti kirkolle palan omasta tontistaan eli nykyisen kirkkopihan kaakkoiskulmauksen kahden keväällä 1918 sotasaaliina Lapualle tuodun tykin sijoituspaikaksi. Siihen asti tykit olivat sijainneet sankaripatsaan molemmin puolin.

Viimeistelytöinä peitettiin alttarikehän sisäosa lattiahuovalla sekä hankittiin muutkin lattiamatot, jotka lahjoitti tehtailija F. Niskala. Lisäksi maalautettiin tikapuut, portit, jalkarallit ja virsinumerot. Lääninarkkitehti A. W. Stenforsin vaatimuksesta savupiippujen juureen pantiin pellit, samoin suuluukkujen eteen ja lähellä uuneja olevien penkkien päihin.

Muuten lääninarkkitehti Stenfors totesi tarkastuksessaan 19. marraskuuta korjaustyöt erittäin hyvin suoritetuiksi. Ristivarsiin lisätyt päätyikkunat oli tehty toisin kuin suunnitelmassa, mutta kirkko oli alkujaankin rakennettu hiukan piirustuksia mukaillen, ja ongelma oli ”ratkaistu täysin taiteellisella tavalla”. Ilkkaan kirjoitetussa, kirkon uutta taiteellista asua käsittelevässä artikkelissa kiiteltiin kirkkoa entistä rauhallisemman ja jyvemmän oloiseksi, kun hiukan alastonta vaikutelmaa oli pehmenetty lehtereillä ja uudella värityksellä.

Kirkon 100-vuotis- ja vihkimäjuhlaa vietettiin adventtina 27.11.1927. Lapualaisten vaatimattomaan tapaan juhlaan oli kutsuttu myös tasavallan presidentti muiden vieraiden ohella; kutsut päätettiin lähettää oikein ”postimerkillä varustaen”.

Presidenttiä juhlassa ei nähty, ei edes yhtään piispaa, mutta muuten tunnelma oli korkealla. Väkeä juhlaan tuli halki maakunnan niin paljon, etteivät kaikki edes mahtuneet sisälle kirkkoon. Vihkimisen toimitti Turun hiippakunnan tuomiorovasti Einar Candolin 14 papin avustamana, ja tilaisuudessa kuultiin Heikki Klemetin säveltämä ja sanoittama juhla-antifoni. Urkuja soitti Helsingin Nikolainkirkon urkuri John Sundberg. Vihkimistä seurasi jumalanpalvelus, minkä jälkeen kutsuvieraat nauttivat kirkkokahvit kirkonisännöitsijä Kuoppalan luona. Muulle kirkkokansalle Lapuan lotat tarjosivat virvokkeita rippikoulutuvalla. Kutsuvieraspäivällinen nautittiin emäntäkoululla ja sen jälkeen Lapuan Sekakuoro piti vielä kirkkokonsertin ennen kuin kirkossa alkoi iltajumalanpalvelus. Tässä yhteydessä myös kuultiin kirkkoherra Kareksen laatima rakennuskertomus. Vielä maanantai-iltanakin koonnuttiin kirkkoon seuroihin.

Väli vuosien korjauksia

Kirkon kunnostukseen liittyi myös kirkkopihan kunnostus. Vuonna 1928 kirkon kiviaita pylväineen ja rautaketjuineen pantiin kuntoon arkkitehti Matti Björklundin (Visanti) suunnitelman mukaan. Samalla puhkaistiin uusi portti pääportin ja kellotapulien puoliväliin. Uuteen ulkorakennukseen tehtiin halkoja, ulkokuoneet ja vaja ruumisvaunuille. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Kallio.

1930-luvun puolivälissä portinpylväät perustettiin uudelleen ja koko aluetta siistittiin. Samalla kirkonkaton paanuosat katettiin uudestaan. Kirkkopihan joenpuoleisiin portteihin laitettiin pari kiviporrasta vuoden 1938 lopulla, koska tuolloin ”valtion toimesta on kirkonkylässä maantiet laitettu kestopäällystyksellä ja on tie koroitettu niin että kirkkopihalle portteihin on tullut epä mukava lasku”.

Lapualla nautittiin ehtoollista yhteismaljasta vuoteen 1934 saakka. Tällöin seurakuntaan tilattiin ensimmäiset yksityiskalkit, ja puuseppä Matti Hemminki rakensi niitä varten arkkitehti Kallion suunnitteleman kumipäällysteisen hyllyn alttarikaiteen sisäpuolelle. Sittemmin kuorin lattialle laitettiin kumimatto ja sakastiin korkkimatto. Sakastiin myös tilattiin taiteilija Lamminheimon suunnittelema vaatekaappi. Syksyllä 1935 päätettiin laitattaa urkulehterille kuorokorokkeet.

Kirkon lämmittäminen tapahtui 1950-luvulle asti kamiinoilla. Ne kuitenkin savuttivat, olivat palo-vaarallisia ja epämukavia. 1930-luvun puolivälissä kirkkohallintokunta antoi kirkonisännöitsijä J. K. Kuoppalan huoleksi tarkastuttaa lämmityslaitteet ja korjauttaa puutteellisuudet heti, ja vuosikymmenen lopulla harkittiin keskuslämmityksen hankkimista kirkkoon seurakuntatalon rakennussuunnitelman yhteydessä. Sota esti kuitenkin ajatuksen toteutumisen.

Kamiinoiden vuoksi kirkossa piti olla oma lämmittäjänsä, jonka tehtäviin kuului myös kirkon siivoaminen, lumien luonti, kolehdin kannossa auttaminen ja alttarikehän sisäpuolelle vievän portin avaaminen papille. Vuonna 1938 päätettiin korottaa lämmittäjän palkkaa, koska uusien urkujen vuoksi kirkkoa piti vuoden kylmimpinä kuukausina lämmittää joka päivä. Pölynimuri hankittiin seuraavana keväänä helpottamaan saarnastuolin ja polvistumislaudan samettipäällysteiden puhdistamista.

Tuomiokirkon ulkorakennus nykyasussaan.

Kun seurakuntatalo valmistui vuonna 1953 lämpökeskuksineen, myös kirkko yhdistettiin keskuslämmityksen piiriin ja vanhat kamiinat savupiippuineen myytiin huutokaupalla. Lämpökeskus uudistettiin vuonna 1966. Kaukolämpöön tuomiokirkko liitettiin vuonna 1980, jolloin myös suuren kupolin eristystä parannettiin vaihtamalla vanha sahanpurutäyte mineraalivillaan.

Tuomiokirkkoaseman vaatima remontti 1956

Elokuussa 1955 Lapuan kirkkohallintokunnan ”kokouksen lopuksi virisi vilkas keskustelu Etelä-Pohjanmaan hiippakunnasta ja piispanistuimen paikasta. Koska on todettu, että Lapualaiset ovat olleet

syryssä tämän kiistan tiimoilla valtuutti hallintokunta puheenjohtajansa kauppias Jaakko Rannan esittämään kantanaan piispanistuimeen nähden, että ei kai Lapualaisilla mitään sitä vastaan ole vaikka piispanistuin sijoitettaisiin Lapualle.”

Saman vuoden lokakuussa kirkkohallintokunta keskusteli arkkitehti Cleven johdolla kirkon sisämaalauksesta ja päätti pyytää siitä Muinaistieteellisen toimikunnan (Museoviraston) lausunnon. Päätettiin, että ”ehdotus saa olla suppea koskien ainoastaan töiden suorittamisten kuten tornien ja kamiinain tilojen poistaminen ja syntyneiden aukkojen paikkaus, kirkon sisämaalauksen suorittaminen mukaanluettuna myöskin sakaristo yläsaleineen sekä mahdollinen kittaus. Kirkon lattia päätettiin jättää maalaamatta.”

Korjaustoimikunta valittiin keväällä 1956. Tätä toimikuntaa kirkkovaltuusto evästi perilapualaiseen tapaan: vaikkakin Muinaistieteellinen toimikunta oli esittänyt kirkon sisämaalauksiin vaaleaa väriä ja alttarin ja saarnatuolin kultaamista alkuperäiseen tapaan, oli toimikunnan pidettävä kiinni nykyisestä värisävystä.

Muinaistieteellisen toimikunnan edustaja, arkkitehti Paavo Riihimäki, vieraili toimikunnan kokouksessa selostamassa maalaustyötä. Kirkko olisi sen aikana poissa käytöstä, joten vastavalmistuneelle seurakuntatalolle päätettiin rakentaa alttari siksi ajaksi.¹⁴

Vähäinen maalaustyö laajeni kuitenkin kokonaiseksi remontiksi, kun luvun alussa mainittu, puoleksi humoristinen pöytäkirjamerkintä muuttui todeksi. Lapuan hiippakunta päätettiin perustettavaksi 1.7.1956, ja seurakunnan kirkosta oli tulossa tuomiokirkko. Nyt erityisesti sakasti vaati uudistamista ja laajentamista palvelukseen paremmin hiippakunnan keskuskirkkoa. Kirkkohallintokunta tutustui uudistuspiirustuksiin huhtikuun lopulla hyväksyen ne yksimielisesti. Pontimina toimivat myös lähes tyvä seurakunnan 400- ja Suomen sodan aikaisen Lapuan taistelun 150-vuotisjuhla.

Sakastin nykyinen muoto on pitkälti arkkitehti Riihimäen suunnittelema. Yläkerran sakastisali yhdistettiin alasakastiin rakentamalla nykyiset avoimet raput sakastin perälle. Entiset eteisestä vieneet raput poistettiin ja sakastin etuosasta eristettiin väliseinällä tila vaatenaulakoille. Seinät laudoitettiin tapetoinnin sijaan ja lattia peitettiin kokolattiamatolla. Piirustukset laati rakennusmestari Olavi Hemminki Riihimäen neuvojen mukaan.

Kirkkosalissa peitettiin tämän korjaustyön yhteydessä kaikki katon koristemaalaukset. Vain kuorin yläpuolella oleva Kristus-monogrammi A&O säästy. Seurakunnan toivomuksesta myös hevoskuvat säilytettiin. Arkkitehti suostui tähän pitkän hampain, joskin ”vastaavanlaisten figurien udelleen maalauttamista en pitäisi suotavana”. Lähinnä suostumus saatiin siksi, että taitelija Leinonen itse entisöi omat maalauksensa. Hän suoritti samalla alttarin, saarnatuolin ja lehterien koristemaalauksen korjaukset. Kupoli ja seinät pestiin ja maalattiin uudelleen. Altaritaulu puhdistettiin ja myöhemmin sen viallinen kiinnitys otettiin tutkittavaksi. Penkkejä ja portaita piti korjata, jolloin ne oli myös maalattava.

Alttarikaitteen sisäpuolella olevasta hyllystä poistettiin kumimattopäällyys, ja arkkitehti ehdotti sen tilalle jalopuupintaa. Koko kuorin lattia peitettiin matolla, muualla se maalattiin, sillä keskuslämmityksen myötä poistettujen kamiinoiden tilalle oli tehty uutta lattiaa ja kokonaisvaikutelma oli jäänyt kirjavaksi. Samoin tehtiin uusi laudoitus purettavien palomuurien kohdalle. Kirkon vanhentuneet sähköjohdot korjattiin, samoin urut, joiden puhdistamisesta huolehti Kangasalan urkutehdas. Muuten sisustusta ei erikoisemmin muutettu: siinä ”ei voine ainakaan tällä kertaa ajatella mitään muutoksia nykyiseen asuun, joskin siinä on huomattavia epäjohdonmukaisuuksia edellisen korjausvaiheen ajalta. Tähän käsitykseeni on vaikuttanut jo mainitun korjauksen aikana rakennetut uudet lehterit kannatuspylväineen”, totesi arkkitehti Riihimäki.

---

14 Tämän alttarin kaitteet luovutettiin vuonna 1978 Karhunmäen kristilliselle kansanopistolle samalla, kun opistolle myönnettiin lupa ehtoollisenviettoon.

Kirkon remontti ei valmistunut aivan hiippakunnan ensimmäiseen jumalanpalvelukseen, joka pidettiin 1.7.1956 seurakuntatalossa. Uudistetun kirkon vihki tuomiokirkoksi lauantai-iltana 8.9.1956 kirkkoherra Sares 13 muun papin avustamana. Seuraavana päivänä, sunnuntaina, hiippakunnan ensimmäinen piispa Eero Lehtinen voitiin siis asettaa virkaansa Lapuan tuomiokirkossa.

Vähäistä uudistamista

1960-luvun puolivälissä pyydettiin taiteilija Yki Nummelta apua, jotta kirkon sakaristo saataisiin ”viihtyisämmäksi”. Korjaustyö lykkääntyi vuoden 1967 alkuun, jolloin sakastin yläkertaan valmistui wc ja ehtoollisvälineiden pesutila. 1970-luvun lopulla kirkkoon hankittiin tiskikone ehtoollisastioita varten. Katon paanuosat korjattiin ja kyllästettiin. Ulkovalaistusta varten hankittiin kirkkopihaan kolme valonheittäjää.

Samalla todettiin kirkon vajonneen virsitaulun puoleisesta nurkkauksesta, mikä oli aiheuttanut mur-tuman holvikaareen – olihan jo 1820-luvun katselmuksissa epäilty kirkontontin kantokykyä. Vuosia jatkuneissa mittauksissa kuitenkin saatiin se huojentava tieto, ettei vajoama ollut pahentumassa.

Kirkon parkkipaikkaa piti autokannan lisääntyessä laajentaa vuonna 1968, ja kolme vuotta myöhemmin se päällystettiin. Samalla sekä kirkko että tapuli maalattiin ulkoa.

Suuri remontti kirkon 150-vuotisjuhlaksi 1977

Keväällä 1975, kirkon 150-vuotisjuhlavuoden lähestyessä, seurakunnan kiinteän omaisuuden tarkastajat ehdottivat tuomiokirkon kunnostamistoimikunnan perustamista. Toimikunta teki tutustumismatkan useisiin kirkkoihin ennen kuin antoi esityksensä uudistustarpeista. Korjaustöiden suunnittelijaksi ehdotettiin arkkitehti Seppo Rihlmaa Tampereelta. Kesällä 1975 arkkitehti Rihlama perehtyi kirkkoon sekä teki alustavan suunnitelman ja kustannusarvion.

Rihlaman korjausehdotus oli varsin kokonaisvaltainen ja melko mullistava. Toisaalta hän arvosti mennyttä ja olisi 1800-luvun tyyliin maalauttanut kirkon ulkoseinät keltaisiksi valkoisin listoin sekä perustanut kirkkomuseon kellotapuliin. Harkittavaksi hän esitti myös saarnatuolin, alttarin ja luku-pulpetin palauttamista varhaisimpaan asuunsa. Väriyksessäkin Rihlama toivoi palattavan 1920-luvulle, jonka värimaailma oli 1950-luvun remontissa täysin peitetty.

Toisaalta Rihlama esitti modernin ”loisteputkivalaisinnauhan” kiinnittämistä kirkon kupolin alareunan listaan sekä upotettua valaisinta alttarin yläpuoliseen kattoon, wc-tilojen ja vaatenaulakoiden sijoittamista joka sisäänkäynnin yhteyteen, uuden ja pidemmän alttaripöydän valmistamista marmorista, sakastin jakamista sakastiksi ja toimituskappelin odotustilaksi, suntion pulpetin siirtämistä säilöön kirkkomuseota varten ja pyörivän virsitaulun muuttamista urkulehterin kaiteeseen. Ratsastaja-katomaalaukset hän olisi tahtonut taustoittaa ”iltaruskon punaisella”, teettää graniittiset ulkoportaat, muuttaa kirkkosalin reunapenkit pinottaviksi tuoleiksi liikuntaesteisten kulkemisen helpottamiseksi ja pehmustaa permantopenkit.

Loisteputkivaloja ja suntion pulpetin varastointia valtuusto vastusti heti, eivätkä muutkaan viimeksi mainitut suunnitelmat toteutuneet. Museovirasto esimerkiksi ei voinut hyväksyä punaista taustaa ratsastajamaalauksille ja ”ukkospilven väriä” holvivanteeseen, ei myöskään upotettuja valaisimia, vaan kirkkoon tilattiin kymmenen 8-haaraista ja neljä 6-haaraista tyyliin sopivaa kruunua. Samalla entiset rumiksi nähdyt valaisimet poistettiin. Himmennystoiminto valoihin kuitenkin asetettiin. Kirkon keskikupoliin suunnitelluista valonheittäjistä ja tornissa olleen vaakalasin poistamisesta äänestettiin. Valonheittäjiä kirkkoon ei tullut, mutta vaakalasi lähti. Valitettavasti tämä heikensi kirkon akustiikkaa.

Museovirastosta esitettiin harkittavaksi, sopsisiko maalattu lautalattia kuoriin kokolattiamattoja pa-

remmin, mutta mattoon seurakunnassa päädyttiin. Urkulehterin penkit muutettiin irtotuoleiksi ja Rihlaman suunnitelman mukaan sakastin yläkertaan valmistui toimituskappeli. Sen alttaritaulu on Lapuan kirkon vanha alttaritaulu vuodelta 1791. Alttariliinan on myöhemmin lahjoittanut kanadan-suomalainen Emilia Koola.

Alttaripöytää todella pidennettiin, joskaan sitä ei tehty marmorista. Paljon parjattu äänentoistokin uusittiin. Nyt poistettiin 50 vuotta aiemmin rakennettu kuoriaita, joka oli tehnyt ehtoollistilanteet ah-taiksi. Alttarikaidetta siirrettiin kirkkosaliin päin ja siinä olleet portit poistettiin, jolloin alttarille pääsy helpottui. Samalla alttarikaidetta pidennettiin. Lehterien kaiteet ja kannatinpylväät käsiteltiin puu- ja marmorijäljitelällä.

Suntion puoleisessa kulmauksessa ja sitä vastapäätä sijainneet virsinumerotaulut vietiin ylös lehte-reille. Kun ne eivät sieltä enää näkyneet koko kirkkoon, alettiin suntion pulpetissa olevaan pyörivään virsitauluun kiinnittää kaikki jumalanpalveluksen virret. Alkujaan siihen oli kiinnitetty vain ehtoollis-virret, joita ei ollut voitu laittaa valmiiksi kiinteisiin tauluihin, kun etukäteen ei ehtoollisen kesto-a-tiedetty. Kuorin seinäpenkit uusittiin, samoin suntion pulpetti, joka siirrettiin vanhalle paikalleen hiukan lähemmäksi kirkkosalia.

Työn valvovana rakennusmestarina toimi Eero Ojaniemi apunaan maalaustyön asiantuntija, raken-nusmestari Pekka Nieminen Tampereelta. ”Yleensä työhön löytyi lapualaiset taitajat mutta lopussa kiire edellytti, että kuorilehterin ja kuorin lattiamaton kiinnitti seinäjokelainen liike ja alttariverhon tamperelainen liike”, jouduttiin seurakunnan vuosikertomuksessa tunnustamaan. Toisaalta altta-ritaulun puhdisti vaasalainen konservattori Karin Appelgren ja katon hevosmaalaukset restauroi kuortanelainen taiteilija Kaija Elo.

Arkkitehti Rihlama suunnitteli uudet kirkkotekstiilitkin. Jo viisi vuotta aiemmin seurakunnan naistoi-mikunta oli luvannut lahjoittaa kirkolle antependiumin eli alttariliinan, kirjaliinan ja stoolat kolmessa liturgisessa värissä. Nyt naistyön johtokunta ryhtyi käsityönopettaja Martta Ruotsalaisen johdolla toi-meen ja kirjoi kirkolle lahjaksi viidet erilaiset kirkkotekstiilit: vihreän, sinipunaisen, valkoisen, punai-sen ja mustan. Lisäksi valmistui alttaripöydän päällyslina, jonka reunapitsissä ovat uskon, toivon ja rakkauden symbolit risti, ankkuri ja sydän sekä viinirypäleitä. Jo aiemmin Rautakorven maatalous-naiset olivat ommelleet suuret mustat liinat, joilla alttarikaide ja saarnastuoli peitettiin pitkänäperjan-taina. Sitä mukaa kuin uudet kirkkotekstiilit tulivat valmiiksi, vanhat luovutettiin Tiistenjoen kirkkoon. Ensimmäisenä valmistuivat valkoiset vaatteet juuri tuomiosunnuntaina pidettävään kirkon 150-vuo-tisjuhlaan. Kirkkotekstiilien säilytyskaapit ns. miesten- ja naistenpuolen ulko-oven molemmin puolin valmistuivat vuonna 1978 rakennusmestari Eero Ojaniemen suunnitelmien mukaan.

Uusittu kirkko sai vastaanottaa useita muitakin lahjoja, mm. messukasukat. Lisäksi kaupunki, pan-kit ja tuomiorovastikunnan seurakunnat lahjoittivat kaikkineen viisi arkkitehti Rihlaman suunnittele-maa messinkistä kynttilänjalkaa alttarille, kaksi kynttilänjalkaa ostettiin kirkkokolehdeilla. Osuusliike Laaja lahjoitti yhden ja Lapuan maatalousseura ja maa- ja kotitalousnaiset kaksi kukkamaljakkoa, Osuuskauppa samoin kuin yhteiskoulun veljespiiriä muisteleva Erkki Myllykangas Helsingistä puo-lestaan rahaa virsikirjoja varten.

Latomäen sähköliike lahjoitti äänenvahvistimet ja sakaristoon asennettuna kasettinauhurin, jolla saattoi nauhoittaa mikrofoniin kautta puhuttua, sekä kellotapulin räystäään alle kaksi kovaäänistä hengellisen musiikin soittamista varten. Nauhurilla äänitettiin mm. kirkossa toimitettavia hautauksia muistoksi omaisille. Vuonna 1986 liike lahjoitti kirkolle uuden soittimen, joka käänsi itse nauhan, niin ettei suntion tarvinnut huolehtia siitä. Kirkon heiluriovien reunoihin saatiin nahka lahjoituksena Nahka- ja valjastehtaalta. Kansanedustaja Kustaa Tiitu lahjoitti perheensä puolesta alttarille taiteilija Eeva Rynänen tekemän puisen krusifiksin, joskin ”lahjoittaja ei halua nimelleen julkisuutta”.

Kirkko oli suljettuna remontin vuoksi 9 kuukauden ajan, jolloin jumalanpalvelukset pidettiin seura-

kuntatalossa. Sinne hankittiin tuolloin pienet urut, jotka remontin valmistuttua lahjoitettiin Kauhajärven kirkolle. Tuomiosunnuntaina 1977 sitten vietettiin 150-vuotisjuhlaa uusitussa kirkossa. Juhlan kunniaksi ilmestyi myös Erkki Lehtisen historiikirjanen *Sisälle pyhyiksi – Lapuan pääkirkkojen vaiheita*.

Pienuhköjä korjauksia

Tämän suurremontin jälkeen tuomiokirkossa tehtiin lukuisia pienempiä parannuksia. Pitkävartiset kolehtihaavit koettiin hankaliksi ja jopa vaarallisiksi taitamattomampien kolehdinkerääjien käsissä, ja niiden ohelle hankittiin lyhytvartisia haaveja. Vuonna 1980 kirkon vuotava katto korjautettiin, mutta koko kupoliosa katsottiin parhaaksi kattaa uudelleen kuparipellillä jo vuonna 1983.

Liikuntaesteisten pääsyn kirkkoon mahdollisti invaluiska, joka valmistui keväällä 1979. Kesällä 1987 kirkon parkkipaikalta varattiin kaksi ruutua invapaikoiksi, ja seuraavana vuonna saatiin kirkkoon lahjoituksena pyörätuoli. Vuonna 1989 kirkkoneuvoston taloudellinen jaosto keskusteli jopa kirkon ovien automatisoinnista, josta pyydettiin tarjous. Kun tarjouksen tekijäkin oli sitä mieltä, että ovien avaamista voitaisiin helpottaa myös muilla keinoin, päätettiin asia jättää. Sen sijaan sisällä kirkossa lisättiin seurakuntalaisten toivomuksesta alttarille vievään luiskaan toinenkin kaide. Koko luiska kai- teineen uusittiin vuonna 1991.

ÄÄNI EI KUULU

Kirkossa oli kuulolaitteet heikkokuuloisia varten jo 1950-luvulla. Sen sijaan varsinaiset kovaääniset hankittiin vasta vuonna 1960.

Sekä nämä kovaääniset että kuulolaitteet jouduttiin uusimaan jo vuosina 1965–66. Samalla hankittiin vahvistinmikrofoni myös kanttorille ja asennettiin kirkkoon induktiosilmukat. Kinkereillä talvella 1974 seurakuntalaiset kuitenkin moittivat kirkon huonoa kuuluvaisuutta, vaikka kaiutinlaitteet oli juuri tuolloin tarkastettu ja induktiosilmukajärjestelmänkin piti olla paras markkinoilla olevista. Kirkkohallintokunta ja neuvosto epäilivätkin huonon kuuluvaisuuden johtuvan ”inhimillisistä tekijöistä”, jolloin ongelma ratkeaisi mikrofonin käyttäjiä opastamalla. Äänentoisto pysyi silti jatkuvana valituksen aiheena. Langaton mikrofonijärjestelmä tuomiokirkkoon saatiin vuonna 1986.

1990-luvun alussa ryhdyttiin suunnittelemaan äänentoistolaitteiden uusimista. Työ ei ollut ammattilaisillekaan helppo, sillä Lapuan kirkon muoto on akustisesti ongelmallinen. Lisäksi uusien kaiuttimien piti sopia ulkonäöltään ja kooltaan kirkkoon. Uudistuksen jälkeen vanha äänentoistojärjestelmä siirrettiin siunauskappeliin. Kuitenkin jo vuonna 2002 äänentoisto jälleen uusittiin, kun tavallisten kaiutinongelmien lisäksi seurakunnallisten tilaisuuksien radiointi paikallisradion kautta aiheutti vaikeuksia.

Sakastin raput uusittiin seurakuntapuutarhuri Seppo Tammisen suunnitelman mukaan vuonna 1989. Tuolloin sakastin pieni avonainen eteinen myös erotettiin väliovella tuulikaapiksi. Samana vuonna kirkkosaliin sijoitettiin flyygeli, jolle tehtiin tila poistamalla ensimmäiset täysimittaiset penkit ja siirtämällä lyhyitä. Muutostyön suunnittelija oli arkkitehti Hilka-Maija Antila. Hänen käsialaansa oli myös vuonna 1991 uusitun kirkon ja tapulin ulkomaalauksen suunnittelu.

Kirkkoon on lisätty 1980-luvun puolivälissä murtohälytyslaitteet sekä sprinkleri-kuivaputkijärjestelmä ihmisten ja tulipalon tuhoja torjumaan. Palohälytyn on liitetty aluehälytyskeskukseen.

Viimeisin suurremontti vuonna 2004

Erinäisiä kirkon muutostöitä ryhdyttiin suunnittelemaan uuden vuosituhannen alussa. Tarkoitus oli uusia vesikatto sekä ulkovalaistus, rakentaa kirkkoon jo 1970-luvulla suunniteltu morsiamen huone ja wc ja maalauttaa sekä kirkko että tapuli. Rakennustoimikunta valittiin helmikuussa 2003, mutta

lopulta töiden aloitus siirrettiin seuraavaan kesään. Muutostöiden kokonaissuunnittelusta huolehti arkkitehtitoimisto Nurminen, Antila & Co Oy. Tässä yhteydessä todettiin, ettei kirkosta ja seurakuntatalosta ollut olemassa käyttökelpoisia piirustuksia, joten ne piti teettää ja saattaa digitaaliseen muotoon.

Keväällä 2004 kirkon sivuristeissä tähän asti ollut paanukatto poistettiin ja tilalla oli jo kesäkuun puolivälissä kuparikatto. Kirkko maalattiin ja pääsisäänkäynnin yhteyteen valmistui wc sekä morsiusparin odotustila. Wc:n rakentamista oli tähän asti lykännyt se, että oli pelätty vesitasapainon häiriintymistä ja sen vaikutusta hirsipedillä lepäävään kirkkoon. Nykytekniikalla tarvittavat putket kuitenkin saatiin turvallisesti tilaansa. Samalla uudistettiin entinen ”varsin ruma” pääoven invaluiska uudeksi ja pidemmäksi, sillä rakennustoimikunta ei lämmennyt ajatukselle invanostimesta. Alttarille vievän invaluiskan kaiteet uusittiin, ja turvakaide asennettiin myös urkulehterille.

Viimeisin kirkkoon suunniteltu muutos on urkuparvelle ja alttarille 1970-luvulla kiinnitettyjen kokolatiamattojen poistaminen. Tällä hetkellä selvitetään, millä materiaalilla matto voitaisiin korvata. Erityisesti urkuparvelle pitäisi saada lattiamateriaali, joka ei kopise.

Veisuun säästys

Urut hankitaan 1876

Urut olivat entisaikaan tavallisissa maaseurakuntien kirkossa harvinaiset. Veisuu tapahtui lukkarin esilaulun johdolla, eikä sävelen kanssa ollut niin nuukaa. Tästä muistuttaa vanhoissa virsikirjoissa näkyvä teksti ”oma nuotti”.

Lapuan kirkkoon suunniteltiin urkuja 1860-luvulta alkaen, jolloin vapaaehtoiset lahjoittivat sekä jyyviä myytäväksi että selvää rahaa urkukassan hyväksi. Lokakuussa 1873 kirkonkokouksessa sitten tehtiin päätös urkulehterin rakentamisesta seuraavana keväänä ja urkujen hankkimisesta vuoden 1875 aikana. Kirkkoväärti Arvid Logren ja lukkari Elias Kahra velvoitettiin opintomielessä tutustumaan Ylistaron kirkon urkuihin, jotka oli juuri asennettu paikalleen.

Sopimus uusikaupunkilaisen urkurakentaja Zachariassenin kanssa allekirjoitettiin vuoden 1874 helmikuussa. Urut olivat koko seurakunnan haave, sillä pitäjänkokouksessa isännät vakuuttivat yksimielisesti sitoutuvansa täyttämään kaikki urkurakentajan asettamat ehdot, jotta soitin saataisiin kunnialla kirkkoon. Urkujen hyväksi kerättiin ainakin vuosina 1874–75 markka jokaiselta ripillä käyneeltä.

Urkulehteri oli valmiina aikataulun mukaisesti marraskuun alussa 1874. Se joutui kuitenkin odottamaan tyhjän panttina pidempään kuin oli suunniteltu, sillä urkurakentaja Zachariassen pystyi toimittamaan urut vasta syyskuussa 1876. Nyt perustettiin Lapualle urkurin ja urkujen polkijan virat. ”Urkunistin” toimeen yhdistettiin myös mm. opetustyötä, joka oli vanhastaan ollut lukkarinkin velvollisuus.

Kalliiden urkujen rahoittamiseksi seurakunnalla oli ollut monia suunnitelmia, mutta vielä syksyllä 1879 Zachariassen joutui peräämään saataviaan. Tällöin päätettiin kerätä seuraavan kunnallismaksun kannon yhteydessä jokaiselta ripilläkäyneeltä 50 penniä urkuihin ja 50 penniä niiden maalaukseen ja kultaukseen.

Suomen suurimmat 1938

Urkujen valmistaja Zachariassen kunnosti urut 1890-luvulla ja uudisti ne 23-äänikertaisiksi vuonna 1910. Tämän jälkeen urkuja ”ei päätetty soittotaitelijalla tarkastuttaa, koska tarkastus on käytännössä tarpeeton ja maksaisi useita satoja markkoja.” Säästäväisyys oli epäilemättä tarpeen, sillä

urkujen korjaamiskuluihin pyydettiin rahaa kirkollisvirkatalojen rakennusrahaston ylijäämästä vielä muutamaa vuotta myöhemmin. Harmonitehtailija Vihtori Sillanpää puhdisti ja viritti soittimen ilmaiseksi lahjana 100-vuotiaalle kirkolle vuonna 1927.

Kirkkovaltuuston kokouksessa vuoden 1935 lopussa ”ulkopuolella esityslistan esitti valtuutettu Liisi Hautanen harkittavaksi, eikö seurakunnan kirkkoon olisi hankittava uudet urut”. Valtuusto katsoi asian tärkeäksi ja antoi sen kirkkohallintokunnan valmisteltavaksi. Tämä puolestaan valitsi urkutoimikunnan. Jo tammikuun lopulla 1936 kirkkovaltuusto hyväksyi toimikunnan hankkimat, tamperelaisen urkurin Aarne Wegeliuksen tekemät urkujen piirustukset. ”Urut on suunniteltava seurakunnan kirkon suuruus ja siellä käyvän väen runsaus huomioon ottaen”, todettiin.

Urkusuunnitelmassa Aarne Wegeliuksen lähtökohtana olikin 50 uutta äänikertaa sekä vanhojen äänikertojen käyttäminen siinä määrin kuin se oli mahdollista. Tarjouspyynnöt lähetettiin heti useille urkutehtaille Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin. Kiinnostus oli suuri, erityisesti sitkeä tšekkoslovakialainen Gebrüder Riegerin urkutehdas pommitti seurakuntaa kirjeitse ja edustajiensa välityksellä.

Lapuan urkutoimikunta tuntuu halunneen urut kotimaiselta tekijältä. Saapuneet tarjoukset käsiteltiin syksyllä 1936, jolloin edullisin olisi ollut Gebrüder Riegerin tarjous. Asian esittely kirkkovaltuustolle päätettiin kuitenkin jättää toistaiseksi. Kesän aikana toimikunta oli nimittäin kirjeitse ilmoittanut Kangasalan Urkutehtaalte kilpailevien yritysten tarjoussummat, mikä ei ole suinkaan tavanomainen käytäntö tarjouskilpailussa.

Tammikuun lopulla 1937 saatiinkin Kangasalta uusi tarjous. Siinä urkutehdas lupasi lisätä alkusuunnitelman 76 itsenäiseen äänikertaan vielä kahdeksan lisä-äänikertaa alttarin taa sijoitettaviksi kaukouruiksi. Lisäksi tehdas ehdotti ensimmäisen sormion jättämistä pneumaattiseksi, jolloin seurakunnan ei tarvitsisi hankkia ”akkumulaattoria” urkujen käyttämistä varten. Näin hinta saatiin alennettua 620 000 markkaan, hiukan alhaisemmaksi kuin Riegerin viimeisin tarjous.

Kun Rieger sitten pudotti yhtäkkiä omaa hintaansa 566 000 markkaan, toimikunta kallistui jo sen kannalle, mutta Kangasalan tehtaan hinnan alennuttua 600 000 markkaan päätettiin vihdoin lopullisesti tehdä sopimus sen kanssa. Vaikka Kangasalan Urkutehtaan tarjous ei ollut lopultakaan edullisin, seurakunta sai sisällytettyä hintaan kuuluvaksi ylimääräistä työtä.

Lapuan kirkon urkujen suunnitteluun liittyy tarinoita lapualaisten ”mahtavuudesta”. Kertoman mukaan valtuusmiehet muka vastustivat urkujen uusimisajatusta, mutta innostuivat, kun kirkkoherra Kares ehdotti, että hankittaisiinkin Suomen suurimmat urut. Todellisuudessa kirkkovaltuusto kannatti heti uusia urkuja. Sen sijaan on totta, että kirkkohallintokunnan puheenjohtaja Jaakko Ranta rahakysymyksestä keskusteltaessa tokaisi: ”Pannaan seurakunnan metsät humisemaan!” Näin tehtiin. Kun kirkkohallintokunta tammikuussa 1937 käsitteli urkujen rahoittamista, todettiin metsänmyynnistä saatavien tulojen kattavan hyvinkin urkujen hinnan.

Kangasalan urkutehtaan valmistamat urut sijoitettiin paikalleen talvella 1938. Urkujen sähkömoottorin urkutoimikunta salli sijoitettavaksi parven alle, tosin vaatien tehtaalta takauksen ”siitä, että moottorin käynti tulee niin hyvin eristetyksi, ettei sen ääni tule mitenkään kuulumaan”. Lopputarkastus pidettiin maaliskuun ensimmäisenä päivänä ja vihkiäiset 20.3.1938.¹⁵ Vihkimistilaisuuden jälkeen päivällisille emäntäkoululle kutsuttiin vihkimisen toimittajat, urkutoimikunta, urkujen urakoitsija ja suunnittelija, ”kaikki emäntineen”. Lisäksi päätettiin otattaa uruista valokuva ja lahjoittaa se muistoksi kaikille rakentajille.

Vanhojen urkujen kaunista kehystä ei voinut sijoittaa uusien urkujen ympärille. Uuden etukoristelun urkuihin suunnitteli ja enkelit veisti lapualainen taiteilija Kaarlo Lamminheimo. Vanha urkujen kehys lahjoitettiin alttaritaulun kehykseksi vuoden 1938 alusta Lapuaan liitetyn Kauhajärven kylän kirkolle.

¹⁵ *Urkuasian aloitteentekijä ja kirkon naapuri Liisi Hautanen ei ehtinyt kuulla uusien urkujen pauhua, sillä hän kuoli vuonna 1937.*

Se paloi kirkon mukana vuonna 1981.

Urut tänään

Urkuja puhdistettiin ja korjattiin säännöllisesti vuosikymmenten kuluessa. Talvella 1983 maksamaalainen Hans Heinrich kävi jälleen tutustumassa urkuihin ja teki tarjouksen uuden soittopöydän rakentamisesta kuorissa oleviin kaukourkuihin. Kirkkoneuvoston taloudellinen jaosto jätti asian kuitenkin pöydälle.

1990-luvulla nousi esiin ajatus urkujen saneerauksesta. Soittimen aikana rakentaneelta Kangasalan Urkurakentamo Oy:ltä saatiin kustannusarvio korjauksista, ja määräraha niitä varten otettiin jo vuonna 1991 alkaneeseen seurakunnan viisivuotissuunnitelmaan. Kangasalan Urkurakentamon mukaan osa urkujen vanhoista pilleistä vuosilta 1876 ja 1915 oli vielä kunnossa. Osassa kuitenkin oli kulumia ja vuotoa, ja iäkkäät sähkökaapelit olivat vaarallisia.

Vuonna 1996 pyydettiin Kirkon urkutoimikunnalta vielä arvio urkujen kunnosta ja korjauskuluista. Saman vuoden syksyllä kirkkoneuvoston taloudellinen jaosto tutustui Urkurakentamo Martti Porthan Oy:n lausuntoon uruista. Kangasalan Urkurakentamo oli tällä välin lopettanut toimintansa, ja Porthan oli hankkinut omistukseensa sen koneita ja tarjonnut työpaikan useille sen työntekijöillekin. Sekä Kangasalan että Porthanin rakentamoiden lausunnoissa tavoitteeksi asetettiin urkujen täydellinen sähköistäminen.

Kirkkovaltuusto piti tuolloin suunnitteilla ollutta seurakuntatalon saneerauksen toista vaihetta kiireellisempänä kuin urkujen korjausta, joten oli tyydyttävä vain tekemään paloturvallisuuden kannalta välttämättömät puhdistustyöt sekä asentamaan savunilmaisin. Urut olivat alkuperäisten sähköjohtojen, sulakkeettomuuden ja pölyisessä välipohjassa tapahtuvan kipinöinnin vuoksi erittäin palovaaralliset

Lopulta seurakuntatalon saneerauksen kakkosvaihetta lykättiin ja urkujen peruskorjaus päätettiin teettää Porthanilla heti professori Pentti Pellon tekemän suunnitelman mukaan. Pellon suunnitelman ensimmäinen vaihe keskittyi urkujen turvallisuuden varmistamiseen, toinen peruskorjaukseen. Oma tärkeä merkityksensä oli jo 1980-luvulla tehtäväksi ehdotetulla ja nyt toteutettavalla uudella kaukourkujen soittopöydällä, koska silloin urkuri pääsi lähelle säestämäänsä kuoroa tai laulajaa. Urut sähköistettiin täysin, niin ettei liikkuvia osia ja siten mahdollisuutta kipinöintiin jäänyt. Kaikki muutokset tehtiin kuitenkin urkujen historiallisuuden vuoksi siten, että vanha järjestelmä on haluttavissa palautettavissa. Pillien puhdistuksen myötä sointi saatiin mahdollisimman alkuperäiseksi.

Tuomiorovasti Jarmo Isotalo siunasi saneeratut urut uudelleen käyttöön toukokuussa 1998 ensimmäisessä jumalanpalveluksessa, jossa niitä taas soitettiin. Uudistustyön ajan oli kirkonmenoja säestetty kaukouruilla. Korjaustyön valmistumista juhlittiin myös urkutaiteilija Kalevi Kiviniemen Yhteisvastuu-keräyksen hyväksi pitämällä urkukonsertilla. Vuonna 2005 urkuihin tilattiin tietokoneohjelma, joka mahdollistaa lähes rajattoman rekisteröintien määrän tallentamisen. Niinpä urkuri voi esimerkiksi soittaa musiikkia urkujen muistiin ja käydä testaamassa akustiikan alhaalla kirkkosalissa.

Lapuan tuomiokirkon urut ovat edelleen Suomen suurimmat. Niissä on 85 itsenäistä ja 4 siirtoäänikertaa, lyömäsoitin celesta, jalkio ja 4 sormiota sekä kaukourut alttaritaulun takana. Urkujen 6667 pillistä osa on yhä alkuperäisiä 1800-luvulta. Uruilla on äänitetty useita levyjä, ja joka toinen vuosi Lapualla vietetään kansainvälisiä urkufestivaaleja.

Kellotapuli 1730

Lapuan tuomiokirkkoseurakunnan kellotapuli on vanhin yhä alkuperäisessä käytössään oleva rakennus koko paikkakunnalla.

Kello on kutsunut lapualaisia jumalanpalvelukseen aina 1500-luvulta alkaen. Viimeistään 1680-luvun puolivälissä kolmannen kirkon vieressä oli myös tapuli seurakunnan kahdelle kellolle. Isonvihan 1714–21 aikana nämä kellot hävisivät. Kansan suussa levisi tarina kellojen kätkemisestä¹⁶, mutta todennäköisesti ne vietiin Venäjälle ja valettiin tykeiksi Venäjän armeijalle.

Emme tiedä, millaisessa kunnossa tapuli oli rauhan tullessa. Kirkkoa vihollinen ei ollut tuhonnut, ei edes pahemmin ryöstänyt. Mahdollisesti tapuli kärsi pahemmin juuri kellojen ottamisen yhteydessä ja oli korjauskelvoton. Kun nimittäin lääninrovasti Erik Cajanus piti helmikuussa 1730 Lapualla rovastintarkastuksen, merkittiin pöytäkirjaan, että ”ennemmin tehdyn aloitteen mukaan kellotapulia on alettu rakentaa”. Kokonaan uutta tapulia olisi tuskin ruvettu rakentamaan raskaana jälleenrakennusaikana, jos vanha olisi ollut korjattavissa.

Suuri urakka saatiin tehtyä samana kesänä seurakunnan päivätöin. Samalla valmistettiin tapulin huippuun metallinen tuuliviiri, jonka vuosiluku 1730 kertoo rakennusvuodesta. Vuonna 1738 rakennus siveltiin punamullalla.

Jo ennen tapulin rakentamista, vuonna 1724, seurakunta oli tilannut Tukholmasta kirkonkellon, johon valettiin tavalliseen tapaan tuolloisen kirkkoherra Lithoviuksen ja kapalainen Beckmanin nimet ja joka koristeltiin enkelin ja krusifiksin kuvalla. Edes kellojen köysiä ei ollut enää jäljellä, vaan nekin piti teettää uudelleen. Viimeistään tilivuonna 1733–34¹⁷ tapulissa oli taas kaksi kelloa. Kolmas kello hankittiin vuonna 1778.

Kellon hankinnan yhteydessä alettiin suunnitella laajempaa tapulin remonttia aloitettavaksi vuonna 1780. Se kuitenkin lykkääntyi parilla vuodella ”muun julkisen rakentamisen” runsauden tähden. Korjaustöiden yhteydessä ruosteisiksi valitetut kellot valettiin uudelleen (omslagas), luukut ja porttirakennelma kunnostettiin ja tapuli ja kirkko tervattiin. ”Porttirakennelma” ilmeisesti tarkoittaa sitä, että kulku kirkkopihaan kävi pappilan puolelta tapulin alaosan läpi. Rakennusmestariksi haaveiltiin Keron Mikkoa, jonka kuitenkin kerrottiin olevan kovin kallis mies, ottavan kuusi taalaria päivältä. Lopulta Mikon kanssa päästiin sopimukseen neljän taalarin päivämaksusta. Rakennusmiehinä toimivat tavalliseen tapaan seurakuntalaiset itse, joskin he valittivat siitä, että remontti oli suunniteltu keskelle parasta tervanpolttoaikaa ja sitä pitäisi ehdottomasti siirtää parilla viikolla.

Tapulin korjaustarpeet hankittiin kirkonkassan varoin, samoin tarvittava maali, joka päätettiin tuottaa Vaasasta jonkun matkustavaisen mukana. Molemmat isot kellot puolestaan kuljetti korjattaviksi talollisen vävy Tuomas Heikinpoika Isoluomalta pyytäen palkakseen vain kellorahoista vapautuksen koko talonväelleen.¹⁸ Rakennuksen korjaustyöt olivat valmiit vuonna 1783, jolloin myös ulkomaalaus oli suoritettu. Kellojen korjaaminen tosin tuli niin kalliiksi, että niistä maksettiin vielä vuosikymmenen lopussa.

Tapulia kunnostettiin taas 1810–20-lukujen taitteessa, mutta silti vuoden 1827 inventaariossa se

¹⁶ *Tarinan mukaan kellot on kätkeyty Lapuanjoen Lahnoonlahteen. Ne löytää päivän vanha lapsi, joka ajaa päivän vanhaa jäätä päivän vanhalla varsalla.*

¹⁷ *Vanha kirkollinen tilivuosi kesti vapusta vappuun eikä menoeriä päivätty, joten hankintoja on vaikea ajoittaa vuosiluvun tarkkuudella.*

¹⁸ *Kellorahaa seurakuntalaisten piti maksaa sekä sanomakellojen soitosta heti omaisen kuolintapauksen jälkeen että multakelloista tämän hautajaisissa.*

todettiin ”romahtaneeksi sisältä”. Niinpä tehtiin suuri remontti 1830-luvun lopussa, jotta tapuli olisi sen viereen nousseen uuden kirkon veroinen. Työtä johti talollinen Jaakko Lauttamus. Rakennus nostettiin korkeammalle kivijalalle ja sen alle tehtiin kaksi uutta hirsikertaa. Lisäksi koko rakennus laudoitettiin sisältä ja ulkoa sekä uusittiin katto, kattolistat, rännit ja kaikki ovet. Myös uudet kiviportaot tehtiin. Tällöin mm. lisättiin nykyinen piikkimäinen huippu tapulin kattoon. Kun myöhemmin tapulin kattoa tervattiin, teetettiin se muuten päivätöinä, mutta tapulin huipun ja piikin tervaamisen suorittaneelle huimapäälle maksettiin rupla hopeaa. Tapuli maalattiin kesällä 1840 samaan tyyliin kuin kirkko, eli seinistä tuli keltaiset ja listoista valkoiset.

Kirkonkelloille tehtiin 1810-luvulla tehtiin taas suuri korjaustyö, jota maksettiin useita vuosia. Sitä suurempi harmi olikin, että kirkonrakennustyön rasittaessa seurakuntaa vuonna 1827 todettiin molempien kellojen särkyneen ilkeävaltaisen ja yltyöpäisen soittamisen vuoksi ja ne piti lähettää Vaasaan uudelleen valettaviksi. Tällöin niihin valettiin myös uudet tiedot tuon ajan kirkonpalvelijoista. 1850-luvun puoliväliin tultaessa näin tehtiin myös keskimmaiselle eli kaikista vanhimmalle kellolle, joka lienee rikkoontunut ikänsä vuoksi. Kelloista suurin painaa 750 kg, keskimäinen 350 kg ja pienin 306 kg.

”JOKA KÖYHÄÄ ARMAHTAA...”

Viimeistään 1660-luvulla Lapuan kolmannessa kirkossa oli ollut ns. kirkontukki, ontto puu, jossa olevista aukoista armeliaat seurakuntalaiset saattoivat pudottaa rahaa köyhien hyväksi. Jossakin vaiheessa ”tukki” muuttui vaivaisukoksi, joka on kiinnitetty tapulin seinään. Museoviraston mukaan ukon on tehnyt Heikki Mikkilä (1801–50), joten todennäköisesti ukko tilattiin 1830-luvun korjauksen aikana.

Vuonna 2004 tapulin maalauksen yhteydessä poistettiin erehdyksessä ylin maalikerros myös vaivaisukosta, vaikka sille ei ollut tarkoitus tehdä mitään. Kun ukon lohkeilleen ja huonokuntoisen maalin alta paljastui vanhempia maalikerroksia, asia meni maakuntamuseon kautta Museovirastoon. Sieltä puolestaan vaadittiin ehdottomasti, että vaivaisukosta oli tehtävä tarkka tutkimus ennen mitään konservointitoimenpiteitä.

Seurakunnassa hieman hämmästyttiin. Tähän asti kukaan ei ollut kiinnittänyt vaivaisukkoon ja sen mahdolliseen arvoon suurtakaan huomiota, vaikka ukko oli ollut mukana vaivaisukkonäyttelyssäkin. Almua pyytävä käsikin oli oikaistu, jottei sitä enää ilkeävaltaisesti katkaistaisi. Nyt Museovirasto vaati palauttamaan pyytävän käden entiselleen. Toistaiseksi ukko on suojattu sen ympärille rakennetulla kaapilla, kunnes se saadaan konservoiduksi.

Kellotapulin sijoituspaikka kahden tien kulmauksessa alkoi aiheuttaa ongelmia, kun katuja levitettiin ja hevospelien tilalle tuli yhä lisääntyvä autojen määrä. 1960-luvun alussa kirkkovaltuusto myönsi määrärahan painuneen ja ”kirkkoon nähden pahasti kulmittain” olevan tapulin korjaussuunnitelmaa varten. Rakennusmestari Eero Ojaniemi teki kustannusarvion tapulin kääntämisestä. Seurakunta lupasi kunnalle ilmaiseksi tien alle jäävää maata kirkon risteyksestä, jos kunta osallistuisi tapulin kääntämiskuluihin. Tieviranomaisilla ei kuitenkaan ollut aikaa tapulille ja valtuusto peruutti määrärahan.

Vuosien aikana todettiin tapulin vinoutumisen jatkuvasti lisääntyvän. 1980-luvun puolivälissä rakennuksen oikaisua varten varattiin uusi määräraha. Tuolloin insinööritoimistot ehdottivat, että tapuli oikaisun yhteydessä käännettäisiin kirkon suuntaiseksi. Kirkkoneuvoston taloudellinen jaosto suhtautui asiaan varauksella tapulin historiallisen aseman vuoksi, varsinkin, kun ehdotettiin myös koko tapulin siirtämistä johonkin muuhun kohtaan kirkkopihassa. Tapuli oikaistiinkin Museoviraston toivomuksesta omalla paikallaan, sillä tapulin kulmittaisella asennolla maantiehen nähden oli oma tehtävänsä: tuossa asennossa kellonsoitto kaikuu kauas sekä Nurmon- että Lapuanjokea pitkin.

Museoviraston tutkimuksissa todettiin paitsi liikenteen, myös alimpien hirsikertojen lahoamisen ai-

heuttaneen ongelman. Kuitenkin tapulin perustukset oli tehty erittäin taitavasti. Korjaustöiden jälkeen rakennuksen seinään kiinnitettiin sen historiasta kertova muistolaatta.

Kellotapulin vesikourut uusittiin kesällä 1989. Rakennus on maalattu vuonna 1991 ja uudelleen vuonna 2004.

WANHA APTEEKKI

Apteekki perustettiin Lapualle vuonna 1866. Sen järjestyksessä kolmanneksi apteekkariksi tuli vuonna 1905 kokkolalainen Oscar Löfman. Hänet muistetaan varsinaisena persoonana, jonka hoo-no soomi aiheutti lukuisia huvittavia tilanteita. Löfman oli suurisydäminen mies ja innolla mukana lapualaisessa elämänmenossa, aktiivinen seurakuntalainen ja hyväntekijä. Hän esimerkiksi lahjoitti lisämaata kirkkopihan omasta tontistaan kirkon 100-vuotisjuhlan kunniaksi 1927.

Löfman piti apteekkia aluksi edeltäjänsä John Wahanderin rakennuttamassa ”apteekkikartanossa” nykyisen taloyhtiö Sillansivun paikkeilla. Vuonna 1929 valmistui uusi apteekkirakennus kirkon viereen. Komean kaksikerroksisen puutalon suunnitteli arkkitehti Matti Björklund (Visanti) aina kalustusta myöten. Alakerrassa toimi apteekki, yläkerrassa asuivat työntekijät lukuun ottamatta Löfmania itseään, joka asui vanhan apteekkikartanon puolella.

Apteekkariksi Löfman kuoli kesällä 1940. Seuraavana vuonna seurakunta osti hänen perikunnaltaan lisämaata, sillä sankarihautausmaan perustamisen jälkeen kirkkopihan koettiin käyneen kovin ah-
taaksi.

Apteekki — vuodesta 1951 Lapuan I Apteekki — jatkoi toimintaansa kirkon naapurissa vuosikymmeniä. Syksyllä 1974 rakennuksen omistaja Britt Kämäräinen kuitenkin ilmoitti seurakunnan talous-toimistoon, että apteekki tontteineen tulisi samana syksynä myyntiin. Lapuan I Apteekki oli nimittäin siirtymässä keskeisemmälle paikalle Lassilanrantaan. Seurakunta kiinnostui tuolloin lähinnä 0,21 hehtaarin tontista, joka liittyi luontevasti tuomiokirkon alueeseen. Itse rakennuksellekin todettiin löy-tyvän ”tilapäiskäyttöä”.

Apteekkien välinen rajariita kuitenkin lykkäsi I apteekin muuttoa, joka tapahtui vasta 1976. Saman vuoden alussa tilanahtaudesta kärsivä seurakunta alkoi neuvotella kiinteistön ostamisesta, ja kau-pat tehtiin kesällä 1977. Heti ei kuitenkaan ollut selvää, mihin tarkoitukseen apteekki remontoitaisiin. Sitä varten myönnetty kalustomäärärahakin käytettiin tuomiokirkon kirkkotekstiilien säilytyskaappi-en ja urkuparven irtotuolien hankkimiseen. Kirkon suurremontti oli kiristänyt seurakunnan rahatilan-
netta, ja Apteekin korjauksen katsottiin joka tapauksessa siirtyvän.

Apteekin toimintamuodoiksi esitettiin nuorisokahvilaa, hiljaista huonetta, päiväkerho- ja nuorisotoi-mistoa, ja nämä suunnitelmat ovatkin ajan kanssa toteutuneet. Pian nimittäin varmistui, että pinta-
alaltaan 435 m² apteekkirakennusta tultaisiin käyttämään nuoriso- ja päiväkerhotyön tiloina.

Apteekin korjauspiirustukset hyväksyttiin vuoden 1978 alussa ja peruskorjaus toteutui syksyllä. Si-sätyöt valmistuivat niin, että seuraavana keväänä ja kesänä rakennus maalattiin sisältä ja ulkoa sekä kalustettiin. Syyskuussa kirkkoneuvosto hyväksyi rakennuksen nimeksi rovasti Tapani Puk-
kilan esityksen Kerhokeskus, ja avajaisia juhlittiin 4.–5.10.1979. Ensimmäisenä iltana vietetyssä juhlassa puhui piispa Yrjö Sariola, ja seuraavana päivänä talossa oli avoimet ovet.

”Kerhokeskus” ei kuitenkaan tullut yleiseen käyttöön seurakuntalaisten keskuudessa, vaan taloa on kutsuttu milloin Vanhaksi, milloin Wanhaksi Apteekiksi. Kaukolämpöön rakennus liitettiin vuonna 1981. Vuotava peltikatto uusittiin kokonaan vuonna 1989.

Apteekki on palvellut kirkkovieraita myös sen jälkeen, kun sieltä ei enää saanut yskänpastilleja.

Rakennuksen alakerrassa sijaitsevaan wc:hen oli käynti päädyssä sijaitsevien portaiden kautta, ja ovet olivat avoinna jumalanpalvelusten aikaan ennen kirkon wc:n valmistumista. Katoksen portaiden päälle suunnitteli Jarmo Hietala.

1990-luvulla seurakuntatalon saneeraussuunnitelmien yhteydessä päätettiin siirtää seurakunnan vi-rastot Apteekille ja antaa seurakuntatalolta tilat lapsi- ja nuorisotyölle. Suunnitelma kuitenkin toteutui vain osittain, kun päiväkerhotilat valmistuivat seurakuntatalon uudistettuun kellariin ja koko Apteekki jäi nuorisotyön haltuun. Seurakuntatalon korjauksen vaatiessa runsaasti voimavaroja esitettiin, että yhtä lailla suunnitteilla olleesta Apteekin saneeraustyöstä luovuttaisiin. Lopulta siihen päätettiin kuitenkin ryhtyä, tosin ottaen kulut erittäin tarkkaan seurantaan. Tämän peruskorjauksen yhteydessä sekä Apteekin ensimmäisestä että toisesta kerroksesta poistettiin väliseiniä suurempien kokoontu-mistilojen saamiseksi ja rakennus kalustettiin uudelleen.

Avoimet päiväkerhot kokoontuivat Apteekilla vielä tämänkin jälkeen, mutta vuonna 2004 niiden toi-minta siirrettiin muualle ja koko rakennus tuli nuorten käyttöön. Seuraavana vuonna Apteekilla aloitti muun nuorisotyön ohella toimintansa Gospelkahvila, jonka vuoksi talon keittiö remontoitiin.

KYLÄKIRKKOYHDISTYSTEN YLLÄPITÄMÄT KIINTEISTÖT

Kauhajärven kirkko 1983

Kauhajärven ensimmäinen kirkko valmistui vuonna 1867, jolloin kylä kuului vielä Lappajärveen. Kirkko tuhoutui tuhopolton seurauksena vuonna 1981. Nykyisen kirkon ovat suunnitelleet Erkki Karvala ja Markku Koskinen ja se vihittiin käyttöön 7.8.1983.

Alvar Aallon suunnittelema kellotapuli on vuodelta 1923. Kirkon ja tapulin omistaa kyläkirkkoyhdistys, jonka toimintaa tuomiokirkkoseurakunta avustaa. Kauhajärven kirkossa järjestetään jumalanpalvelus kaksi kertaa kuukaudessa.

Kauhajärven talvihauta.

Tiistenjoen kirkko 1953

Tiistenjoen ensimmäinen kyläkirkko valmistui vuonna 1915 ja tuhoutui tulipalossa vuonna 1941. Nykyinen kirkko on rakennettu pitkälti kyläläisten talkoovoimin ja vihitty käyttöön 27.9.1953. Kirkon omistaa kyläkirkkoyhdistys, joka saa avustusta tuomiokirkkoseurakunnalta. Kyläkirkkoyhdistys tekee aktiivista talkootyötä niin kirkkonsa kuin seurakuntatalonsakin ylläpidossa. Kirkossa järjestetään jumalanpalvelus kaksi kertaa kuukaudessa.

Tiisten talvihauta

Tiistenjoen hautausmaan varasto.

Tiistenjoen seurakuntatalo 1962

Tiistenjoen seurakuntatalon on suunnitellut rakennusmestari Eero Ojaniemi ja se on valmistunut vuonna 1962. Seurakuntatalo on Tiistenjoen kyläkirkkoyhdistyksen omistuksessa.

Tiistenjoen entinen kerhotila Jyväskylä.

Tiistenjoen rantasauna.

Rantasaunan puulato.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Haastattelut ja tiedonannot

Aili Heikkilä, suulliset tiedonannot 10.5.2007.

Sakari Kojola, suulliset tiedonannot 9.5.2007.

Erkki Kortesoja, suulliset tiedonannot 9.5.2007.

Erkki Kytömäki, suulliset tiedonannot 9.5.2007.

Seppo Tamminen, kirjalliset muistiinpanot 31.1.2007, 22.1.2008, suulliset tiedonannot 28.1.2007, 23.4.2007, 9.5.2007.

Ylistaron kirkkoherranviraston sähköpostiviesti 26.4.2007.

Kirjallisuus

Ikola, Kaisa: Simpsiön juurella. Retkiä Lapuan hautausmaalla. Lapuan tuomiokirkkoseurakunta, [Seinäjäki] 2005.

Koskimies, Juho: Lapuan pitäjään historia. SKS, Oulu 1908.

Lehtinen, Erkki: Lapuan historia II. Suomen sodasta pitäjäkauden loppuun. Lapuan kaupunki, Vaasa 1984.

Lehtinen, Erkki & Luho, Ville: Lapuan historia I. Esihistoriallisesta ajasta Suomen sotaan. [Lapuan kaupunki,] Vaasa 1963.

Ylitalo, Teppo: Atteekin hyllyltä. Lapuan I Lakeus Apteekki 1866–2001 ja Lapuan II Apteekki 1950–2001. Julkaisematon käsikirjoitus 2003.

Painetut lähteet

Eteläpohjalaisia elämäkertoja A–L. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto 1963.

Eteläpohjalaisia elämäkertoja M–Ö. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto 1965.

Lahdensuo, Jalmari: Lapuan kirkko, uusittu 100-vuotias. Suomen Kuvalehti 1/1928.

Lassus, Märten: De gamlas berättelser. Vörå Släkt- och hembygdsforskare r.f., [ei painopaikka] 1985.

Sinnemäki, Anssi: Lapsuuteni. Teoksessa Tuhlaajapoika. Tekstejä Jussi Sinnemäen (1895–1958) syntymän 100-vuotismuistoksi. Valikoinut ja toimittanut Anssi Sinnemäki. Kustannus Oy Tamara Press. Kurikka 1995.

Sisälle pyhyiksi. Lapuan pääkirkkojen vaihteita. Erkki Lehtinen ja Marja-Liisa Leskelä. Lapuan tuomiokirkkoseurakunnan matkailutyöryhmä. [Kauhava 2002]

Sanomalehti Ilkka 20.10.1927; 15.11.1927; 26.11.1927; 28.11.1927.

Sanomalehti Lapua 27.5.1927; 18.11.1927; 26.11.1927; 2.12.1927.

Sanomalehti Vaasa 3.11.1927; 26.11.1927; 28.11.1927; 29.11.1927; 17.6.1956; 2.7.1956; 3.9.1956; 7.9.1956; 8.9.1956; 9.9.1956; 10.9.1956.

Arkistolähteet

Turun Maakunta-arkisto

Saapuneiden kirjeiden diaari 1827. CI:3.

Vaasan Maakunta-arkisto

Lapuan seurakunnan arkisto

Kalustoluettelot 1780–1852, 1827–1924. Mf UK 124.

Kirkollisten viranomaisten kirjeet ja päätökset 1807–96. II Ea:1–4.

Pitäjänskokouspöytäkirjat 1740–1858, 1778–1870. Mf UK 121, UK 122.

Tarkastuspöytäkirjat 1691–1836. Mf UK 122, UK 123.

Tilikirjat 1637–1823. 1771–1823. Mf UK 124.

Lapuan Tuomiokirkkoseurakunnan kirkonarkisto

Kirkonkokouksen ja kirkkoraadin pöytäkirjoja 1872–1918. II Ck:1.

Hautausmaan huoltorakennuksen rakentamista koskevia asiakirjoja 1971–84. III Ede:1–2.

Hellanmaan ja Kauhajärven seurakuntakoteja koskevaa aineistoa 1973–84. Fdd:1, III Edc:1–2, II Ib:1.

Kaaranmännikön leirikeskusta koskevia asiakirjoja 1964–72. III Ce:6, III Edd:1–3, III Fde:1–3, III Dabc:1, II Elc:1–4, II Hcc:1a–1c, III ldb:1, 3–4.

Kirkonkassan tilit 1823–1931. III Gla:2.

Kirkonkokouksen pöytäkirjat 1901–69. II Ca:1–4.

Lapuan seurakunnan ja tuomiokirkkoseurakunnan kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1919–2006. II Cc:1–17, II Cb:1–18 sekä tunnuksettomat.

Lapuan seurakunnan ja tuomiokirkkoseurakunnan kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1900–2006. II Cb:1–15, II Cca:1–30 sekä tunnuksettomat.

Lapuan tuomiokirkkoseurakunnan kirkkoneuvoston taloudellisen jaoston pöytäkirjat 1977–2006. II Cbc:1–16, II Ccc:1–37 sekä tunnuksettomat.

Lapuan seurakunnan ja tuomiokirkkoseurakunnan kirkkohallintokunnan pöytäkirjat 1935–76. III Ca:1–8.

Seurakuntataloa koskevia asiakirjoja 1939–2005. III Ce:3, III Fdb:1–6, II Ca:2, II Elb:1–3, II Ib:3–5 ja tunnuksettomat.

Tiistenjoen pappilaa ja seurakuntatyötiloja koskevia asiakirjoja. III Ce:4, II Ca:2.

Tiliositteet 1869–99, 1914–20, 1931–32. III Gk:3, III Gk:7, III Gk:15.

Tuomiokirkkoa, kellotapulua ja urkuja koskevat asiakirjat 1911–77. III Ce:3, III Ce:7, III Eda:2, III Fdaa:2, II Ela:1–6, II Fba:1, II Hca:1–4, II Ia:2 ja tunnuksettomat.

Vanhaa Apteekkia koskevia asiakirjoja 1977–81. III Ce:8, III Fdf:1.

Virkataloja koskevat asiakirjat 1916–66. III Cb:3, III Fdc:1.

Hakusivut

Helsingin Yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> 16.4.2007.

Turun yliopiston historian laitos, mittojen muuntaja. <http://vanha.hum.utu.fi/historia/cgi-bin/mitat/> 16.2.2007.

© Teksti: Kaisa Ikola 2007
© Kuvat: Timo Hautamäki 2007